

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**КАФЕДРА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА, ІСТОРІОГРАФІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: «Історія становлення та розвитку хірургічної освіти у Запорізькій
медичній академії післядипломної освіти»**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0328-і
спеціальності: 032 історія та археологія
освітньої програми: історія
Катрич Микита Євгенійович
Керівник: доцент кафедри джерелознавства,
історіографії та спеціальних історичних дисциплін,
доцент, к.і.н.

_____ С.М. Білівненко

Рецензент: доцент кафедри джерелознавства,
історіографії та спеціальних історичних дисциплін,
доцент, к.і.н.

_____ Ю. О. Іріоглу

Запоріжжя
2019 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Історичний факультет

Кафедра джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін

Освітній рівень: магістр

Спеціальність: 032 історія та археологія

Освітня програма: історія

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувачка кафедри джерелознавства,
історіографії та спеціальних історичних
дисциплін**

Головко Ю.І.

« _____ » _____ 2019 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Катричу Микиті Євгенійовичу

1. Тема роботи: Історія становлення та розвитку хірургічної освіти у Запорізькій медичній академії післядипломної освіти, керівник роботи: к.і.н., доцент Білівненко С.М., затверджені наказом вищого навчального закладу №655-с від 6 травня 2019 року.

2. Строк подання студентом роботи: 28 грудня 2019 р.

3. Вихідні дані до роботи: Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. Запоріжжя. «Агенство Орбіта - ЮГ». 2016. 108 с.; Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001). Запоріжжя. 2001. 274 с.; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2012 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2014 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.; Протоколы заседаний Совета профессоров и ученого Совета за 1947 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 43. 68 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2006 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.563. 153 арк.; Річний звіт хірургічного факультету за 2004 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.528. 211 арк.; Тематические карточки научно-исследовательских работ. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький

державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 263. 57 арк.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розглянути клінічну роботу хірургічних кафедр; описати принципи навчання в освітньому процесі, чого бажали досягти при навчанні курсантів хірургів та як це реалізувалося; проаналізувати наукову роботу співробітників хірургічних кафедр, її напрямки, її результати, шляхи вибору проблем для дослідження; проаналізувати чи змінилися вище названі види роботи після отримання незалежності України

5. Перелік графічного матеріалу: графічний матеріал відсутній

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Білівненко С.М., доцент	10.02.2019	17.02.2019
Розділ 1	Білівненко С.М., доцент	10.03.2019	29.03.2019
Розділ 2	Білівненко С.М., доцент	09.05.2019	26.05.2019
Розділ 3	Білівненко С.М., доцент	11.09.2019	27.09.2019
Розділ 4	Білівненко С.М., доцент	07.10.2019	28.10.2019
Висновки	Білівненко С.М., доцент	03.11.2019	16.11.2019

7. Дата видачі завдання: 10 лютого 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Опрацювання літератури та джерел по темі	Жовтень, листопад 2018 р.	<i>виконано</i>
2	Написання вступу	Лютий 2019 р.	<i>виконано</i>
3	Написання першого розділу	Березень 2019 р.	<i>виконано</i>
4	Написання другого розділу	Травень 2019 р.	<i>виконано</i>
5	Написання третього розділу	Вересень 2019 р.	<i>виконано</i>
6	Написання четвертого розділу	Жовтень 2019 р.	<i>виконано</i>
7	Написання висновків	Листопад 2019 р.	<i>виконано</i>

Студент _____ М. Є. Катрич

Керівник роботи _____ С. М. Білівненко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ С. С. Черкасов

РЕФЕРАТ

Історія становлення та розвитку хірургічної освіти у Запорізькій медичній академії післядипломної освіти

Кваліфікаційна робота складається з 80 сторінок, містить 194 джерел, 9 монографій і статей, 15 додатків.

Категорії та поняття, що найчастіше зустрічається у роботі: Запорізький Інститут удосконалення лікарів (ЗІУВ), Запорізька медична Академія післядипломної освіти, хірургія, захворювання органів черевини, онкологія, лікарі-курсанти.

Об'єкт дослідження – історія хірургічної освіти в Україні.

Предмет дослідження – процеси становлення та розвитку хірургічної освіти у Запорізької медичної Академії післядипломної освіти.

Мета роботи розглянути роботу хірургічних кафедр Академії в їх клінічній, освітній та науковій праці.

Новизна роботи - вперше було проаналізовано Фонд Запорізької медичної Академії післядипломної освіти в Запорізькому державному архіві і була узагальнена інформація щодо клінічної, наукової та освітньої роботи хірургічних кафедр згідно звітів Академії, Були уточнені невідповідності та помилки, які бмаються в короткій історії Академії щодо хірургічних кафедр.

Основні висновки. Одеський Інститут вдосконалення лікарів і хірургічна кафедра на ньому були створені в 1926 році. Відомості про довоєнний період дуже мало через знищення архіву. Відомо, що в цей час досліджували органи черевної порожнини та онкологію.

Після війни, Інститут мав постійні проблеми з малою площею приміщень та їх поганим станом. В цей час розробляли питання хірургії органів черевної та грудної порожнин, особливо раку та розробленню анестезуючих та знеболювальних засобів, і відновленню працездатності інвалідів.

В 1955 Інститут переїхав до Запоріжжя, де та кафедри отримали більші приміщення та ліжковий фонд. В 1955 році була утворена кафедра хірургії-2, на базі 3-а міської лікарні. В 1957 році була утворена кафедра хірургії-1 на базі 2-ої

міської лікарні. Обидві кафедри мали постійне перенавантаження, але хірургія-2 особливо була загружена невідкладними хворими.

В 1965 році держава повертає наукову роботу Інституту в сторону вирішення проблем та хвороб робітників та підприємств. Для роботи над цими масштабними темами починають об'єднуватися колективи декількох кафедр, зокрема обидві хірургічні кафедри та рентгенологія.

Для вирішення проблеми недостачі ліжкового фонду в 1979 році хірургії-1 виділяють приміщення в новопобудованій 9-ій міській лікарні. В 70-х рр. поглиблюється різниця між 1-ою та 2-ою хірургічними кафедрами. Хірургія-2 займалася хірургією печінки, жовчних шляхів, підшлункової залози та гнійно-септичними операціями, тоді як хірургія-1 – гастрохірургією, проктологією, щитовидними залозами та венозними проблемами кінцівок.

З часу утворення навчальні цикли все зменшуються в часі проведення і все більше спеціалізуються. Якщо в 1955 році проводили загальні цикли удосконалення та спеціалізації по 4-5 місяців, то в 80-і, в 90-і рр. проводилося вже 4-5-6 циклів по 1,5, 2 місяці.

В період Незалежності країни, кафедри також отримали незалежність. Тепер колектив кафедри, а не держава вирішують над якими темами працювати. Суспільними зусиллями хірургії-1 та гастроентерології був створений центр гастрохірургії, який не вдавалося створити в радянські часи.

Для відображення спеціалізації кафедри в назві в 2003 році вона була перейменована з хірургії-1 на кафедру хірургії та проктології, а хірургія-2 в 2004 році на хірургію з курсом гнійно-септичної хірургії, а згодом на малоінвазивну хірургію.

В сучасні часи все поглиблюється проблема раку серед населення. Частково ця проблема пов'язана з відсутністю в пострадянську епоху жорсткого державного контролю за диспансеризацією населення. В цій та інших проблемах люди рідко бажають ходити до лікарень (з чим також пов'язанні і економічний стан населення, який останнім часом все більше розшаровується), погіршуючи стан протікання хвороб.

SUMMARY

History of Surgical Education Based on Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education

The qualifying work consists of 80 pages, contains 194 sources, 9 monographs and articles, 15 addition.

Key words - Zaporizhzhia Institute for the Improvement of Doctors, Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education , Zaporizhzhia, medical work, surgery, diseases of the abdominal organs, oncology, doctors-cadets.

The research object of master's thesis - history of Surgical Education in Ukraine.

The subject of the research work - processes of Surgical Education Based on Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education.

The aim of the research - consider the work of the surgical departments of the Academy in their clinical, educational and scientific work.

The novelty of the work - in the first time was analyzed the Foundation of the Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education in the Zaporizhzhia State Archives and general information on the clinical, scientific and educational work of surgical departments was summarized according to the reports of the Academy. The inconsistencies and mistakes made in the Academy's short history of surgical departments were clarified.

Conclusions - The Odessa Institute for the Advancement of Doctors and the Surgical Department were established in 1926. There is very little information about the pre-war period due to the destruction of the archive. It is known that during this time the abdominal organs and oncology were examined.

After the war, the Institute had constant problems with the small area of the premises and their poor condition. At this time, the issues of surgery of the abdominal and thoracic cavity organs, especially cancer and the development of anesthetics and painkillers, and the restoration of disability were developed.

In 1955, the Institute moved to Zaporizhzhia, where the departments received larger premises and a bed fund. In 1955, the Department of Surgery-2 was established, based on the 3rd City Hospital. In 1957, the Department of Surgery-1 was established

on the basis of the 2nd City Hospital. Both departments had a constant overload, but Surgery-2 was especially loaded with emergency patients.

In 1965, the state turned the scientific work of the Institute towards solving problems and illnesses of workers and enterprises. To work on these large-scale topics, teams of several departments, including both surgical departments and radiology, are beginning to merge.

To solve the problem of shortage of a bed fund in 1979, Surgery-1 was allocated a rooms in the newly built 9-th city hospital. In the 70's the difference between the 1st and 2nd surgical departments widened. Surgery-2 deals with surgery of the liver, bile ducts, pancreas and purulent-septic operations, while Surgery-1 deals with gastrosurgery, proctology, thyroid and venous limb problems.

Since its inception, training cycles have diminished over time and become more specialized. If in 1955 conducted general cycles of improvement and specialization for 4-5 months, then in the 80's, in the 90's. 4-5-6 cycles of 1.5, 2 months.

During the country's independence, the departments also gained independence. Now the staff of the department, not the state, decide on what topics to work on. The joint efforts of Surgery-1 and Gastroenterology created a center for gastrosurgery, which could not be created in the Soviet era.

To reflect the specialization of the department in the name, in 2003 it was renamed from Surgery-1 to the department of Surgery and proctology, and Surgery-2 in 2004 to Surgery with a course of purulent-septic surgery, and subsequently to Minimally invasive surgery.

In modern times, the problem of cancer among the population is deepening. This is partly due to the absence in the post-Soviet era of rigid state control over the dispensary population. In this and other problems, people rarely want to go to hospitals (which is also linked to the economic state of the population, which has been increasingly stratified), worsening the course of the disease.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	7
РОЗДІЛ 2. ХІРУРГІЧНА СПРАВА ІНСТИТУТУ В ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД	12
РОЗДІЛ 3. ХІРУРГІЧНА ОСВІТА В ЗАПОРІЗЬКИЙ РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД	22
3.1. Переїзд до Запоріжжя та створення кафедр хірургії	22
3.2. Клінічно-навчальна робота кафедр хірургії в 50-60 рр.	26
3.3. Наукова робота в перше десятиріччя існування кафедр в Запоріжжі	36
3.4. Клінічно-навчальна робота хірургічних кафедр в 70-80-і рр.	41
3.5. Наукова робота в 1965-1991 роках	53
РОЗДІЛ 4. ХІРУРГІЧНА РОБОТА В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	63
4.1. Хірургічна освіта та клінічна робота в 1991-2019 рр.	63
4.2. Наукова-винахідницька робота в період незалежної України	72
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	85
ДОДАТКИ	107

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

Анамнестичні дані – сукупність відомостей, одержуваних при медичному обстеженні шляхом розпитування самого обстежуваного або осіб, які знають його.

Біліарні – пов'язані з жовчним міхуром та жовчовивідними шляхами.

Блокада (медична) – процедура по зняттю м'язових спазмів, виконується шляхом разової ін'єкції знеболюючих препаратів в нервові сплетення.

Ваготомія – хірургічна операція, яка полягає в розсіченні основного стовбура або гілки блукаючого нерва.

Демуккозація – повне або часткове видалення слизової оболонки органу.

Дисплазія – неправильний розвиток тканин, органів або частин тіла.

Дренування – безперервне видалення за допомогою медичних дренажних інструментів рідин з ран, внутрішніх порожнин тіла.

Дуоденальні – печінка та жовчні протоки.

Емболія – гостре закриття просвіту кровоносної судини з порушенням кровопостачання тканини або органу, внаслідок перенесення потоком крові різних субстратів (емболів), які не зустрічаються в нормі.

Ендартеріїт – облітерація судин та артерій.

Ендоскопія – спосіб огляду деяких внутрішніх органів за допомогою оптичних приладів.

ЗІУЛ – Запорізький інститут вдосконалення лікарів.

Кишковий свищ – важкий хірургічний дефект, який представляє собою патологічне сполучення між просвітом кишечника і органами черевної порожнини або шкірою.

Лапароскопія – це хірургічний метод, що передбачає проведення діагностичних досліджень і операцій на органах черевної порожнини і малого тазу через невеликі розрізи.

Малоінвазивна хірургія – хірургія, спрямована на те, щоб мінімізувати область втручання в організм і ступеня травмування тканин.

Облітерація – зрощення органу внаслідок розростання тканин.

Обтурація – закупорка у судинах та протоках, що призводить до ускладнення відтоку рідин.

Остеомієліти – запалення кісток або кісткового мозку.

Панкрео – підшлункова залоза.

Перитоніт – запалення очеревини.

Пілорус – сфінктер, воротар шлунка.

Симпатичні шляхи – частина нервової системи.

СПВ – селективно-проксимальна ваготомія - хірургічна операція, що полягає в перетині блукаючого нерва (вагуса) або його окремих гілок, що стимулюють секрецію соляної кислоти в шлунку.

Стома – протиприродний задній прохід.

Струмектомія – часткове або повне хірургічне видалення щитовидної залози.

Торакотомія (торакальна хірургія) – розтин грудної клітини через грудну стінку.

Ургентні – невідкладні, екстрені.

Флебектомія – пластична операція, спрямована на усунення варикозних вен.

Хірургічна активність – відсоток хворих, що були прооперовані, від числа хворих що лікувалися у стаціонарі.

Холедох – загальний жовчний проток.

Холецистит – запалення жовчного міхура.

Холецистектомія – операція з видалення жовчного міхура.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення історії медицини це акумулювання її досвіду за попередні часи. Чимало усталених лікарських методів і процедур, етичних вимог до медика походять з попередніх часів та витримали випробування часом. Для того, щоб зберігати та примножувати, їх треба добре знати. Історія медицини допомагає шукати відповіді на найгостріші питання та виклики сучасності, коли глобалізований світ стоїть перед проблемами боротьби з небаченими раніше масштабами епідемій, коли новітні технології надають змогу долати невиліковні раніше хвороби, «вдосконалювати» людську природу та інше.

В Радянському Союзі був окремий підхід до навчання та удосконалення лікарів. Зокрема, видача завдань на п'ятирічку, планів та напрямків робіт, планів щодо випусків курсантів. Особливе відношення декларувало щодо робітничого класу, заради якого Інститут удосконалення було переведено в 1955 році в Запоріжжя. Тому автор вважає важливим визначити, як це впливало на роботу медичної справи, через дослідження хірургічної освіти, та як змінилась ситуація після звільнення України від планової економіки.

Мета дослідження розглянути роботу хірургічних кафедр Академії в їх клінічній, освітній та науковій праці.

Об'єкт дослідження історія хірургічної освіти в Україні.

Предмет дослідження процеси становлення та розвитку хірургічної освіти у Запорізької медичної Академії післядипломної освіти.

Завдання дослідження:

- розглянути клінічну роботу хірургічних кафедр
- описати принципи навчання в освітньому процесі, чого бажали досягти при навчанні курсантів хірургів та як це реалізувалося.
- проаналізувати наукову роботу співробітників хірургічних кафедр, її напрямки, її результати, шляхи вибору проблем для дослідження.
- проаналізувати чи змінилися вище названі види роботи після отримання незалежності України.

Хронологічні рамки охоплюють 1926 рік, від часу створення в Одесі інституту вдосконалення лікарів, переїзд до Запоріжжя в 1955 році і до тепер.

Географічні межі дослідження включають в себе Одесу та Запоріжжя, та райони Одеської та Запорізької областей, які були закріплені за хірургічними кафедрами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше було проаналізовано Фонд Запорізької медичної Академії післядипломної освіти в Запорізькому державному архіві і була узагальнена інформація щодо клінічної, наукової та освітньої роботи хірургічних кафедр згідно звітів Академії, були уточнені невідповідності та помилки, які мають у своїй короткій історії Академії щодо хірургічних кафедр.

Теоретичне значення може використовуватися при розробці питань історії медицини на регіональному рівні.

Апробація роботи проходила в «Молодій науці» з статтею «Історія хірургічної освіти на базі Запорізької Медичної академії післядипломної освіти» 16.04. 2019 р.

Практичне значення може використовуватися при подальшій розробці теми та використовуватися при викладенні курсу краєзнавства, може допомогти в виправленні деяких неточностей інформації в короткому довіднику історії Академії.

Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Кваліфікаційна робота складається із списку скорочень, вступу, 4 розділів (з 7 підрозділами), висновків, списку використаних джерел (194 найменування) та літератури (9 найменувань), 15 додатків. Обсяг основної частини роботи складає 74 сторінок машинописного тексту, загальний обсяг магістерської роботи – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

Питання історії Запорізької медичної Академії післядипломної освіти взагалі має дуже слабку розробку. Праць написаних істориками, щодо повної історії закладу, або навіть якихось складових його роботи немає. Тим паче згадок про якісь окремі напрямки, як-то хірургічний.

Тому навіть фрагментарні згадки про якісь загальні напрями роботи та життєдіяльність установи доводиться шукати в працях медичних працівників. При чому про установу, коли вона знаходилася в Одесі, та про факт переїзду до Запоріжжя інформації більше (хоча все одна мало), ніж про саму роботу в Запоріжжі. І така інформація якщо й зустрічається у декількох авторів, то вона в більшості однотипна.

Взагалі про створення інституту вдосконалення лікарів (далі - Інститут) та його діяльність в довоєнний період інформації не багато. У 1965 році Міністерство Охорони Здоров'я УРСР прохало надати обширні матеріали щодо діяльності Інституту за весь період його існування. Тодішній ректор М.З. Чулков вказав, що довоєнні архіви Інституту не збереглися.

Тому така інформація може базуватися лише на особистих згадках (або розповідях про них) працівників Інституту в той період, що пережили війну та інші труднощі 20 століття.

Її можна зустріти в загальних працях по історії медицини або хірургії в Радянський період. Це наприклад праця С.А. Верхратського, та П.Ю. Заблудовського «Історія медицини»¹, де можна знайти інформацію щодо створення перших в Україні Інститутів вдосконалення лікарів, контингенту що мали туди направляти та освітні цілі.

Про структуру факультетів, кафедр, теоретичних та практичних основних напрямів, а також інформація про причину переїзду до Запоріжжя можна прочитати в статті И.В. Кочина «Пятьдесят лет деятельности кафедры

¹ С.А. Верхратський, П.Ю. Заблудовський. Історія медицини. 4-е вид., випр. і допов. К. «Вища школа». 1991. 431с.

гражданской защиты и медицины катастроф (1967-2017 годы)»¹, написану одним з курсантів або співробітників самої Запорізької медичної Академії післядипломної освіти (далі - Академія). Але в основному ця робота власне описує історію кафедри громадянського захисту та медицини катастроф, як це видно з назви та тексту.

Є інформація про напрями роботи одного з співробітників кафедри (і вірогідно одного з завідуючих довоєнної хірургічної кафедри, щодо неясності питання його завідування, дивіться більше в підрозділі про довоєнний період Якова Володимировича Зильберберга. Ця інформація відома нам завдяки старанням його нащадка Я.М. Зильберберга у статті «Профессор Яков Владимирович Зильберберг: Врач, учёный, личность»².

Про післявоєнний Одеський період, інформація має більший об'єм, але по менших напрямках. В основному це опис роботи Бориса Юхимовича Франкенберга, як одного з найвідоміших хірургів Одеси того часу, та одного з завідуючих кафедр хірургії. Таку інформацію можна знайти в праці «Загальна хірургія. Вибрані лекції» за редакцією Б.І. Дмитрієва, виданий Одеським державним медичним університетом³. Про нього є інформація навіть в американському довіднику про радянських вчених «Soviet scientific Personalities and Organizations»⁴, зокрема там представлена його біографія та досягнення в науці.

Найбільше інформації по історії Академії можна зустріти в працях, що публікувала сама Академія. Найповніший літературний доробок по її Історії, це довідник, виданий самою Академією (в ті роки Інститутом) «Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001)»⁵, який містить основні відомості по законодавчі акти щодо створення та зміни в діяльності

¹ И.В. Кочин. Пятьдесят лет деятельности кафедры гражданской защиты и медицины катастроф (1967-2017 годы). *История военной медицины*. 2017. 4 выпуск. С. 147-156.

² Зильберберг Я.М. Профессор Яков Владимирович Зильберберг: Врач, учёный, личность. *Вестник*. 2002. 28 лютого. № 5. (290). URL: <http://www.vestnik.com/issues/2002/0228/win/zilberberg.htm>

³ Загальна хірургія. Вибрані лекції. За ред. Б.І. Дмитрієва. Одеса. Одеський державний медичний університет. 1999. 356 с. URL: <http://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1213/DmitrievGeneral%20surgery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁴ Soviet scientific Personalities and Organizations. New York. U.S. Joint Publications Research Service. 1960. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a371741.pdf>

⁵ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001). Запоріжжя. 2001. 274 с.

Інституту, про його ректорів, основні підрозділи установи та по 5-6 сторінок короткої історії про кафедру, які в основному включають в себе згадки про завідуючих та основні напрями роботи при них, створення кафедрою якихось лікувальних центрів (якщо такий факт був), видатних співробітників кафедри, та в основному про теперішній склад кафедри, її досягнення, кількість виданих праць та винаходів.

На жаль, цей довідник повен дрібних неточностей. Як-то помилок в іменах та по-батькові, в приналежності співробітників до деяких кафедр, точності в роках в разі яких-небудь структурних змін.

Іншим довідником Академії є випущений вже в 2016 році «Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці.»¹.

Цей довідник ще значно менший за розміром, по кафедрам він має 2-3 сторінки інформації, що в основному зосереджуються на її досягненнях за останні 5-10 років.

Для прослідкування подальшої долі одного з хірургів, використовувалася інтернет-сторінка з біографічними відомостями співробітників Південно-Уральського Державного Медичного Університету². А для додаткової інформації щодо теперішніх співробітників використовувався сайт Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

Тож, можна константувати, що в літературі питання історії Академії чи більшості з її напрямів (окрім тих, по яким не були написанні статті власне самих курсантів чи працівників якоїсь кафедри) розглянуто вкрай бідно. І найдена інформація в основному стосується персоналій чи основних організаційних моментів та основних напрямів роботи.

Тож, основою для написання цієї роботи послугували джерела з Державного Архіву Запорізької області, а саме фонд «Запорізький державний інститут

¹ Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. Запоріжжя. «Агенство Орбіта - ЮГ». 2016. 108 с.

² Южно-Уральский Государственный Медицинский Университет. URL: <http://www.chelsma.ru/nodes/32503/>

удосконалення лікарів ім.Горького» – Ф.Р.2604, а саме 179 справ цього фонду за 1944-2006 роки. Більшість цих справ можна поділити на деякі великі групи.

По-перше, мабуть найважливіші з них – це річні кафедральні звіти, в яких в основному (з року в рік то чи інший пункт може додаватися, чи випадати) мається інформація щодо кількості курсантів та цикли/групи, в яких вони навчалися, кількість та іноді види операцій які провадила співробітники кафедр та курсанти, кількість асистенцій, чергувань, інформація про поточний склад співробітників кафедри, актуальні кафедральні НДР, впровадження нововведень, публікації статей за рік, кількість проведених співробітниками консультацій, бесід та лекцій по санітарно-просвітницькій роботі, години педнавантаження, опис приміщень клінік та наявні проблеми цих приміщень.

Друга велика група це тематичні картки, річні звіти по науково-дослідницьким завданням та річні звіти по основній діяльності Інституту. З них можна дізнатися про те, які наукові теми вели працівники кафедри, та іноді описані результати досліджень та їх впроваджень.

Третя велика група – протоколи засідань Вченої Ради. В них можна побачити, хоч і скорочені, але подекуди особисті думки тих чи інших викладачів щодо якихось освітніх питань, щодо проблем клінік, розглядаються випадки клінічних смертей та міжособистих конфліктів, якщо вони були настільки масштабні, що зачіпали справи всієї кафедри, а то й Інституту.

І четвертою групою – накази ректора або накази по основній діяльності Інституту, де в основному є інформація щодо якихось структурних змін, справ які зачіпають увесь Інститут, або в випадку нагород, або почесного виходу на пенсію, можна знайти біографічні відомості про працівників Інституту.

На момент написання цієї роботи, датування документів в Державному Архіві закінчувалися 2006 роком. Інформація щодо діяльності кафедри хірургії та проктології за 2008-2016 рр. була взята із річних звітів кафедри, що зберігалися в архіві самої Академії.

Також для кращого розуміння діяльності кафедри хірургії та проктології в останні часи автором та його науковим керівником було проведено інтерв'ювання

6 співробітників кафедри. Аудіозаписи та тексти стенограм бесід нині зберігаються в Рукописному відділі Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Вони надали інформацію, що краще пояснює методи вибору наукових тем, як окремих працівників, та і всієї кафедри, уточнили їх біографічні дані та дані вже не працюючих хірургів та описали деякі психологічні аспекти роботи хірурга.

У зв'язку з малою кількістю інформації про хірургічну освіту на базі даної установи, в цій роботі автором ставилось завдання описати її історію та розвиток у часі, як теми одних років впливали на теми наступних, яка роль у плануванні тематики належала державі, а яка особистій ініціативі працівників кафедр. Але деякі теми, наприклад наукова робота та освітній процес були слабо пов'язанні, тому у роботі вони й виділяються в окремі підрозділи. У зв'язку з чим використовувався хронологічно-проблемний метод. Також архівні документи мають велику кількість статистичної інформації, тому статистичний метод використовувався як допоміжний.

Як висновок, щодо цього розділу можна сказати, що праць істориків щодо роботи Академії чи її напрямів, включаючи хірургічний вкрай мало. Інформація в літературі написана в більшості медичними співробітниками. Але й там історія Академії розглянута вкрай бідно, особливо довоєнний період одразу після створення Інституту в Одесі, через знищення довоєнного архіву. І знайдена інформація в основному стосується персоналій чи основних організаційних моментів та основних напрямів роботи.

Тож, основою для написання цієї роботи послуговували джерела з Державного Архіву Запорізької області, а також справи з Архіву самої Академії та інтерв'ювання працівників сучасної кафедри хірургії та проктології (колишньої хірургії-1).

РОЗДІЛ 2.

ХІРУРГІЧНА СПРАВА ІНСТИТУТУ В ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД

У квітні 1926 р. був створений Одеський державний клінічний інститут для вдосконалення лікарів. Одеса була в тройці міст, де першими були відкриті такі інститути (в 1918 був відкритий в Києві, 1923 р. в Харкові). В такі інститути посилали насамперед демобілізованих з Червоної Армії лікарів прискорених випусків, які особливо потребували підвищення своєї кваліфікації¹.

Щодо довоєнного періоду інформації не так багато, як про післявоєнний. У 1965 році Міністерство Охорони Здоров'я УРСР прохало надати обширні матеріали щодо діяльності Інституту за весь період його існування. Тодішній ректор М.З. Чулков вказав, що довоєнні архіви Інституту не збереглися². У 1930 р. інститут був перейменований і став називатися Одеським інститутом удосконалення лікарів, а в 1933 році йому присвоєно ім'я А.М. Горького³.

Кафедра хірургії-1 була організована в м. Одесі в 1926 р. на базі хірургічного відділення 3-ї міської лікарні професором Я.І. Шапіро. В довіднику виданому самим Інститутом вказується, що Шапіро керував кафедрою до 1940 року⁴. Але паралельно Інститут очолював і лікувальні клініки, що були пов'язані з однойменними кафедрами (і до 1951 року часто були базами розміщення кафедри). І в більшості випадків керівником клініки був завідуючий кафедри того ж напрямку. І згідно архівних документів до 1933 року 1-ою хірургічною клінікою, керував проф. Яків Володимирович Зільберберг⁵. Також згідно біографії написаній його внуком Яковом М. Зільбербергом, саме Яків Володимирович очолив кафедру хірургії після її створення⁶.

¹ С.А. Верхратський, П.Ю. Заблудовський. Історія медицини. 4-е вид., випр. і допов. К. «Вища школа». 1991. С.356-357

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.952. Арк.191.

³ И.В. Кочин. Пятьдесят лет деятельности кафедры гражданской защиты и медицины катастроф (1967-2017 годы). *История военной медицины. 2017. 4 выпуск. С. 148*

⁴ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.42. Арк.84.

⁶ Я.М. Зильберберг. Профессор Яков Владимирович Зильберберг: Врач, учёный, личность. *Вестник. 2002. 28 лютого. № 5. (290).* URL: <http://www.vestnik.com/issues/2002/0228/win/zilberberg.htm>

Професор Я.В. Зільберберг відомий як той, хто першим в Одесі почав застосовувати спинномозкову анестезію та організатор першого на Україні онкологічного диспансеру, який активно вивчав рак грудної залози¹. Окрім цього він та ніші співробітники кафедри в цей час активно вивчали хірургію черевної та грудної порожнин, ортопедію і травматологію, нейрохірургію, наркоз, антисептики², тромбоз та емболії судин грижі³.

В 1940 році завідуючим кафедри хірургії обирають Франкенберга Бориса Юхимовича, 1897 року народження. В 1936 році став завідуючим кафедри хірургії Інституту удосконалення лікарів Народного Комісаріату Азербайджану⁴, в 1937 році захистив докторську по темі «Відновлювальна хірургія обличчя»⁵. В 1941 році йому присвоюється звання професора. Під час війни був головним хірургом в військовому шпиталі⁶.

Після нападу Німеччини на Радянський Союз частина співробітників інституту пішла на фронт, інша надавала медичну допомогу пораненим бійцям Червоної Армії та населенню, під час оборони м. Одеси. З 1 серпня діяльність Інституту була тимчасово припинена, а клініки інституту були реорганізовані в госпітальну базу фронту, до окупації, тобто до 16 жовтня⁷.

Після звільнення Одеської області, в 1944 році Інститут відновив роботу⁸. До цього часу з викладацького складу залишилось 10-12 чоловік⁹. Основна база Інституту була зайнята під військові госпіталі, тому проводилася лише невелика лікувальна робота на базі лікарні моряків і 1-го пологового будинку. Розгортання роботи Інституту почалося тільки з березня 1945 р. коли Інституту було повернуто його старе приміщення колишньої Одеської 3-ої клінічної лікарні¹⁰.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.42. Арк.84.

² Я.М. Зильберберг. Профессор Яков Владимирович Зильберберг: Врач, учёный, личность. *Вестник*. 2002. 28 лютого. № 5. (290). URL: <http://www.vestnik.com/issues/2002/0228/win/zilberberg.htm>

³ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

⁴ Soviet scientific Personalities and Organizations. New York. U.S. Joint Publications Research Service. 1960 C.25-26. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a371741.pdf>

⁵ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С.248.

⁶ Soviet scientific Personalities and Organizations. New York. U.S. Joint Publications Research Service. 1960 C.25-26. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a371741.pdf>

⁷ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С. 10.

⁸ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.3. Арк.2.

⁹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.2. Арк.1-2.

¹⁰ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.7. Арк.1

Були проблеми через брак обладнання, більша частина якого була евакуйована на початку війни до тилкових регіонів, а решта розграбовано відступаючими румунами¹.

Інститут відповідав за навчання лікарів Миколаївської, Одеської, Херсонської, Кам'янець-Подільської, Чернівецької, Ізмаїльської областей та Молдавської РСР². А з 1946 року ще й Кіровоградської³.

Вже в 3-ому кварталі 45-го року були розгорнуті 1-а та 2-а хірургічні клініки. Після відновлення, кафедрою хірургії-1 завідував професор Віктор Митрофанович Гінковський⁴. У клініці займалися в основному лікуванням органів черевної порожнини, зокрема після вогнепальних поранень, операціями грудної клітини, анестезією та питанням відновлення працездатності інвалідів⁵.

Кафедрою хірургії-2, а також 2-ою хірургічною клінікою керував Франкенберг Борис Юхимович, що повернувся до справ Інституту⁶.

У 2-й хірургічній клініці в основному розроблялися проблеми відновлювальної хірургії. Основним контингентом були інваліди війни з куксами, трофічними виразками, ураженням нервів, остеомієлітами, дефектами обличчя і щелеп. Поряд з цим розроблялися розділи загальної хірургії, зокрема, шлункової, а також легеневої, зокрема при новоутвореннях.

Зараз, після короткого огляду основних напрямів клінік, хотілось би описати наукову роботу кафедр, щоб було видно на фоні чого велися клінічні та освітні процеси, адже в хірургії практика та теорія незмінно пов'язанні.

К 1946 року обидві хірургічні кафедри розробляли вже 15 наукових робіт⁷.

В 1947 згідно наказу Мінздраву Інститут мав посилити напрям вивчення та боротьби з онкологією, рекомендуючи професорсько-викладацькому складу всіх кафедр планувати теми по новоутворенням⁸. Вірогідно саме через цю причину, на дослідження деяких тем по онкології в кінці 47-го, в 48-му було виділено в 10

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.6 Арк.1.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.7. Арк.12.

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.20. Арк.37-38.

⁴ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.7. Арк.20.

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.6 Арк.8-9.

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.8. Арк.33.

⁸ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.43. Арк.14-15.

раз більше коштів ніж планувалося спочатку. Хоча треба зазначити, що загалом в 48-ому році фінансування наукових тем, як нових так і старих підвищилося, але в основному в 3-6 рази. В справі боротьби з новоутвореннями хірургічні клініки найбільший досвід мали саме з онкологією грудної та черевної частин тіла¹.

Якщо подивитися на наукові теми з фінансової точки зору, то найбільше фінансування (більше 3 тис. рублів) мали теми пов'язані з лікуванням брюшної частини, гангрени, новоутворень, вливанням лікувальних та анестезуючих засобів.

Якщо подивитися на наукові теми які розробляли співробітники Інституту згідно фонду Державного Архіву Запорізької області, а саме фонду Ф.Р.2604. Оп.1, справ 9, 21, 26, 49, 50, 51 та 52, то можна зробити висновок, що хірургічні кафедри у 1945-1950 рр. найбільше розробляли тему нових методів діагностики та терапії (по 12 тем), післявоєнного травматизму (по 7-8 тем) та онкології (по 4 теми).

Згідно архівним документам за 1945 по 1951 співробітники кафедри розробили щонайменше 69 наукових тем. Якщо розглядати конкретніше. Професор В.М. Гінковський за цей час виконав не менше 10 наукових праць по темам запалення та раку грудної та черевної частин, язви та відновлення кистей рук та пальців. Його учні – доцент Л.П. Руденко займався проблемами остеомієліту, доцент Д.А. Конопльов – органами черевної порожнини (сальник, життя без шлункового організму), асистент Ф.А. Кушнір займався питання наркозу та внутрішньо-кістковим вливанням медичних засобів, асистенти Ц.Г. Бердичевська апендицитом, С.Р. Кац вивченням діяльності інвалідів Другої Світової, Є.І. Красная – антисептиками та лікуванням сном.

Професор Б.Ю. Франкенберг в цей час займався в основному раком грудної та черевної частин, кардіоспазмом, спинномозковою анестезією. Його учні – доцент С.М. Мясніков займався газовими флегмонами та гангренами, питаннями анестезії, доцент Б.Я. Файнблат був основним з виконавців праць по спинномозковій анестезії, асистент Г.А. Спектор спинним мозком та блокадою

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.21. Арк.35-36.

симпатичних шляхів, асистент Кримгольд пластичною хірургією та питанням куку, асистент Я.Є. Шварц запаленням та раком грудної та черевної частин.

Особливо відзначилися в звіті по науковій діяльності (і були найбільші за фінансуванням) методи внутрішньо кісткового наркозу, та робота по спинномозковій анестезії¹.

Щодо періоду з 1952 по 1955 рік, то згідно тематичних карток наукових робіт зі справ 245, 247, 263, 304, 322, 325 та 395 можна побачити, що за цей час було виконано щонайменше 21-у наукову праці. На жаль в цей час в документах не вказується проблематика деяких робіт (вона вказана для 18 з цих праць), а особливо фінансування (лише для 7 робіт). Але те, що вказано, дозволяє встановити, що найбільше в цей час працювали по темі боротьби з раком (9 наукових праць).

Професор В.М. Гінковський в цей час займався – алкогольно-морфійно-ефірним наркозом та торакотомією. Доцент Д.А. Конопльов – темою патофізіології безшлункового організму. Асистент Ф.А. Кушнір займався боротьбою з раком, асистент Іл'яшенко дією перелитої артеріалізованої крові на організм. Лікар-лаборант Лебединський лікуванням мимовільної гангренни введенням однострунної крові та клінічний ординатор Мельник - лікування гнійних процесів інфікованих ран і опіків шляхом фізичної антисептики по Преображенському.

В цей час на кафедрі хірургії-2 професор Б.Ю. Франкенберг займався трансперикардальним доступом до судин кореня легенів, комплексним шляхом реанімації, боротьбою з шоком. Доцент Б.Я. Файнблат займався знеболювальними та лікуванням пухлин органів грудної клітини. Асистент С.М. Мясников займався питаннями знеболювання та перидуральної анестезії. Клінічний ординатор І.О. Захаров лікуванням облітеруючого ендартеріїту трансепідуральних прегангліарною блокадою симпатичних шляхів за методом проф. Франкенберга. Тепер повертаємося до клінічно-освітної роботи.

За 1946 рік 2-а хірургічна клініка надала допомогу 1203 хворим, а 1-а хірургічна клініка 1557 хворим (Див. Додаток А і Додаток Б).

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.111. Арк.27.

В 1947 році загалом в 13 клініках Інституту пролікувалося 12.328 чоловік. Найбільша кількість була в клініках гінекології (2359 чол.), 1-й хірургічній (1524), дитячій (1433), та 2-й хірургічній (1361) (Див. Додаток В).

У 2-ій хірургічній клініці займалися в основному питаннями лікування хвороб легень, післявоєнних травм (хвороби кукси, виразки), трофічних розладів та пластичними операціями. У 1-ій клініці раком стравоходу, легенів, лікуванням виразок шлунка і 12-палої кишки; внутрішньо-грудинним наркозом; внутрішньо-кістномозковим вливанням; лікуванням ран і опіків та інші¹. Як говорили деякі з курсантів на виступах виробничих нарад, до вступу до Інституту вони навіть не вміли оперувати, лише навчання в Інституті навчило їх цьому².

В 1950 році в 1-ій хірургічній клініці, 75% лекцій читав професор В.М. Гінковський та 25% доцент Д.А. Конопльов. Комісія по обстеженню знаходила деякі недоліки в роботі клініки пов'язані з неспівпадінням занять з розкладом, відсутності кафедральної бібліотеки, малої кількості наглядних посібників (через відсутність такої статті в фінансуванні). Також загалом кафедра мала недостачу в обладнанні та апаратурі, на протязі двох років не був закінчений ремонт в перев'язочній, аудиторії та ванній³.

В 1950 році найбільше операцій було виконано на кінцівках, органах черевної та грудної порожнини, шиї⁴.

Окрім праці в хірургічній клініці професор Б.Ю. Франкенбеерг з січня 1945 по 1950 був заступником директора науково-навчального підрозділу Українського науково-дослідного інституту стоматології і одночасно завідувач відділенням щелепо-лицьової клініки цього інституту. Після війни Борис Юхимович став піонером в області пластичної хірургії в Радянському Союзі⁵. 1948-1951 рр. професор Б.Ю. Франкенберг один з перших українських хірургів (наразі з Ю.Ю. Крамаренко та О.П. Кримвим), хто розробляв проблему грудної хірургії. Взагалі

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.41. Арк.127.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.67. Арк.3.

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.131. Арк.61-62.

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.134. Арк.52-53.

⁵ Soviet scientific Personalities and Organizations. New York. U.S. Joint Publications Research Service. 1960 C.25-26.
URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a371741.pdf>

Борис Юхимович зробив настільки великий вклад в лицьову хірургію¹, і настільки пов'язався з нею, що навіть в короткому довіднику з історії Інституту його згадують саме, як попередника стоматологічної кафедри, а не хірургічної.

На 1949 рік більшість хворих з якими стикалися більшість практичних хірургів це були пацієнти з гнійними, травматичними чи невідкладними захворюваннями черевної порожнини, онкохворі та виразкові пацієнти.

Тому основні дисципліни, що вивчали на курсах спеціалізації в цей час були гінекологія (30 годин), анатомія (130 годин), клінічна хірургія з онкологією, гнійною хірургією та травматологією (568 годин).

Також професор В.М. Гінковський шкодував що в програмі ЦУ не вказаний досвід отриманий в ході Другої Світової. Тому він вважав, що програму треба переробляти².

До 1951 р. більшість кафедр базувалися на власній клінічній базі. З середини 1951 року Мінздрав УРСР видав наказ з яким, клінічні бази було виокремлено в окрему самостійну одиницю, що була передана на місцевий бюджет як Міська клінічна лікарня. Інститут, звільнений від юридичної відповідальності за управління клініками, продовжив нести за них фактичну відповідальність, що почало стримувати його діяльність. Так наприклад, хірургія-2 не могла самостійно використовувати ліжковий фонд своєї колишньої бази, працюючі там працівники кафедри мали приймати пацієнтів за іншими правилами, клініка була перенавантажена, що не дозволяло відбирати хворих для поліпшення учбової чи наукової праці³.

А в жовтні-листопаді приміщення, що використовувала хірургія-1 були закриті на ремонт у зв'язку з руйнуванням будівлі. В грудні кафедрі тимчасово виділили колишнє приміщення терапії-2 на 50 ліжок, без аудиторії для курсантів, без перев'язочної, з дверима не налаштованими на прохід хворого з носилками.

¹ Загальна хірургія. Вибрані лекції. За ред. Б.І. Дмитрієва. Одеса. Одеський державний медичний університет. 1999. 356 с. URL:<http://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1213/DmitrievGeneral%20surgery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.104. Арк.12-15

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.187. Арк.6-9

Серед інших мінусів відмічених курсантами на виробничих нарадах зазначається велика учбова група, недостатність забезпечення курсантів з побутової сторони та недостатність оснащення клініки новою літературою.

В клініці хірургії-2 1950 році також був проведений ремонт, але він був недостатньо якісним, тому в 1952 році вже був потрібний новий¹.

Серед скарг курсантів, які були зафіксовані в 1952 році, зазначалася багаторічна проблема відсутності приміщення для читання, оскільки читальний зал був прохідний, в гуртожитках було погане освітлення та шум, а в клініці окремих аудиторій для читання взагалі не було.

Із нових розробок кафедри можна виділити підготовку знеболювальних на основі закису азоту та рослин кураре та методи реанімації при клінічній смерті².

З 1953 року відбулося об'єднання деяких кафедр. Документи повідомляють, що далі – до переїзду в Запоріжжя, склад об'єднаної кафедри хірургії постійно змінювався. В 1953 році керував кафедрою проф. В.М. Гінковський, працював там професор Шмуклер – на 0,5 ставки доцента по урології, доцент Кіяшов – на 0,5 ставки доцента по онкології, доценти Б.Я. Файнблат та Д.А. Конопльов, та асистент Іл'яшенко³.

Професор Б.Ю. Франкенберг на деякий час покинув Інститут.

В 1954 року професор В.М. Гінковський пішов з Інституту, причому згідно стенограми протоколу засідання Вченої Ради, причина уходу була пов'язана з клопотанням партійного бюро Колегії Міністерства Охорони Здоров'я через погану роботу. Директор Інституту доцент Кіяшов відмічав, що кафедра при ньому не мала методичних розробок і загалом працювала погано⁴.

З червня-липня 1954 року кафедру очолив професор Б.Ю. Франкенберг, що повернувся (який паралельно працював в Стоматологічному Інституті), іншими її членами були – доценти Б.Я. Файнблат та Д.А. Конопльов, професор Шмуклер, який вів доцентський курс урології при кафедрі та асистент Іл'яшенко⁵.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.224. Арк.2-23

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.229. Арк.2-32

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.306. Арк.16-24

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.408. Арк.10-29

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.350. Арк.17-39

Щодо гендерного розподілення на 1954 рік в Інституті навчалось 751 курсант, 546 з яких були жінки. На хірургічній кафедрі навчалось 37 курсантів, з яких 8 були жінками (Див. Додаток Г).

В 1955 році в роботі кафедри були визнані такі недоліки: незадовільна документація, неповне обстеження хворих, відсутність плану лікування хворого, відсутність консультації терапевтів, неврахування протипоказань при операції, не виписуються показання до операції, відсутність фіксування обходів та призначень професора, відсутність обходів доцента, наявність випадків невинуватеної смертності. А також в пед. роботі особисто проф. Б.Ю. Франкенберга – відсутність вступної лекції професора, відсутність методичних розробок, систематичне порушення навчального плану, проведення наукових конференцій в навчальний час, зрив розкладу занять, виконання операцій для залучення курсантів, відсутність контролю за науковою працею доцента та асистента¹.

Як висновок можна константувати, що Одеський Інститут вдосконалення лікарів був створений в 1926 році. Тоді ж була утворена і кафедра хірургії. На жаль відомості про довоєнний період дуже малі через те, що архівні дані цього періоду не збереглися. З того, що відомо, в цей період співробітники хірургічної кафедри приділяли питанням лікування невідкладних захворювань органів черевної порожнини. Велика кількість наукових робіт була присвячена діагностиці та лікуванню гострого апендициту, холецистити, кишкової непрохідності, тромбозу та емболії судин грижі. Також займалися дослідження раку, зокрема раку грудної залози.

В 1941-1944 роках Інститут не працював у зв'язку з окупацією Одеси. В 1944 році він був відновлений, але мав проблеми як з приміщенням, так і з обладнанням, персоналом та в цілому в час ще не закінчений Другої Світової йому держава не приділяла великої уваги. В 1945 році були створені 2 хірургічні кафедри та як їх бази 2 хірургічні клініки.

В науковому плані в післявоєнний Одеський період працівники хірургічних кафедр розроблювали питання пов'язані з хірургією органів черевної та грудної

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.408. Арк.9-28

порожнин. Особливу увагу в цей час приділяли проблемі раку та розробленню анестезуючих та знеболювальних засобів, саме на ці проблеми держава виділяла найбільше фінансування. Також у зв'язку з спадком війни в перші 5 років після відновлення активно розроблювали проблему після військового травматизму, з намаганням відновити якусь ступінь працездатності інвалідів.

В лікувальному плані основну кількість операцій становили операції черевини та кінцівок.

Спадок Другої Світової позначався і на приміщеннях, яким був потрібен постійний ремонт, які й без цього були замалими для всієї потрібної клінікам лікувальної та навчальної роботи. В ці часи частою проблемою є недоїзд курсантів, на що впливало ігнорування напрямлень Інституту органами обласної влади.

З 1951 року в Інституті фактично були забрані клінічні бази, і кафедри могли ще менше впливати на їх розвиток та роботу. В 1953 році відбулося об'єднання обох хірургічних кафедр.

Взагалі видно, що в ті часи хірурги були доволі узагальненими лікарями. Вони лікували і пальці, і кінцівки, органи грудної та черевної порожнини, серце, судини, займалися кістковим мозком, розроблювали знеболююче та анестезію. Професор Б.Ю. Франкенберг так багато зробив в стоматології та лицьовій хірургії, що в наявних згадках в джерелах, які можна знайти в Інтернеті та навіть в короткій історії самої Академії його вважають більше стоматологом, та лицьовим хірургом, аніж загальним.

РОЗДІЛ 3.

ХІРУРГІЧНА ОСВІТА В ЗАПОРІЗЬКИЙ РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

3.1. Переїзд до Запоріжжя та створення кафедр хірургії

З метою наближення висококваліфікованих медичних і наукових кадрів до великого промислового центру України і створення кращих умов для діяльності співробітників, згідно з рішенням уряду УРСР інститут був передислокований в м. Запоріжжя в вересні 1955 р. Багато викладачів інституту, зокрема весь хірургічний склад залишилися в Одесі¹. 19 вересня 1955 почалися заняття².

Незважаючи на назву, кафедра, що потім буде названа хірургія-2, почала працювати після переїзду в Запоріжжя, першою, в 1955 році. Завідуючим був запрошений доктор медичних наук з Астраханського медичного інституту, професор Каплан 1896 року народження (щодо його імені, то в короткій історії Інституту він вказаний як Ізакілл Пилипович («Изакиил Филиппович» на російській, на якій велися протоколи Вченої Ради в ті роки), тоді як в одному з наказів ректора за 1971 рік (а також в переписці з МОЗ того ж року³) він вказаний як Хацкель Файвишевич. В протоколах Засідань Вченої Ради його ініціали писалися і як «И.Ф.» і як «Х.Ф.» Враховуючи те, що як було написано в деяких інших місцях, ця довідка вже не раз помилялася, гадаю його ПІБ з документа наказу ректора більш достовірним, а ініціали «И.Ф.» чиєюсь помилкою⁴). Він став першим професором-хірургом у Запоріжжі. Він же був обраний головою обласного наукового товариства хірургів.

Основними напрямками його роботи було лікування перитонітів, невідкладна хірургія, хірургія жовчних шляхів та шлунку⁵.

Іншими членами кафедри після переїзду були доцент Морозов Олександр Іванович та асистент Серга Володимир Іванович⁶. Морозов закінчив клінічну

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.401. Арк.2-17

² И.В. Кочин. Пятьдесят лет деятельности кафедры гражданской защиты и медицины катастроф (1967-2017 годы). *История военной медицины. 2017. 4 выпуск. С. 148*

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.76. Арк.11

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.75. Арк.25

⁵ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001). Запоріжжя. 2001. С.270-271

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.401. Арк.24

ординатуру по онкології, також він вів заняття курсу військово-польової хірургії¹. В.І. Серга закінчив Харківський медичний інститут в 1951 році, пройшов клінічну ординатуру при кафедрі факультетської хірургії, з 1954 року і по серпень 1955 року працював асистентом в тому ж інституті².

Як базу кафедри виділили 3-у міську лікарню, що мала 100 ліжок розподілених по 15 палатам, невелику аудиторію, навчальну кімнату та кабінет професора. При кафедрі знаходився курс урології, ліжка для якого знаходились в обласній лікарні³.

Професор Х.Ф. Каплан зазначав, що саме на базі кафедри головним чином надавалася допомога ургентним хворим, що зменшувало кількість ліжок для тематичних хворих. Також в травматологічному відділенні надавалася допомога лише пацієнтам з пошкодженням кісток кінцівок. Всі інші ушкодження, як-то голови, хребту, а також пацієнти з опіками потрапляли до загально хірургічних відділень міста, в тому числі на кафедру хірургії⁴.

Не дивлячись на загалом позитивне ставлення до переїзду в Запоріжжя в 1955 році, в наступному році вже видно з документів про часто висловлюванні недоліки щодо медичного стану в області. Про недостачу обладнання, приміщень чи недоліки умов розміщення говорили кафедри хірургії, онкології, терапії, стоматології, гінекології та акушерства, оперативної хірургії, військова кафедра⁵.

Під кінець 1956 року кафедра отримала рентгенівський кабінет. Через те, що замість планових 60 курсантів, в цей рік навчалося 102 курсанти (Див. Додаток Д), були використані додаткові бази – хірургічні відділення обласної лікарні та 7-ої міської лікарні по 40 ліжок. Також загальна кількість в 100 ліжок була розміщена в приміщенні, яке було розраховано на 75 ліжок, що створювало скупченість або потребу виставляти ліжка в коридори.

Заняття по хірургії проводилися згідно з планом, але в другій половині 1956 згідно інструкцій Міністерства вищої освіти СРСР були скорочені лекції по

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.454. Арк.44

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.853. Арк.109

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.398. Арк.9-31

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.409. Арк.62

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.410. Арк.22-31

предметам, які достатньо висвітленні в навчальних посібниках (апендицит, грижі). Серед практичних навичок, які засвоювалися, були перев'язка та зняття швів, переливання крові, пункції, ректоскопія. По областях курсантів на хірургії було найбільше з Запорізької (43) та Полтавської (34) областей.

Оскільки причина переїзду до Запоріжжя було перенесення медичних кадрів ближче до промислових робітників, кафедрами хірургії, онкології, терапії, неврології, мікробіології та травматології проводилася шефська робота та консультації в медчастинах заводів «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», «Комунар», заводу по ремонту електровозів, Трансформаторного та Алюмінієвого заводів¹.

Співробітники кафедри почали розповсюджувати свій досвід серед хірургів Запоріжжя. Так наприклад у Запоріжжі була на середину 50-х рр. була значна кількість хворих з Базедовою хворобою, при чому її лікування носило дуже консервативний характер, що нерідко призводило до важких, невиліковних ускладнень. Щоб подолати таке відношення міських хірургів почав навчати методикам лікування Базедової хвороби асистент В.І. Серга.

В той же час професор Х.Ф. Каплан почав навчати операціям на легенях, які до того знали лише дуже обмежене кола хірургів².

Вірогідно через значне перевиконання плану по курсантам в 1956 році (102 замість 60), з 1957 почала працювати ще одна кафедра. І хоч вона була заснована пізніше, вона стала називатися хірургія-1. 17 вересня конкурсна комісія затвердила кандидатуру на завідуючого кафедрою – Підопригора Георгій Ісидорович та двох асистентів – Гусарєв Володимир Федорович 1927 року народження та Кірсанов Василь Іванович³ (Навчався в медичному інституті Дніпропетровську (1938-1949). З 1944 по 1945 - перший секретар райкому ВЛКСМ м. Дніпропетровська. В 1953-1955 рр. асистент кафедри факультетської хірургії)⁴.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.472. Арк.2-137

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.530. Арк.60-61

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.475. Арк.169-170

⁴ Южно-Уральский Государственный Медицинский Университет. URL: <http://www.chelsma.ru/nodes/32503/>

Загалом в період завідування професором Г.І. Підпригорою з 1957 по 1967 рр. співробітники кафедри велику увагу приділяли вивченню причин виникнення і розробці профілактичних заходів по зниженню виробничого травматизму на промислових підприємствах м. Запоріжжя, а також торакальної хірургії та хірургічному лікуванню захворювань щитовидної залози¹.

Клінічною базою хірургії-1 була 2-а міська лікарня, де вона мала 19 палат на 97 ліжок. На жаль, кафедрі не вдалося вчасно придбати все потрібне обладнання по причині того, що його не було в продажу².

Практичні навички, яким навчалися курсанти – методика місцевої анестезії, переливання крові, проведення різноманітних блокад, накладення пов'язок, джгутів, шин. Серед невідкладних операцій курсанти проводили головним чином апендектомії, первинну обробку ран та розрізи при гнійних процесах³. При плануванні лекційних та практичних занять особлива увага була приділена таким розділам як лікування поранень, підготовка хворих до операцій та введення післяопераційного періоду, переливання крові та боротьба с кровотечею, знеболюванням, іммобілізацією пацієнта для транспортного перевезення⁴.

Щодо нововведень, які впровадила кафедра – застосовувалося парентеральне харчування з введенням в вени білкових препаратів, замінників крові – гідролізину, плазми крові, лікувальних сироваток. Також з урахуванням частих операцій на апендициті, професором Г.І. Підпригорою була розроблена окрема місцева анестезія при апендектоміях⁵.

За 1957 рік клініка хірургії-2 зробила близько 1321 великих операцій (Див. Додаток Е), з них екстрені хворі займали 75%. Летальність – 1,2%. Обласний хірург Ломазов порівнюючи її з летальністю в 8-ої міській лікарні в 1%, говорив що це багато. На що професор Х.Ф. Каплан та зав облздороввідділом Краковський зазначали, що Ломазов не враховував, те що велика кількість операцій була по кишкової непрохідності (з загальною летальністю по області в 8% та 15% по

¹ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.555. Арк.12-13

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.555. Арк.22-44

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.555. Арк.91

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.555. Арк.184-187

місту) і що саме в 3-у міську лікарню поступають найбільш запущені випадки таких хворих. І при цьому Каплану вдалося зменшити відсоток смертності серед такої категорії хворих у себе в клініці. Так, якщо в 1956 році їх було 35, з яких прооперовано 14 та померло 4, то в 1957 їх було 29, прооперовано 15 а з летальним випадком лише 1¹.

Кафедра хірургії-2 в цей рік мала ті ж проблеми, що і в попередньому – відсутність лабораторії, віддаленість додаткових баз, скупченість в палатах².

3.2. Клінічно-навчальна робота кафедр хірургії в 50-60 рр.

В 58-ому році урологічному курсу надали загалом 30 ліжок, а основний ліжковий фонд хірургії-2 збільшили до 120.

Щодо лекцій хірургії-1, велику увагу в ній приділяли темам пов'язаним з військово-польовою хірургією. Курація хворих курсантами (щодо кількості Див. Додаток Ж і Додаток З) полягала в анамнестичних даних, участь у проведенні досліджень, встановленні діагнозу, спостереженні за хворим, призначенні лікування, виконанню ін'єкцій, накладенню та зніманню гіпсу та шин, перев'язці поранень, переливанню крові, новокаїновій блокади. Також курсантів навчали місцевому та загальному знеболюванню та ефірно-кисневому та азотному наркозу.

Також в цей рік був встановлений більш тісний зв'язок з онкологічним кабінетом 2-ої лікарні, що збільшило кількість поступаючих в клініку онкохворих, що дало можливість краще організувати вивчення програми з онкології³.

В 1959 році на жаль на засіданнях Вченої Ради прозвучала інформація про незадоволення республіканським хірургом Коломийченко та курсантами навчанням, що їм мало дають оперувати (Див. Додаток Ж). На перше півріччя в січні на обидві кафедри приїхало лише 29 курсантів. (Див. Додаток Д) Рекомендували проводити індивідуальні бесіди з курсантами для з'ясування плюсів, мінусів та пропозицій щодо навчання. Професор Г.І. Підпригора у

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.651. Арк.51-80

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.555. Арк.46

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.657. Арк.10-195

відповідь заявив, що такі бесіди проводилися і що якщо у курсантів були зауваження, вони чомусь їх не висловлювали. Також він та професор Якубовська Катерина Володимирівна з кафедри оперативної хірургії вказували, що через різний стаж та спеціальність курсантів не всім їм можна давати проводити однакові операції¹.

Також з самим плануванням щодо кількості курсантів виникали труднощі. Професор Х.Ф. Каплан зазначав, що районі здоров'ї постійно змінюють строки та кількість курсантів і за власним бажанням можуть прислати як вдвоє менше, так і вдвоє більше курсантів. Іноді доводилося відсилати асистентів до Обласних здоров'ї, щоб ті контролювали планове направлення курсантів².

Враховуючи бажання курсантів більше оперувати багато кафедр в березні домоглися зменшити кількість лекційних годин, щоб зекономлений час витратити на практичні операційні заняття³.

На Вченій Раді від 6 жовтня 1959 року обговорювалося питання щодо декількох летальних випадків, які відбулися за різний період під час оперування асистентами В.І. Кірсановим, В.Ф. Гусарєвим, Рубаном Яковом Матвійовичем та самим Г.І. Підпригорою. Професор К.В. Якубовська загалом звинувачувала Георгія Ісідоровича в поганому виконанні організаторських функцій. Що він ставив асистентам операції хвороб, в яких вони не є спеціалістами. Що він сам виконує лише легкі операції, а важкі залишає асистентам, що він не асистує їм і на важку операцію може поставити лише асистента з парою курсантів. Асистент В.І. Кірсанов вказав, що виконання операцій не того профілю пов'язано з малим штатом клініки, бо іноді на чергуванні в лікарні знаходиться лише один лікар, що може провести операцію, що й призводить подекуди до сумних наслідків.

Професор Лосицька Віра Олексіївна (з кафедри акушерства та гінекології), проф. Х.Ф. Каплан та доцент Гаврилов загалом підтримали звинувачення в поганих організаторських здібностях Георгія Ісідоровича, в тому, що він може ігнорувати обстеження проведені іншими спеціалістами, в занадто великій вірі в

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.738. Арк.60-62

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.738. Арк.71-74

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.738. Арк.105-116

власний метод новокаїнової анестезії (через передозування яким загинула одна пацієнтка) та й загалом в зарозумілості.

Загалом Вчена Рада зазначила це все як негативну сторону роботи кафедри хірургії-1 та затвердила контроль за кафедрою по створенню докладних методичних розробок по основним операціям, обдуманому індивідуальному призначенні знеболювального та при призначеннях працівників на операцію¹.

На жаль на цьому конфлікт з Георгієм Ісидоровичем не закінчився. 7 квітня 1960 року професор К.В. Якубовська та доцент В.І. Серга (якого перевели на 1-у хірургічну кафедру) на директорському засіданні виступили з критикою учбової частини роботи професора. Про те, що курсанти поскаржилися, що їм читають дуже багато лекцій по загальній хірургії та наркозу та зовсім не читаються по окремих вузьких питаннях хірургії. Це ж підтвердила перевірка декану хірургічного факультету Дуки². Також, що їм не подобається сам стиль викладання лекцій. Курсанти навіть погрожували влаштувати бойкот чи донесення в вищі органи. Професор Г.І. Підопригора заявив, що подібні скарги для нього є несподіваними: «Но о том, что курсанты требовали что-либо, даже угрожали, - об этом я ничего не знал. До меня это не дошло, мне официально доложено не было». З його слів ніяких скарг курсанти йому не висловлювали. А якщо й мають їх, то це думки окремих особистостей.

Ректор загалом розкритикував роботу професора, що з моменту її початку в ній не припинялися неприємності. І окрема хірургія не читається, і при багатьох лекціях по загальній хірургії курсанти не знають про переливання крові. Лікувальна робота мала, а по науковій роботі так за 3 роки нічого виконано не було. А доцент В.І. Серга говорив, що в нього немає ніякого бажання працювати на кафедрі. Асистент Я.М. Рубан також вказав, що курсанти скаржаться, що вони не ходять на лекції, бо професор читає одне й те саме. Професор вважав, що має особисту думку по викладанню деяких питань, що може вважати деякі теми більш важливішими, на що секретар парторганізації терапевт доцент Спесівцев відповів,

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.738. Арк.233-264

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.816. Арк.125

що курсанти яких навчають в Інституті – це лікарі, котрі більше знають, що їм потрібно вивчати для роботи на периферії, ніж професор, що давно відірвався від периферії. Загалом засідання почало переростати в образи, тому ректору його довелося закрити для обдумування почутого матеріалу¹.

Також в 1960 В.І. Кірсанов перейшов до кафедри ортопедії та травматології.

В 1960 році клініка кафедри хірургії-2 працювала як об'єднання стаціонару та поліклініки. При ліжковому фонді в 120, хворих зазвичай було більше 120, причому 70% з них екстрені. Населення в районі за який відповідала клініка різко збільшувалося, а ліжковий фонд залишався той самий. До клініки нерідко везли хворих, яких відмовлялася госпіталізувати обласна лікарня. Тут була та ж проблема, що і у хірургії-1, на 120 хірургічних та 30 урологічних ліжок всього 1 черговий хірург, при тому що за день могло проходити по 10-15 операцій. Адміністрація клініки заборонила оперувати курсантам з асистуванням черговому хірургу. Навіть якщо того вимагала ситуація, це все мало відбуватися під особисту відповідальність оперуючих, адміністрація від всіх можливих негараздів намагалася віддалитися. Прохання до міськкому та міського здоров'їздділу про надання планових хворих для лікарів на циклах удосконалення виконані не були, як і ні одне інше прохання щодо навчального процесу за 5 років існування кафедри, як скаржився професор Х.Ф. Каплан.

Лише близько 10% операцій (в основному гнійні) забезпечувалися медичними рукавичками, без яких наприклад в Москві в цей час не оперували жодної операції. З великими труднощами вдавалося діставати кровозамінники.

Із мінусів роботи клініки перевірочна комісія зазначила мале застосування антибіотиків, часте використання місцевої анестезії, відсутність нових методів діагностичного лікування, як пневмоперітону (заповнення газом черевної порожнини), відсутність журналу, куди вносять хворих, що потребують особливого нагляду, відсутність записів щодо обговорення пацієнтів з тяжкими захворюваннями, те, що аналізи зроблені не всім пацієнтам. Щодо останнього, то доцент О.І. Морозов зазначав що на аналізи є певні державні ліміти, які клініка

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.809. Арк.10-22

перебільшує рівно в 3 рази. Більш як в 3 їм просто забороняє робити головний лікар лікарні. А відсутність історії хвороб очевидно пов'язана з перенавантаженнями працівників. Щодо нових методів діагностики, то найбільш розповсюджений з них – контрастний метод призвів би до витрачання 60-70 рублів на одного хворого, тоді як виділяють на нього лише 2,5 рублі. Через відсутність асистентів в хірургії-2 на початку 1960 року асистент В.Ф. Гусарев був переведений на цю кафедру для нормальної її працездатності¹. В жовтні 1961 року на кафедру хірургії-2 був зарахований асистент Блоха Георгій Корнійович, що закінчив клінічну ординатуру та аспірантуру в Московському інституті ім. Вишневського та працював в Вітебському медичному інституті². В 1961 була з доцентського курсу урології на хірургії-2 була утворена окрема кафедра урології³.

4 травня 1961 Вчена Рада направила прохання про присвоєння В.І. Серзі Володимирі Івановичу, який до цього виконував обов'язки доцента хірургії-1 повне звання доценту Інституту.

Загалом викладачі багатьох кафедр зазначали, що те, що до них приїжджають курсанти з різним досвідом, навчати їх всіх даючи однакові лекції є проблемою. Особливо коли в 1961 Міністерство прохало приймати на удосконалення лікарів з стажем меншим за 3 роки, тобто ще більше роблячи розрив між досвідом курсантів⁴.

В 1962 році асистентом хірургії-1 став Юрій Дмитрович Торопов, 1931 року народження, в 1955 році закінчив с відміною лікувальний факультет Кримського медичного інституту⁵. Після цього його направили в Запоріжжя, але тут серед лікарів йому не знайшлося вільного місця. Його взяли інструктором в ОблЗдрав. І паралельно він на півставки працював хірургом в обласній лікарні, де він набирав матеріал по щитовидній залозі⁶. Також доцент О.І. Морозов став працювати на цій кафедрі, хоча й продовжував читати курс ВПХ для хірургії-2.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.816. Арк.87-124

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.853. Арк.228

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.860. Арк.15-17

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.863. Арк.10-127

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.283. Арк.28

⁶ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

В 1962 році до ліжкового фонду хірургії-1 додалися 10 (в 3 додаткових палатах) ліжок і їх вже стало загалом 100. Проблемою приміщень було те, що в навчальній кімнаті були розміщені робочі місця доцента, асистента та лаборантів. Основним недоліком клінічної бази була постійна проблема з перенавантаженням, через невідкладних хворих, 2-а міська лікарня обслуговувала весь Жовтневий район. Це разом з відсутністю лабораторії гальмувало науково-дослідницьку роботу. В 1962 році додатковою базою кафедри було торакальне відділення обласної клініки на 27 ліжок, яким завідував асистент Я.М. Рубан (який став визнаний ведучим торакальним хірургом міста Запоріжжя) та 10-12 ліжок хірургічного відділення обласної лікарні. Торакальне відділення використовувалося для занять курсантів по тематиці гнійних процесів легень та плеври та раку легень, а також загального ознайомлення з методикою операцій на серці, а саме – масаж оголеного серця, кероване дихання та внутрішньо артеріальне переливання крові.

Для занять по опікам використовувався опіковий центр міста Запоріжжя, де професор Підопригора також консультував. При організації лекцій були враховані дискусії попередніх років і більше вели лекцій по окремим розділам хірургії¹.

Щодо нових облич на кафедрі хірургії-2, то в 1962 році на неї перевели з кафедри онкології доцента Олімпіаду Петрівну Тарасенко. З 1950 року і до жовтня 1951 працювала завідуючою відділенням госпітальної хірургічної клініки Ташкентського медінституту, з жовтня 1951 асистент кафедри госпітальної хірургії того ж інституту, пропрацювала там до жовтня 1959 р.

З жовтня 1959 року обрана асистентом кафедри онкології ЗІУЛ. В травні 1962 року обрана на посаду доцента хірургії-2².

Також сюди був переведений доцент В.І. Серга як старший науковий співробітник. Також на жаль був скорочений ліжковий фонд – до 80 ліжок³.

За 1963 рік звіт кафедри хірургії-1 особливо не змінився, в більшості сторінок він навіть ідентичний. Ті ж проблеми, ті ж приміщення. Те ж саме в

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.889. Арк.168-174

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.914. Арк.172-173

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.889. Арк.270-273

цьому році в звіті хірургії-2. Серед протоколів Вчених Рад можна побачити що метод інтубаційного наркозу, ініціатором роботи з яким був професор Г.І. Підпригора був введений в практиці хірургії всього міста¹.

Гусарев Володимир Федорович в 1963-1965 рр. в Інституті був відсутній, бо його відіслали до Ефіопії, де він працював головним хірургом Радянського Шпиталу Червоного Хреста в Аддіс-Абебі². За словами В.Б. Козлова, Гусарев розповідав, що у них в шпиталі летальних випадків зафіксовано не було, бо як тільки родичам хворого розповідають, що скоро він помре, вони одразу ж забирали його прямо з операційного стола і увозили в невідомому напрямі³.

До 1964 року кількість ургентних хворих в 2-ій хірургічній клініці збільшилась до 80%, така велика кількість не давала можливості проводити програму з удосконалення лікарів⁴. В 1965 році в клініці хірургії-2 був оснащений пункт для боротьби с термінальним станом.

Хірургія-1 в 1964 році на базі опікового центру поглиблювала навчання курсантів, зокрема лікуванню термічних опіків, їх ускладнень як шок та потрапляння в кров токсинів та патогенних мікроорганізмів. Як і у 2-ої клініки, перша також відчувала проблему з навчанням лікарів на циклах удосконалення⁵.

В 1965 році Інститут отримав окремий навчально-лабораторний комплекс на вул. Вінтера, 20⁶.

Хірургія-1 в грудні 1965 року нарешті отримала кімнату для клінічної та біохімічної лабораторії, а також кабінет фтизіатру. Приблизно з серпня-вересня торакальне відділення було переведено в 2-у лікарню, тому їм перестали користуватися як одною з клінічних баз кафедри. Асистент Я.М. Рубан вирішив залишитися в цьому відділенні і пішов з Інституту. Натомість для занять по циклу «шлунково-кишкова хірургія» був використаний міський онкодиспансер.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.914. Арк.113

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.166. Арк.18

³ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.939. Арк.126

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.939. Арк.162-163

⁶ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С.15.

Організацією навчального процесу займався доцент О.І. Морозов. З квітня на кафедрі став працювати виконуючий обов'язки доцент Є.І. Чінченко.

На 2-ій кафедрі асистента Прийменко (який прибув роком раніше) в цьому році змінив В.Г. Борзенко та як погодинний викладач залучався В.Г. Кащенко¹.

Також стояло питання про занадто велику кількість лекцій яку доводиться читати викладачам різноманітних кафедр, по лекції в день. Доцент О.І. Морозов на прикладі столичних інститутів пропонував зменшити кількість лекцій до двох на тиждень. Але це питання не було в колі можливостей Інституту, воно затверджувалося в Москві².

Професор Х.Ф. Каплан скаржився на неправильну постановку питання хірургічної допомоги в місті. Що в кожному році погіршується травматологічна допомога, а в новій відкритій 5-ій лікарні серед 400 ліжок немає ні одного травматологічного, зате є 50 для пацієнтів, що потребують операцій грудної порожнини, хоча по статистиці таких пацієнтів зазвичай 2 %³.

На початку 1966 року кількість ліжок в хірургії-1 була зменшена на 10 – до 90. Доцент В.І. Кірсанов при тому, що не вказаний в кадрах кафедри, вказаний в кафедральній та периферійній роботі та допомозі органам охорони здоров'я з читанням лекції по профілактиці виробничого травматизму⁴. Така справа була пов'язана з тим, що в на 1965 по Інституту був виданий наказ, згідно з яким доцента Кірсанова мала табелювати хірургія-1 при тому що фактично він залишався на кафедрі ортопедії та травматології. Пов'язано це було з особистими розбіжностями між доцентом В.І. Кірсановим та завідуючим кафедрою ортопедії та травматології професором Борисом Сергійовичем Гавриленко. Вірогідно що так було зроблено щоб не втрачати з Інституту гарного спеціаліста та й загалом через хронічну для ЗІУЛ недостачу кадрів⁵. В грудні доцента Є.І. Чінченко було переведено до Одеського медінституту⁶.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.961 Арк.30-54

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.962. Арк.34-39

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.962. Арк.175-179

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.985. Арк.13-29

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.21. Арк.137-138.

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.985. Арк.15

В лютому 1967 на кафедрі хірургії-1 асистентом був призначено Кащенко-Богана Валентина Григор'євича.

У зв'язку з великою кількістю невідкладних хворих в 1968 році кафедру хірургії-2 перейменували в кафедру невідкладної хірургії, хоча в звітах вона часто залишалася як хірургія-2.

В 1968 році професор Г.І. Підпригора перестав завідувати хірургією-1. На деякий час виконуючим обов'язки завідуючого був призначений доцент О.І. Морозов¹. Але він виконував обов'язки завідуючого неякісно².

В 1968 році на Засіданнях Вченої Ради визріло питання про роботу доцента В.І. Кірсанова. Оскільки являючись співробітником ортопедії та травматології він працював на хірургії-1, то виходить що він не міг виконувати обов'язки доцента ні на тій, ні на іншій кафедрах. Сам В.І. Кірсанов працював за планом з кафедри ортопедії, методичні розробки та лекційна робота в нього були затверджені на хірургії-1. Раз на тиждень він повністю працював на кафедрі хірургії. За 3 роки співробітниками Інституту було подано 56 рацпропозицій, серед яких 23 належали йому. Але прописаність на кафедрі ортопедії призводила до того, що її професор Б.С. Гавриленко мав сам вести всі 3 групи курсантів. При наявності на кафедрі 2 гарних спеціалістів, через їх антипатії доводилося запрошувати викладача на погодинну оплату.

Також відсутність спеціаліста по ургентним пацієнтам на кафедрі ортопедії погано відгукувалась і для самої кафедри ортопедії. Міністерство навіть розглядали можливість закриття цієї кафедри через погіршення її роботи. До того ж в кінці 1967 року вийшла постанова Уряду про заборону використання спеціалістів на посадах, що не відповідають їх вченому званню та ступеню.

Загалом Вчена Рада була «засмучена» такими не колективними настроями між В.І. Кірсановим та професором Б.С. Гавриленко і більшість з них радила ректору видати новий наказ, який би повертав доцента до кафедри ортопедії.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.21. Арк.6

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.178. Арк.114

Але професор та асистенти кафедри ортопедії казали, що причина конфлікту за ці роки так і не згасла. Доцент В.І. Кірсанов занадто гордовитий та мітить на посаду завідуючого (а сам Кірсанов був на той момент вже доктором наук), сам Василь Іванович заявляв що у них з Борисом Сергійовичем занадто різні школи. І що при поверненні доцента на рідну кафедру, конфлікти просто будуть продовжуватися і це не принесе користі на кафедрі, ні Інституту. Тому було вирішено рекомендувати доценту В.І. Кірсанову через 3-4 місяці (а Вчена Рада проходила в березні) подати документи на конкурс в якийсь інший Інститут, де він міг би в повній мірі розкрити свої здібності¹.

І з 1 вересня 1969 року Кірсанов Василь Іванович вже в Інституті не працював². Він став завідуючим кафедри травматології, ортопедії та військово-польової хірургії Челябінського Державного Медичного Інституту у 1969-1971 роках.³

7 червня 1968 року на посаду завідуючого хірургією-1 було обрано Тарасенко Олімпіаду Петрівну⁴. А доцента О.І. Морозова було переведено до хірургії-2⁵. Із поповнень в цьому році обрано асистентом А.І. Табакова. А також Ю.Д. Торопова було призначено доцентом⁶. Загалом більша частина звіту з 1962 року по 1969 були однакові, зокрема майже ідентичними були звіти по навчальній роботі, крім змін конкретних цифр кількості операцій, асистенцій, курацій (Див. Додаток И и Додаток К)⁷.

Серед циклів, що проводилися в 1969 році були 5 місячні цикли спеціалізації, двомісячні цикли хірургії шлунково-кишкового тракту, та 4-ох місячні цикли удосконалення. Співробітниками кафедри в основному виконували операції пов'язанні з резекцією шлунку, струмектомією, операції на жовчних шляхах, лапаротомії (хірургічне втручання, яке виконується з метою відкриття повного або часткового доступу до органів черевної порожнини) при гострих

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.21. Арк.132-146

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.32. Арк.54

³ Южно-Уральский Государственный Медицинский Университет. URL: <http://www.chelsma.ru/nodes/32503/>

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.21. Арк.300

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.58. Арк.34

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.58. Арк.20

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.44. Арк.2-5

хірургічних захворюваннях органів черевної порожнини, видалення грижі, апендектомія, висічення вен. Продовжувалися розробки питань лікування шоку при гострих захворюваннях органів черевної порожнини¹. Щодо практичних навичок, які отримували курсанти, то додався інкубаційний наркоз, накладення пневмоперітонеуму, холецисто- та спленопортографії, введення в тонкий кишечник зонду з оливою, дерматомну шкірну пластику².

Щодо циклів на яких навчалися курсанти 2-ої хірургії, то тут були 5-и місячні курси спеціалізації, 2-ох місячні цикли невідкладної хірургії та 4-ох місячні курси удосконалення. В 1968 році був введений новий цикл «Обрані питання амбулаторної хірургії»³.

Що стосується питання недоукомплектованості курсів, то за словами професора Х.Ф. Каплана, люди які відповідають за посилку курсантів в інших областях регулярно повідомляють, що не можуть посилати планову кількість лікарів восени через відпускі кампанії та збір урожаю. На короткотривалі цикли їм більш простіше посилати лікарів ніж на 4-5-и місячні курси⁴.

В 1970 році асистента В.Ф. Гусарева знов перевели до хірургії-2⁵.

3.3. Наукова робота в перше десятиріччя існування кафедр в Запоріжжі

Цей розділ написаний за такими документами фонду Інституту як тематичні картки, а також розділи про наукову роботу в річних кафедральних та інститутських звітах. А саме тут використовувалися справи опису 1 – 469, 522, 523, 530, 552, 558, 645, 650, 707, 729, 735, 736, 813, 858, 884, 886, 888, 908, 909, 912, 932, 933, 939, 956, 958, 959, 982, 1003.

Перші теми наукових праць співробітників кафедри хірургії в Запоріжжі стосувалися терапії гострої кишкової непрохідності професора Х.Ф. Каплана, порівняльної оцінки внутрішньовенного вливання гіпертонічних розчинів як чинників, що прискорюють нормалізацію функцій шлунково-кишкового тракту

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.44. Арк.3-12

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.59. Арк.4

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.47. Арк.212

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.47. Арк.269

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.65. Арк.132

асистента О.І. Морозова та «Вплив новокаїнової блокади на функцію шлунково-кишкового тракту у хворих після операції з приводу гострого деструктивного апендициту» асистента В.І. Серги¹. О.І. Морозову вдалося з'ясувати, що нормалізація функцій кишечника відбувається одночасно з нормалізацією діяльності серцево-судинної системи, і найбільш ефективним для цього є введення гіпертонічного розчину хлористого натрію. А В.І. Серга виявив, що у хворих гострим апендицитом, як правило, пригнічується шлункова секреція. Застосування паранефральної новокаїнової блокади - до і після операції - прискорює відновлення шлункової секреції і перистальтики кишечника і сприяє скороченню термінів перебування хворих на ліжку².

Після цього професор Х.Ф. Каплан очолював велику кафедральну тему по «Гострому перитоніту»³, а О.І. Морозов виконував експериментальну тему пов'язану з поліпшенням методу резекції шлунка⁴. З 1958 року О.І. Морозов починає тему пов'язану з виробничими проблемами, а саме «Мікротравми і їх ускладнення у робітників «Запоріжсталі»».

Роботи асистента В.Ф. Гусарева були пов'язані з пластикою та шкіряними трансплантатами. В 1958-1959 рр. він працював над темою «Безпосередні і віддалені результати пластики тривалих ран, що загоюються невідільним шкірним клаптем». Він зміг встановити послідовність відновлення різних видів чутливості в пластичному клапті у хворих через різні терміни після пластичної операції⁵.

В 1960 році В.Ф. Гусарев починає працювати над шкірною пластикою поранень в області суглобів після травматичних пошкоджень і опіків. В 1961 році «До питання про кровопостачання вільних шкірних трансплантатів». Тут на жаль, результати виявилися невтішними, клапті шкіри мали великий шанс до некрозу. Намагаючись подолати цю проблему у 1962 році він працює над темою «До питання про приживлюваність вільного шкірного клаптя на грануляційній

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.469. Арк.2-3

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.552. Арк.13-14

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.523. Арк.64

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.558. Арк.2

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.523. Арк.37-42

тканині». З 1962 року пише тему, яка планувалася як докторська «Шкірна пластика в лікуванні рубцевих посттравматичних контрактур».

Паралельно в цей час починаються часті спільні роботи хірургів з рентгенологами, в 1962 році В.Ф. Гусарев працює над темою «Рентгеноангіографія при порушеннях артеріального кровопостачання нижньої кінцівки». В цьому ж році він написав по цій роботі статтю «Діагностична цінність методу ангіографії нижніх кінцівок при облітеруючому ендартеріїті»¹.

Асистент В.І. Кірсанов виконував тему «Взаємозв'язок секреції шлунка з плином різних форм холециститу»². Професор Г.І. Підпригора виконував в 1958 році «Резекцію шлунка при виразковій хворобі під потенційованим наркозом». Виконання роботи пов'язано з швидким розповсюдженням цього типу наркозу в ті часи.

З 1959 року О.І. Морозов веде експериментальні праці по темі трансплантатів в черевній порожнині. Перша з них – лікування сечового міхура трансплантатом тонкої кишки дала негативний результат, для завершення операції трансплантат потрібно було звужити, а якщо це зробити, то він втрачав свої функції. Але як відомо негативний результат теж результат. Наступна робота 1960 р. «Заміщення прямої кишки трансплантатом тонкої кишки» вже дала позитивні результати. Їм було встановлено, що при пластичному заміщенні дефекту товстої кишки відрізком тонкої кишки, необхідно сполучення накладати по типу кінець товстої кишки в бік тонкої кишки. В 1961-1962 рр. він виконував «Гістологічна характеристика трансплантата тонкої кишки при заміщенні ним прямої кишки і надпрямокишкового відділу товстого кишечника».

Наступна його роботи «Морфологічні зміни слизової трансплантата при ілеопластиці». З 1963 року він пише велику роботу, яка планувалася бути його докторською дисертацією «Ілеопластика при великому і повному видаленні товстого кишечника». Але в 1969 році її було знято з плану Інституту³.

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.1. Спр.889. Арк.184

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.523. Арк.60

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.44. Арк.19

В.І. Серга мав більш розгалужені теми для наукових праць. В 1957 році він виконував тему «Експериментальні та клінічні дані до питання про радикальне хірургічне лікування при гострому панкреатиті»¹. В 1958-1963 рр. досліджує теми пов'язанні з субтотальною резекцією підшлункової залози. В 1964-1965 рр. «Деякі дані по клінічній діагностиці деструктивного гострого апендициту» та «Значення холецистоктомії при лікуванні гострого холециститу у осіб похилого віку».

Серед спільних робіт з іншими кафедрами можна назвати працю асистента Я.М. Рубана 1959 року під керівництвом завідуючих кафедри хірургії-1 та фтизіатрії «Віддалені результати резекції легенів при туберкульозі за матеріалами К-Дніпровської районної лікарні». Також роботу В.І. Кірсанова 1959 року «Про діагностичне значенні реакції Афанасієвського при раковій хворобі шлунку», яку курирували Г.І. Підопригора та професор І.М. Воронцов з онкології. Метою цієї роботи була перевірка названої реакції для раннього виявлення раку і дослідження позитивно її підтвердили, в тому числі вона виявилася гарною для реакції на протікаючий прихований рак у осіб старше 40 років.

Асистент Я.М. Рубан виконував теми пов'язані з хірургією грудної клітини. А саме це були проблеми легень та в більшій мірі серця. Зокрема він зміг визначити ускладнення у пацієнтів при операціях мітральної комісуротомії: 1) серцево-судинна недостатність; 2) миготлива аритмія; 3) парези шлунково-кишкового тракту; 4) запалення легенів; 5) психози.

Проблему легень вирішував і професор Х.Ф. Каплан, зокрема проблему пневмонії, в якій він встановив що в основі легневих ускладнень верхнього черевосічення лежить порушення дренажної функції легень. Хоча більше його праці стосувалися органів черевної порожнини.

Професор Г.І. Підопригора в 1962 році займався питаннями патологічної анатомії і патогенезу ниркового туберкульозу. Він зміг заперечити прийняту на той момент емболічну теорію патогенезу туберкульозу нирок, а також говорив про можливість первинного виникнення вогнища тубураження нирок у різні періоди гематогенної дисемінації тубпроцесу. З 1963 року він починає

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.523. Арк.48

дослідження проблеми опіків та шоку, більшість з цих досліджень були пов'язанні з промисловими об'єктами Запоріжжя.

В 1963-1965 роках аспірант Харченко під керівництвом Х.Ф. Каплана та доцента Ігнат'єва з курсу патологічної анатомії писав працю «Загоєння рани печінки після її резекції».

О.П. Тарасенко в 1962 році почала працювати над темою «Діагностика та лікування деструктивних форм гострого холециститу», планувалося що вона мала стати докторською.

Асистент Ю.Д. Торопов в 1963 році почав працювати над проблемою «Зоб в Запорізькій області та результати його оперативного лікування», так як в той час зоб в Запорізькій області зустрічався доволі часто. Під час дослідження теми він активно писав на її основі різноманітні статті, які публікували в збірниках ЗІУЛ та Запорізької обласної лікарні, журналі «Клінічна хірургія»¹.

Також до наукової роботи залучалися лікарі міста, зокрема під керівництвом Г.І. Підопригори виконувалися роботи такими лікарями як: хірург 2-ої лікарні канд. мед. наук М.І. Левін про поранення серця і перикарду, про металеві сторонні тіла в шлунково-кишковому тракті, нейроплегіки в анестезії, інкубаційний наркоз, перфорації шлунку, останнє разом з лікарем Курочкіним; лікар А.Д. Борзова з Опікового центру про глибокі термічні опіки; лікар А.С. Букін про сторонні тіла в органах черевної порожнини та ендотрахеальний наркоз; лікар Н.С. Бондаренко про проникаючі поранення грудної клітки, переломи кінцівок, внутрішньосудинну анестезію, грижі при апендициті².

Статті виходили в журналах «Вісник хірургії», «Клінічна хірургія», «Ортопедія, травматологія и протезування» та інших³.

В 1962 році, після переходу з кафедри онкології до хірургії-2 доц. О.П. Тарасенко писала немало праць ще по власне онкології, особливо про пухлини молочної залози⁴.

3.4. Клінічно-навчальна робота хірургічних кафедр в 70-80-і рр.

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.1. Спр.889. Арк.182-183

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.1. Спр.939. Арк.154-155

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.1. Спр.889. Арк.184

⁴ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.1. Спр.889. Арк.184

В 1971 році хірургія-2 виконала багато операцій по жовчним шляхам. Серед 1249 операцій, 312 пацієнтів було з цією проблемою. Така велика кількість пояснюється тим, що клініка оперували пацієнтів і поза закріплених за нею районах (таких пацієнтів було 193), так як в відділеннях цих районів хірургія жовчних шляхів була недостатня розвинутою. Операції такого типу вважалися важкими, основні хворі – люди похилого віку, тому на цих пацієнтів припало 8 летальних випадків. Враховуючи більшу ліжкову базу та посилення в клініку більш важких хворих, по місту такі цифри летальності здавалися великими, хоча ця цифра була в межах середньореспубліканської.

Позначалися на роботі клінік і адміністративно-організаційні помилки керівників інших лікарень. Так в 2-у міську лікарню багато направляли пацієнтів з сіл та районів області, хоча взагалі-то їх мали направляти до обласної лікарні¹.

В 1972 році для оптимізації педагогічного процесу хірургія-1 організувала палати інтенсивної терапії, де сконцентрували основну масу важкохворих, також інтенсифікацію часу в операційні дні, роздільне введення обходів, диференційоване введення чергувань та перевірку знань курсантів методом «задач-завдань»².

С лютого 1972 року завідуючим кафедрою хірургія-2 став доктор медичних наук, доцент Бакулін Федір Михайлович, фронтовий хірург, який приділяв багато уваги питанням гнійних ускладнень в хірургії. Завдяки його ініціативі на базі клініки було створено одне з перших в країні відділення гнійно-септичної хірургії.³ За роки його роботи в центрі успішно впроваджені нові методи дослідження стану імунологічної, нейроендокринної та антиоксидантної систем організму. Комплексний підхід при цій патології дозволив удосконалити етап ранньої діагностики сепсису, а програма лікування – значно зменшити післяопераційну летальність та скоротити перебування хворого у лікарні⁴.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.102. Арк.12-76

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.96. Арк.106-107

³ Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. – Запоріжжя, «Агенство Орбіта - ЮГ», 2016 – с.

⁴ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С. 271-272.

Із проблеми хірургії-1 в 1973 році відмічається відсутність навчальної кімнати та постійне переповнення відділень. Клініка мала сучасне обладнання, але не мала де його розмістити, хворих доводилося після операції вивозити в загальний коридор, що призводило до порушення санітарних норм¹. Для нормальної роботи потребувалося створення додаткового відділення на 40 ліжок для лікування хворих з гнійними захворюваннями а також реконструкція та розширення операційного блоку. Вся потрібна технічна документація для подібного будівництва у кафедри була, але були проблеми з фінансуванням на цей захід². І лише в 1975 році реконструкція була подана в план робіт на 1976-ий рік³.

Щодо проблем 2-ої хірургічної клініки, то через переповнення гнійними хворими вони подекуди лежали в одних палатах з негнійними і обслуговували одним і тим же персоналом⁴. У 1974 році А.І. Табакова на хірургії-1 було обрано доцентом⁵.

У 1972 році кафедри хірургії-1, хірургії-2 та рентгенологія кооперувалися задля написання теми про захворювання 12-и палої кишки для робітників заводів. Після цього ці кафедри співпрацювати по цій темі, адже у 70-их роках вони проводили спільні лекції по ній, а також по хворобам позапечінкових жовчних шляхів^{6,7}. В 1976 році В.Ф. Гусарева після захисту його докторської обирають професором⁸.

Особливі проблеми в 1975-1976 роках були у хірургії-1 з Шевченківським районом, в якому кількість ліжок була недостатня для нормальної лікувальної роботи. Співробітникам кафедри доводилося звертатися до першого секретаря райкому партії та голови райвиконкому с проханням про будівництво лікарні в Шевченківському районі, але реакції не було.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.117. Арк.138

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.110. Арк.131

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.141. Арк.58

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.110. Арк.142

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.163. Арк.127

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.141. Арк.37

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.163. Арк.128

⁸ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.156. Арк.5

Один з головних лікарів базових лікарень В.Я. Васильєв (вірогідно 2-ої лікарні) хвалив Олімпіаду Петрівну, говорив що вона допомагає вирішувати в лікарні не тільки лікувальні питання, але й організаційні, підбір кадрів, придбання апаратури¹. У 1976 році Тарасенко Олімпіада Петрівна отримала почесне звання «Заслуженого лікаря УРСР»².

В 1976 році на хірургії-2 був підвищений рівень смертності до 2,2%, великий рівень летальності після ургентних операцій (3% проти середньо міського 1,6%, процент ускладнень 2,9% проти середнього в 2%). Професора Бакуліна як голову кафедри за це дуже критикували і в лютому, коли прийшов час переобрання завідуючого хірургією-2, Ф.М. Бакулін відмовився від подання на переобрання. Хірургія-1 напроти за цей рік отримала похвалу, як за швидку оперативність в госпіталізації, операціях, санпросвітній роботі, так і за єдину кафедру в цьому році з чітко розробленими функціональними обов'язками та правами хірургів базового відділення та співробітників кафедри³.

В березні 1977 року завідуючим хірургією-2 було обрано Гусарева Володимира Федоровича. В 1976 році за успіхи в роботі він був нагороджений значком «Відмінник охорони здоров'я» та почесним званням «Найкращий раціоналізатор Запорізької області»⁴. Ф.М. Бакуліна було переведено на посаду другого професора кафедри і виконував він обов'язки доцента. Обрані на кафедри два нових асистенти – Родякіна Ніна Антонівна 1930 року народження та А.А. Кліменко 1939 року народження (закінчила клінічну ординатуру та аспірантуру в Харківському ІУЛ, до 1975 року працювала в НДІ Загальної та невідкладної хірургії м. Харкова, до 1977 року в онкодиспансері⁵). Кафедра була нагороджена обласною Радою ВОІР (Всесоюзне товариство винахідників і раціоналізаторів).

Також в цьому році кафедра нарешті отримала розширення – з 80 до 150 ліжок⁶. Також в клініці було відкрито гнійне відділення, але на жаль воно не було

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.163. Арк.14-15

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.198. Арк.12

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.178. Арк.25-39

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.166. Арк.18

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.187. Арк.244

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.171. Арк.31-36

забезпечено штатом. Хірург після операції в гнійному, нерідко був змушений йти працювати до чистих відділень та планових операцій¹.

Тепер до менш радісних подій цього року в хірургії-2. В січні за Засіданнях Вченої ради доцент О.І. Морозов був звинувачений в пияцтві, яке тривало до цього вже декілька років, а тепер почалося ще й на робочому місці і при питанні щодо його переобранні доцентом на кафедрі було поставлено питання про можливість його звільнення. Але враховуючи його великий стаж в Інституті, вік (57 років, ще 3 роки до почесної пенсії) та прохання професора Ф.М. Бакуліна у зв'язку з розширенням ліжкового фонду, було вирішено залишити Морозова, який обіцяв перестати пиячити на 6-ти місячний випробний термін².

Але за випробний термін він не перестав, на нього почалися скаржитися завідуючі відділеннями, головний лікар 10-ої лікарні, асистентці Н.А. Родякіній доводилося самотужки виводити його з палат. Тому з голосами 19 проти 7, Вчена Рада виключила його з посади в Інституті³.

В 1978 році хірургією-1 читалися комплексні лекції разом з кафедрою інфекційних хвороб по темі диференційована діагностика жовтяниць. В цьому році до кафедри приєднався асистент В.І. Давидов⁴.

В палатах реанімації почали використовувати моніторну систему, що показувала основні життєві показники⁵.

Щодо фінансового стану, то оскільки кафедри брали участь у покращенні лікувального стану підприємств, то вони бувало пропонували клінікам фінансову допомогу в купівлі якоїсь апаратури, але самої апаратури часто не було в продажу. Взагалі більшість кафедр хірургії були обладнані апаратурою в середньому на 46 тисяч рублів. Кафедра ж хірургії-1 мала обладнання на 27 тис. 149 рублів, а хірургія-2 була в списку 5 найбільш бідних на апаратуру кафедр з сумами в 5-10 тисяч (Див. Додаток Л).

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.178. Арк.173

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.178. Арк.5-6

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.178. Арк.113-116

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.187. Арк.222-228

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.194. Арк.25

Під кінець 1978 року хірургія-1 була переведена на базу 9-ої міської лікарні¹, де кафедра почала мати 4 відділення: загальної хірургії – на 60 ліжок, гастроентерологічне – 60, судинне – 60 та проктологічне на 50 ліжок. До того ж тепер кафедра мала операційний блок з телепередачею в аудиторію.

Із нових облич, в вересні в хірургії-2 став працювати асистент С.А. Сицинський 1946 року народження, закінчив в 1972 році медінститут².

На хірургії-1 в 1981 році для повноцінного обстеження хворих були розгорнуті біохімічна, тепловізійна та ендоскопічна лабораторії.

Також з ліжок відділень (число яких з 230 збільшилось до 240) було виділено 6 для відділення реанімації та інтенсивної терапії, яка була оснащена моніторною системою слідкування за основними показними життєвих функцій. В цьому відділенні були окремі ізольовані кімнати для госпіталізації хворих після операцій з кишковими свищами, перитонітом та гнійними ускладненнями. У зв'язку з цим почали читатися спільні лекції також разом з кафедрою анестезіології та реанімації щодо операції на органах черевини³.

Але відмічалася недоукомплектованість циклів курсантами. Олімпіада Петрівна пояснювала це відкриттям більшої по Союзу кількості факультетів удосконалення (Див. Додаток М).

До хірургії-2 в 1981 році приєдналася асистент А.М. Єгоров 1946 р. народження, який в 1977-1980 рр. проходив аспірантуру на базі ЗІУЛ⁴.

В 1982 році Торопова Юрія Дмитровича було обрано по конкурсу другим професором кафедри, хоч клопотання про присвоєння йому звання професора Рада Інституту направляла потім в 1984 році⁵.

Хірургію-2 в 1982 році як хвалили так і критикували. Серед позитивного в роботі за 1977-1982 рр. відмічалось написання 200 методичних розробок для двох циклів удосконалення та 3-ох короткотривалих, створення аудиторії з автоматичним управлінням, опублікування 29 наукових праць. В той же час були і

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.194. Арк.90

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.187. Арк.238-244

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.234. Арк.225-231

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.234. Арк.249

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.283. Арк.28-30

значні мінуси. За 1981 рік летальність хоч і зменшилася з 3,4% до 2,2% але все ще була вищою за середньо-республіканську в 0,8%. При холециститних та ораногозберігаючих операціях не витримувався доопераційний ліжкодень, також недостатня увага приділялася догляду за пацієнтами після операцій, 45% лекцій в 1981 році читалися асистентом без вченої ступені та були недоліки в веденні документації¹.

Також був і більший скандал пов'язаний з розкриттям проблеми пияцтва на кафедрі, в яких було звинувачено професора Ф.М. Бакуліна. І в 1983 році серед складу кафедри його ми вже не бачимо. Вірогідно щоб заповнити цю прогалину в вересні 1982 року на хірургію-2 перевели з першої кафедри доцента А.І. Табакова².

В 1983 році до хірургії-1 приєднався асистент С.Є. Гребеніков³. В 1983 році і хірургія-1 отримала порцію критики. Вказували про недостатньо налагоджений облік навиків та вмій що прищеплюються на кафедрі. Також ректор професор Шершнев зазначав про погано поставлену лікувальну та навчальну роботу – перш за все щодо захисту дисертацій молодшими працівниками кафедри⁴.

В 1983 старшим лаборантом хірургії-1 було обрано Прасолову Наталію Олександрівну⁵, яка працює на кафедрі і на момент написання цієї роботи⁶. В 1984 році кафедра втратила судинне відділення, тож у неї залишилося 3 відділення загалом на 180 ліжок.

В.І. Давидова в 1984 році МОЗ відправило працювати в Мозамбік. На його вільне місце був прийнятий безступінним асистентом Козлов В'ячеслав Борисович⁷. Закінчив інтернатуру при Гродненському медінституті в Білорусі, дослужився в армія до капітана медичної служби, в Запоріжжі працював в 2-ій міській лікарні, поступив на клінінординатора на кафедру хірургії-1 в 79-ому році,

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.255. Арк.10-11

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.262. Арк.262

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.262. Арк.236-239

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.269. Арк.77

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.262. Арк.235

⁶ Запорізька Медична Академія післядипломної освіти: URL:<http://zmapo.edu.ua/index.php/surgery1/160-sotrudniki-kafedry>

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.276. Арк.113-116

потім хотів попрацювати самостійно і 3 роки завідував відділення в Веселівському районі Запорізької області¹.

Хірургія-2 в 1984 році організувала курс опікової хвороби на базі опікового центру 5-ої міської клінічної лікарні Швидкої допомоги. Також в цьому році на кафедру зараховано асистента Ю.Ю. Аврамова 1945 року, що закінчив заочну аспірантуру в Всеросійському науковому центрі хірургії в Москві.

Основними напрямками роботи клініки в цьому році були – хірургія жовчних шляхів, а також хірургічне лікування виразкової хвороби².

В.Ф. Гусарев зауважував, що через категорію пацієнтів в гнійному відділенні – механічна жовтуха, нерідко з новоутвореннями та інші важкохворі, в його клініці найбільша летальність по місту, і в 3-ій лікарні дуже важкі умови для роботи і було б добре якби поряд з нею почали будувати ще один корпус, який можна було б використати для хірургічних цілей³.

Взагалі за 1984 рік згідно статистики в Запоріжжі причиною летальних випадків були такі проблеми – на першому місці – захворювання органів кровообігу, на другому – травми, на третьому – захворювання органів дихання і на четвертому – органів травлення⁴.

На кафедрі хірургія-2 у 1985 році з серпня місяця асистент Н.А. Родякіна пішла на пенсію⁵. Професор В.Ф. Гусарев загалом агітував за зменшення кількості кількості лекцій – до однієї в день, так як в основному хірурги своїй спеціальності вчаться в операційних і 4-5 годин лекцій деякими днями за його думкою було забагато. В цілому професор Ю.Д. Торопов підтримав його таку думку. Також В.Ф. Гусарев іноді переносив лекції, якщо можна було продемонструвати курсантам якісь найбільш цікаві операції чи просто через їх складність і потребу затриматися. Але більшість викладачів висказували, що лекція це основна форма навчання та джерело інформації і на неї має бути зроблений великий упор. А на

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.276. Арк.128-140

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.283. Арк.73-74

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.283. Арк.94

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.290. Арк.235

переноси які були на хірургії-2 дивилися негативно. Щодо загально Інститутського методу навчання, то повторення інформації на лекціях сприймалося як позитивний момент: «Относительно числа повторений доказано, что для попадания информации в долговременную память эта информация должна не менее пяти раз «проциркулировать» по каналам более низких уровней – непосредственной и кратковременной памяти. Почти всегда полезнее больше времени уделять уже известной информации нежели введению нового материала»¹.

Також В.Ф. Гусарев організував виготовлення проектної документації на реконструкцію корпусу 3-ої міської лікарні. Але завідуючий обласним відділом охорони здоров'я дав попередження головному лікарю лікарні, що вона має займатися цим питанням, а не Гусарев і його від цієї справи відсторонили. Але план реконструкції 3-ої лікарні все ж намітили².

Взагалі, коли планувалася ця робота, в планах було написати окремі сторінки (а якщо буде достатньо матеріалу, то зробити й підпункт), щодо впливу на хірургічну освіту та клінічну роботу Чорнобильської трагедії. Адже ця подія неодмінно мала вплинути на роботу медичної установи.

Але на жаль ні в кафедральних звітах, ні в Протоколах Вченої ради за 1986 рік про цю подію взагалі не згадують. Так в Наказах ректора на обкладинці відмічено, що за цей рік як мінімум 101 наказ, а в документі є лише 14 листів. При чому йде наказ від 22 квітня, а наступний вже за 20 листопада³. Також за 1986-1987 роки відсутні такі щорічні документи, як бухгалтерський звіт.

Найближчий за часом документ після трагедії, в якому автору вдалося знайти навіть просто слова пов'язані з аварією на АЕС це накази 88-го року про створення бригад медичної допомоги на випадок аварії на АЕС біля Запоріжжя⁴.

Тож про вплив Чорнобильської трагедії на роботу Інституту ми можемо прослідкувати лише частково по звітам щодо того, які типи операцій, які типи пацієнтів збільшилися за наступні роки.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.297. Арк.53-57

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.311. Арк.2-12

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.299. Арк.1-14

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.327. Арк.43

Так в 1986 році в гнійному відділі хірургії-2 загальна летальність збільшилася в 3 рази і складала 1,5%, летальність після невідкладних операцій збільшилася в 2,5 рази, і складала 1,25%¹.

В 1986 році збільшилися летальні випадки на хірургії-1 які пов'язані з невідкладними операціями (з 2,9% у 1985 р. до 4,4% у 1986 році). В 1987 році також було зафіксовано збільшення летальності і пов'язували це з раком товстої кишки та шлунку².

За 1987 рік, смертність від онкохвороб виросла на 9,2% - з 140 до 155,2 випадків на 100 тис населення³. Щоби додатково зрозуміти майбутню працю яка звалилася на лікувальні заклади після Чорнобильської трагедії, гадаю тут можна навести результати вказані в методичних рекомендаціях від професора Дейнеги з кафедри терапії-1 за 1996 рік.

Згідно з аналізу пацієнтів санаторію «Великий Луг», збільшення дози радіації призводить до збільшення захворювань нервової системи з 38 до 72%, серцево-судинної з 40 до 47%, шлунково-кишкових захворювань з 31 до 43%, органів дихання з 15 до 28%. Щодо шлунково-кишкового тракту, збільшується ріст хронічного гастриту. Також збільшується кількість захворювань щитовидної залози та цукрового діабету⁴.

В вересні 1986 року місце завідуючого хірургією-1 посів професор Ю.Д. Торопов⁵. Олімпіада Петрівна в 1985 році 52 дня провела на лікарняному у зв'язку з катарактою очей⁶. Також зі слів В.Б. Козлова в свій час вона мала проблеми з венами – її навіть оперували з приводу токсичного розладу варикозного розширення. Оперував її В.Г. Кашченко, якому одному вона довіряла цю операцію. Але основною причиною її уходу, був її вік, адже їй на той момент було вже 67 років, а в той час активно слідкували за тим, щоб в Інституті завідуючих (як облич кафедри) після 65 років (при наявності заміни) не було. Їй запропонували залишитися другим професором на кафедрі, але вона відповіла що

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.84-86

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.318. Арк.161

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.339. Арк.21

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.412. Арк.180-182

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.311. Арк.157

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.311. Арк.17

«2 ведмеді в одній берлозі не уживуться» і пішла. Її прийняли завідуючою однією з кафедр медицини в університеті, потім через час жила Києві. Пішла з життя в 91 рік¹.

На хірургію-2 в цьому році був зарахований асистентом Ярешко Володимир Григорович, 1956 року народження². Колектив хірургії-2 в 1987 році просив МОЗ замінити цикл «Загального удосконалення по хірургії» на декілька тематичних циклів удосконалення, а саме місячні «Актуальні питання хірургії та організації хірургічної допомоги», «Невідкладна хірургія органів черевної порожнини» та 1,5 місячний «Актуальні питання хірургії та організація хірургічної допомоги на селі». Також в 3-ій міській на базі раніше створеного колективом хірургії-2 центру по лікуванню механічної жовтяниці³ був відкритий центр по хірургії печінки та жовчних шляхів, в якому для кафедри виділили 40 ліжок, на які направляли хворих з механічною жовтухою, у зв'язку з чим кафедра прохала дозвіл на проведення циклу «Діагностика та хірургічне лікування захворювань печінки, жовчних шляхів та підшлункової залози». Також було створено реанімаційне відділення на 9 ліжок.

Загальнохірургічне відділення хірургії-2 за 1986 рік фактично являлося міським центром по лікуванню хворих з механічною жовтухою. Але юридично воно не мало відповідного статуту, через що було недостатньо обладнано апаратурою, медикаментами, розчинами, матеріалами для дослідження жовчних шляхів⁴.

У зв'язку з переходом на 6-денний робочий тиждень робочий день закінчувався в 14:30, але в зв'язку з операціями співробітники кафедри раніше ніж за 16:00 з клініки не йшли. В 3-ій міській лікарні було змінено керівництво, але В.Ф. Гусарев скаржився, що в місті серед радянських та партійних робітників вкоренилася тенденція щодо ігнорування старої клініки. Але незважаючи на це кафедра мала певні успіхи, наприклад по впровадженню нової технології –

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.304. Арк.214

³ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С. 271-272.

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.84-86

апаратного способу в операціях на печінці та жовчних протоках. Також на базі клініки планувалося створення печінкового центру¹.

Спільно з адміністрацією 3-ої лікарні та шефськими організаціями вдалося розробити проект реконструкції 3-ої лікарні, який провадився вже в січні 1987 року², і кінець якого був запланований на лютий місяць 1988 року³.

У 1987 році професори Ю.Д. Торопов та В.Н. Медведєв з кафедри гастроентерології вказували на те, що було б добре, якби ці дві кафедри працювали б разом. Курсанти хірурги добре відгукувалися про лекції з виразкової хвороби гастроентерологічної кафедри, а тій потрібно було більше кадрів та обладнання⁴. Також ці дві кафедри пропонували створити гастроентерологічний центр з своїх кадрів для лікувально-діагностичної роботи. Але проректор по НДР професор Селівоненко сказав, що Торопов та Медведєв займаються непотрібною метушнею та не своєю справою. Для такого центру треба буде закупати обладнання, апаратуру, він має бути брати важкохворих з області. Це питання дійшло до Обкому партії і ті сказали, що такого центру створено не буде⁵.

Щодо роботи окремих відділень хірургії-1, то їх в 1987 році критикували. Гастрохірургічне відділення являлося міським, і в ньому нерідко лікували пацієнтів, як вважав в своєму звіті клінічний відділ, не по профілю, наприклад тут були пацієнти з жовчекам'яною хворобою, реконструкційними операціями на жовчних шляхах, холециститом. За планом тут мали лікуватися пацієнти з важкими ускладненнями виразкової хвороби, реконструктивні операції з приводу пострезекційних та постваготомічних операцій, органозберігаючі та ендоскопічні операції.

Проктологічне відділення було обласним, однак воно мало слабку матеріально-технічну базу, мало недостатню кількість висококваліфікованих кадрів. В відділенні в основному виконувалися операції з приводу геморою. Звинувачували в відсутності достатнього ділового контакту між проктологами,

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.339. Арк.3

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.19

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.318. Арк.174-178

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.6

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.117

загальними хірургами, терапевтами та інфекціоністами, недостатньо оздоровлювалися пацієнти з дивертикулезом, поліпозом товстої кишки, неспецифічним виразковим колітом, хворобою Крона¹.

В 1987 році два з відділень були відремонтовані, а одне було переведено в нове приміщення. Клініці не вистачало санітарно бактеріологічної лабораторії. Також були проблеми з комплектацією довготривалих 4-ох місячних циклів. Професор Ю.Д. Торопов пропонував проводити такі цикли для обох хірургічних кафедр роздільно (в одне півріччя одна кафедра, в друге інша)².

У 1988 році у зв'язку з новими «перестроїчними» тенденціями нарешті визнали, що в навчанні більш важливою формою є не пасивні (як лекції) а активні форми. На що вже декілька років намагався звертати увагу професор В.Ф. Гусарев. І з чим погоджуються сучасні хірурги кафедри хірургії та проктології. Окрім цього він агітував за розбиття курсу на малі групи (по 3-4 людини) та за оцінку знань згідно з вміннями та бажаннями курсантів, бо на екзамені може курсанту трапитися питання, яке «не дає можливості розкрити істині його здатності».

Але навіть незважаючи на нові тенденції ведучі професори-хірурги з Києва продовжували вважати лекцію провідною формою педагогічного навчання. І їх думки ставили В.Ф. Гусареву в докору. Також була скарга, що він працює не як потрібно, а як хоче, в тому числі порушує розклад занять через тривалі операції³.

В першій половині 1990 року Інститутом були придбані декілька комп'ютерів типу ІВМ ХТ/АТ. З 3-ох з них був організований інститутський навчально-обчислювальний центр. Метою його створення була необхідність в обробці результатів наукових досліджень, які проводили кафедри та дисертанти Інституту та проведення навчання роботі на комп'ютерах слухачів та викладачів⁴.

3.5. Наукова робота в 1965-1991 роках

Цей підпункт базується більшою частиною на документах з фонду Інституту – тематичні картки, річні звіти про виконання НДР, а також науковій

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.325. Арк.73-84

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.339. Арк.4

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.339. Арк.91-94

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.382. Арк.34

роботі в річних кафедральних звітах. Це справи опису 1 – 939, 956, 959, 1003, 1004, 1013, 1016 та опису 2 – 24, 41, 42, 65, 68, 71, 83, 84, 98, 114, 115, 128, 145, 161, 175, 176, 191, 192, 207, 208, 223, 224, 225, 252, 253, 267, 280, 296, 361, 378

З 1964 року відбулися зміни в плануванні наукових робіт. Як мінус щодо наукових робіт 1963 року зазначалося, те що вони були багатопроблемними, багатотемними та недостатньо комплексними. Оскільки в свій час Інститут був переведений в Запоріжжя саме для переміщення медико-лікувальних кадрів до промислового центру, то від тем почали вимагати щоб вони були пов'язані з лікуванням хвороб робітників та промисловості¹. Задля роботи над 14 такими темами з плану Інституту були виключені 43 наукові теми з попередніх планів. Так як нові теми були обширні, про цілий вид травм, як-то травматизм, запалення, пухлини у працівників заводів², то і розробка цих тем вимагала комплексності, так що тепер над ними працювали вже не одна людина, а колективи однієї чи кількох кафедр.

В 1965 році колективом хірургії-2 почалася розробка теми «Роль холодового фактору в етіпатогенезі виразки шлунка у робітників гарячих цехів». В результаті було встановлено, що тривала і багаторазова, протягом робочого дня холодова травма шлункової стінки холодною водою (до + 5 градусів) в умовах високої зовнішньої температури - визначає порівняно швидкий розвиток і тяжкість виразкової хвороби у цих робітників. Рекомендувалося пити замість холодної води - гарячий чай, що і було впроваджено в досліджуваних заводах³.

В 1964-1967 рр. хірургія-1 разом з кафедрою рентгенології починає тему «Клініка запальних захворювань жовчного міхура». Виконували її О.П. Тарасенко, Р.М. Дьякова, та рентгенолог М.Г. Горшкова. Взагалі в цей час хірургічні кафедри починають активно співпрацювати з кафедрою рентгенології.

В 1965-1967 рр. колектив хірургії-1 працював над темою «Травматизм на машинобудівному заводі». Завдяки розробленим їм пропозиціям щодо профілактики та зниженню виробничого травматизму спільно з адміністрацією

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.940. Арк.20-21

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.926. Арк.96-101

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.959. Арк.67

заводу, виробничий травматизм знизився в 1966 році на 12,1%, в 1967 році на 11,2%.

Колектив хірургії-2 в цей час працював над темою «Диференціальної діагностики епідемічного гепатиту і механічних жовтяниць». Їм вдалося виявити, що у хворих на епідемічний гепатит виявлено уповільнення надходження жовчі у позапечінкових жовчних протоках, зниження концентраційної здатності жовчного міхура. Серед хворих з механічною жовтяницею виявлено закупорки каменем загально-шлункові протоки, раку головки підшлункової залози і фатерова соска.

В жовтні 1966 року Ю.Д. Тороповим була захищена кандидатська по темі «Клінічні особливості та хірургія зоба в Запорізькій області»¹. Кандидатська асистента Я.М. Рубана в цьому ж році була знята, через його звільнення². Аспірант Демченко працював над виробничою темою «Опіки на металургійних заводах Запоріжжя». В ній автором на основі 903 випадків виробничих опіків намагався знайти методи щодо зниження подібних травм. Завдяки його праці на заводі Дніпроспецсталь та Запоріжсталь були введені широкі плексигласові щитки, окуляри-світлофільтри, систематичний контроль за станом захисного одягу, описана спеціальна конструкція краг (товстих рукавичок). Всі ці дії, що були введені на заводі, дозволили знизити кількість опікових травм³.

Хірургія-2 разом з М.Г. Горшковою у 1967-1969 рр. виконувала колективну працю «Паліативні операції на позапечінкових шляхах». Вони виявили, що серед існуючих методів операція для відведення жовчі в кишковий канал при непрохідності загальної жовчної протоки метод холедоходуоденостомії є найбільш виправданим в анатомо-фізіологічному відношенні.

Хірургія-1 займалася в 1967-1969 рр. проблемою промислового травматизму на моторобудівному заводі. Вони виявили, що найчастіше зустрічаються виробничі травми голови, верхніх і нижніх кінцівок у тих, хто працює на верстатах і у транспортників. Рекомендувалося при переломах ребер не

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.976. Арк.45

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.986. Арк.106

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1 Спр.986. Арк.377-379

накладати фіксуєчих пов'язок, а при травмах кінцівок необхідно проводити щадні хірургічні обробки з накладенням сухожильного шву¹.

В 1969 році на кафедрі розроблялися принципи раціональнішого введення післяопераційного періоду з вирівнюванням електролітного, гормонального, білкового та іншого балансів².

У 70-х рр. починаються спільні НДР обох хірургічних кафедр (та часто рентгенології). Так у 1970-1971 рр. виконувалася праця по темі віддалених результатів резекції шлунка з приводу виразки шлунка і 12-п кишки.

В тому ж році працювали і над темою «Віддалені результати операції на позапечінкових жовчних шляхах за матеріалами кафедр хірургії ЗІУЛ», яку виконували Х.Ф.Каплан, О.П.Тарасенко, В.Г.Борзенко та М.Г.Горшкова.

Роботу Кащенко-Богана «Про хірургічне лікування первинного варикозного розширення вен нижніх кінцівок і післяопераційних рецидивів» курували обидва завідуючі хірургічними кафедрами – Х.Ф. Каплан і О.П. Тарасенко. В результаті цієї роботи була вдосконалена діагностика показань до флебектомії.

У 1972 році О.П. Тарасенко, Ю.Д. Торопов, В.Г. Кащенко-Боган, Ф.М. Бакулін, В.Ф. Гусарєв, О.І. Морозов та М.Г. Горшкова виконали комплексну роботу «Виразкова хвороба у робітників заводів». Їм вдалося довести, що на відміну від літературних даних шлункова секреція у робітників в гарячих цехах була підвищеною. Поліпшення санітарно-гігієнічних умов праці, систематичне проведення проф. оглядів дозволяє знизити захворюваність.

У 1972 році такі наукові досягнення хірургії-1 були визнані і поширені по області: Раннє оперативне втручання при гострому деструктивному холециститі; Шов на прямий м'яз живота при операції холецистектомія; Парентеральне харчування; Операції при варикозному розширенні вен за методом клініки та дренивання раневого каналу при флебектомії; Введення лікарських речовин через пупкову вену; Противоспайкова терапія; Дієтотерапія в післяопераційному періоді; Пропаганда методу Ніколаєва при струмектомії³.

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.58. Арк.28-29

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.44. Арк.7-12

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.97. Арк.115

В дослідженнях були впровадженні нововведення пов'язані з – визначенням білкових фракцій крові при гострому холециститі; амілазами в біологічних середовищах при гострому панкреатиті; електролітного обміну у важкохворих; особливостей кровотоку при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок¹.

В 1972-1975 рр. членами обох хірургічних кафедр та рентгенології О.П. Тарасенко, Ю.Д. Тороповим, О.І. Морозовим, В.Ф. Гусарєвим, М.Г. Горшковою, Ф.М. Бакуліним, В.Г. Кашенко-Боганом, А.І. Табаковим, Бутенко та Поваром розроблювалася тема «Хірургічні захворювання шлунка, 12-палої кишки, жовчних шляхів і підшлункової залози у робітників Дніпровського алюмінієвого, електродного, моторобудівного заводів і заводу пересувних електростанцій».

В результатах було доведено, що своєчасна диспансеризація дозволить зменшити кількість запущених, ускладнених форм захворювання.

У 1972-1974 рр. під патронажем О.П. Тарасенко та професора К.В. Якубовської з кафедри оперативної хірургії, А.І. Табаковим була виконана праця «Результати перев'язки власних артерій печінки в порівняльно-анатомічному аспекті».

В.Г. Борзенко виконував в 1971-1974 рр. роботу «Зміни електролітного обміну у хворих холециститом».

Ю.Д. Торопов в 1973-1978 рр. продовжував свої дослідження по спайках в роботі «Профілактика і лікування спайкової хвороби черевної порожнини». В результаті їм було розроблено заходи щодо попередження розвитку спайкової непрохідності кишечника і її рецидивів, що покращувало віддалені результати оперативних втручань в черевній порожнині.

В 1974 році В.Ф. Гусарєв пройшов офіційний захист докторської роботи «Шкіряна пластика в лікуванні рубцевих контрактур та її морфолого-фізіологічне обґрунтування»².

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2 Спр.96. Арк.106-107

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2 Спр.125. Арк.153

У 1976 році колективом хірургії-2 спільно з рентгенологами асистентами Гончаровим та Дементьєвим виконувалася до 1977-ого робота «Холецистопанкреатити у робітників деяких промислових підприємств м. Запоріжжя». В результаті роботи був створений зшиваючий апарат, який спрощував техніку операції і скорочував час її виробництва, що дозволяло виробляти втручання на протоках навіть при явищах їх запалення¹.

В 1976-1977 роках кафедра хірургії-1 розробляла тему «Захворювання шлунка, жовчних шляхів у працівників моторобудівного заводу, пересувних електростанцій». Результатом праці було комплексне одномоментне дослідження жовчних шляхів, шлунка і 12-п кишки. Розроблена ними методика дозволяла: 1) правильніше діагностувати захворювання, скоротити час обстеження; 2) вирішити питання про характер необхідного хірургічного втручання; 3) встановити необхідність операції на шлунку і 12-ти палої кишки і жовчних шляхах.

Нововведення 1977 року були розвитком досліджень попередніх років і пов'язані з – гострим деструктивним холециститом у хворих похилого віку, зобом, рецидивами спайкової непрохідності. Окремо виділялася термографія, якій намагалися знаходити застосування у більшості тем, якими за свій Запорізький період займалася кафедра – дослідженнях печінки, позапечінкових жовчних шляхів, молочної та щитовидної залоз, судин кінцівок².

Хірургія-2 в 1977 р. була нагороджена обласною Радою ВОІР (Всесоюзне товариство винахідників і раціоналізаторів)³.

У 1976-1978 році В.І. Давидов провадив дослідження теми «Функціональна активність, резервні можливості симпато-адреналінової системи і термографічні показники при гострому холециститі». Ним була діагностовано гострота, тяжкість, поширеність запального процесу в жовчовидільній системі, прогнозування його перебігу і оцінка ефективності лікувальних заходів. Це скорочувало терміни обстеження і сприяло призначенню раціональної терапії.

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.156. Арк.7

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.171. Арк.53-54

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.171. Арк.31-36

Ф.М. Бакулін з хірургії-2 у 1978 році проводив дослідження секреторної функції шлунка у виразкових хворих Дніпровського алюмінієвого і електродного заводів. Йому вдалося підтвердити підвищену захворюваність серед робітників основних (гарячих) цехів металургійних заводів.

В 1979 р. хірургією-2 був розроблений спосіб трансдуоденальної холедоходуоденостомії спеціальним зшиваючим апаратом. Перевагою використання апарату були технічна простота і надійність в роботі, на відміну від ручного шва - можливість використання його при гострих запальних процесах жовчних шляхів¹.

Взагалі багато винаходів в цей час було створено В.Ф. Гусарєвим чи під його керівництвом. За весь час роботи в Інституті Гусарєв написав 150 наукових праць, йому належать 15 авторських свідоцтв та 80 раціоналізаторських пропозицій². Ним разом з асистентом А.М. Єгоровим було розроблено пристрій для зшивання трубчатих органів, який значно полегшував і покращував якість накладення ручних швів при операціях на жовчних шляхах. Застосування апарату технічно спрощувало операцію, зменшувало її травматичність і тривалість, а також число післяопераційних ускладнень.

У 1979-1982 рр. він з А.П. Рогожніковим розробляв апарат для ретродуоденальної холедоходуоденостомії. В 1982 році з асистентом Сицинським інструмент для ендохоledoхальної папілосфінктеротомії. Цей інструмент отримав гарні відгуки в Харківському, Донецькому, Дніпропетровському, Кемеровському медінститутах і Університеті ім. Патріса Лумумби.

В 1980 році хірургією-1 впроваджено в практику охорони здоров'я багато нових методів лікування та діагностики. Загалом їх було 17, вони були пов'язанні з лікуванням септичних хвороб, варикозним розширенням, панкреатитом, корекцією електролітного балансу, відновленню пошкоджених печінкових артерій, діагностикою гострих та хронічних захворювань органів шлунково-кишкового тракту, органозберігаючими операціями, реконструкціями,

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.207. Арк.57-58

² Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – С. 271-272.

дослідженнями безшлункової секреції, способом зупинки кровотечі із вен стравоходу, використанням спеціальної голки провідника для трубчастих дренажів. Особливо багато було впроваджено по лікуванню облітерацій.

Окрім цього винаходи створені кафедрою використовували і поза бази хірургічних відділень:

- пристрій для зшивання трубчастих органів – у 2-ій та 3-ій лікарнях м. Запоріжжя та Київському НДІ експериментальної та клінічної хірургії;

- метод попередження розвитку внутрішньочеревних зрощень після операцій на органах черевної порожнини – було впроваджено в Запоріжжі, Бердянську, Мелітополі, Дніпропетровську, Полтаві, Кривому Розі, Фрунзе, Уфі, Караганді, Алма-Аті та Івано-Франківську;

- використання термографії в хірургічній практиці – в м. Марганці;

- засіб видалення малої підколінної вени при варикозному розширенні - в у 2-ій та 3-ій лікарнях м. Запоріжжя та Куйбишевській Центральній районній лікарні;

- реконструкційні операції на органах шлунково-кишковому тракті – в гарнізонному шпиталі¹.

У хірургії-2 в 1983 рік, її хірургічний зшиваючий апарат В.Ф. Гусарева для накладення біліодігестивних соусть, проходив випробування в інституті хірургії ім. А.В. Вишневського і Харківському НДІ загальної та невідкладної хірургії, де йому давали позитивні відгуки².

У 1984 році хірургією-1 були впроваджені в своїх відділеннях такі нововведення: - термографія при діагностиці захворювань щитовидної залози, хвороби Рейно, абсцесах черевної порожнини; реабілітація пацієнтів, яким були раніше накладені стоми та кишкові свищі; застосування геліо-неонового лазера при лікуванні геморою, тріщин та свищів прямої кишки.

Коллективна праця хірургії-1 (та М.Г. Горшкової) «Найближчі та віддалені результати СПВ у хворих з ускладненим перебігом виразкової хвороби 12-п

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.220. Арк.235-236

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.266. Арк.2-4

кишки» 1984-1986 рр. дозволила розробити диференційований індивідуальний підхід до вибору способу операцій, дозволила виробити ряд рекомендацій: обмежити частоту виконання дренажних операцій, виробляти дуоденопластику з видаленням виразки передньої стінки 12-палої кишки, прошиванням виразки задньої стінки 12-п кишки зі збереженням функції воротаря шлунку.

У 1986 році хірургія-2 розробила інструмент для розсічення звужень трубчастих органів, запропонований для ендохоледохального розсічення великого дуоденального соска «БДС», що дозволяло виконати операцію без розтину просвіту кишки, спрощувало техніку, знижувало травматичність і число післяопераційних ускладнень. У порівнянні з відкритими способами операцій БДС летальність було знижено в 4 рази.

Більшість нововведень хірургії-1 1986 року були продовженням робіт попередніх років – гелій-неоновий лазер тепер стали застосовувати і для лікування трофічних виразок нижніх кінцівок та запальними захворюваннями анального каналу, розсічення зв'язки Трейца тепер застосовували і для профілактики неспроможності кукси 12 палої кишки, хірургічну корекція постваготомічних рецидивів виразок. Із відносно нових напрямів, були впроваджені ендолімфотичні введення антибіотиків¹.

В 1987-1990 році хірургія-1 розробляла тему «Значення СПВ в профілактиці розвитку ускладнень виразкової хвороби 12-п кишки (пенетрація, стеноз, перфорація, кровотеча)». Результатом була відмова від СПВ в поєднанні з дренажними операціями, так як ця зв'язка створювала ускладнення в виді пенетрації, стенозу та кровотечі.

Асистентом В.Б. Козловим в 1988-1991 роках виконувалася тема «Профілактика і лікування рецидивів варикозної хвороби нижніх кінцівок». Було відмічено, що при проведенні комплексного оперативного лікування з перев'язкою всіх недостатніх комунікативних і обов'язкової ревізії, а при необхідності, і видаленні малої підшкірної вени кількість рецидивів становить

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.304. Арк.189

0,84% (в той час як в середньому вони становлять 6,8%). В цілому при даній хвороби повинен дотримуватися принцип: кожному хворому - своя операція¹.

Щодо висновків, можна сказати що переїзд до Запоріжжя позитивно вплинув на роботу Інституту загалом та хірургічних кафедр зокрема. Вони отримали більші ніж в них було в Одесі, приміщення та ліжковий фонд, хоча при переїзді всі хірургічні кадри залишилися в Одесі та перші роки були проблеми з обладнанням, апаратурою та лабораторіями. В 1955 році була утворена кафедра хірургії, яка згодом буде називатися хірургії-2, одразу ж після утворення вона почала масову клінічну роботу. Базою кафедри була 3-а міська лікарня. Наплив курсантів в перші роки після переїзду був настільки великий, що в 1957 році була утворена кафедра, яка була названа хірургії-1. В перші роки співробітники між кафедрами постійно тасували та змінювалися. Клінічною базою хірургії-1 стала 2-а міська лікарня. Надалі в період завідування Підпригорою Георгієм Ісидоровичем кафедра часто мала якісь проблеми між особистого характеру, але кафедра проводила важливу роботу, особливо в створенні та роботі опікового центру та впровадженні досліджень з анестетиків.

Обидві кафедри мали постійне перенавантаження, але хірургія-2 особливо була загружена невідкладними хворими, часто до неї везли пацієнтів, яких відмовлялися оперувати інші лікарні в області, і тому клініка мала вищі за середні по місту та країні відсотки летальності. Також через це в деякі роки кафедра не могла проводити навчання по частині своїх циклів, так як для них не було планових хворих. В 1968 році кафедру перейменували в невідкладної хірургії.

В 1965 році держава повертає наукову роботу Інституту в сторону вирішення проблем та хвороб робітників та підприємств. Для роботи над цими масштабними темами вже не достатньо сил одного-двох науковців, як писали наукові праці до цього, і такі теми починають писати колективами кафедр, а то й декількох. Зокрема часто об'єднувалася в таких НДР обидві хірургічні кафедри та рентгенологія.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.361. Арк.24-26

Обидві хірургічні кафедри мали проблему в малому ліжковому фонді, при збільшенні в той час населення прикріплених до клінік районів. Для вирішення цієї проблеми в 1979 році хірургії-1 виділяють приміщення в ново побудованій 9-ій міській лікарні. За цей час кафедра все більше утверджує себе як обласний центр з проктології. Загалом в 70-х поглиблюється різниця між 1-ою та 2-ою хірургічними кафедрами. Хірургія-2 займалася хірургією печінки, жовчних шляхів (для лікування яких кафедрою були створенні окремі медичні центри), підшлункової залози та гнійно-септичними операціями, тоді як хірургія-1 – гастрохірургією, проктологією, щитовидними залозами та венозними проблемами кінцівок.

Диференціюються і навчальні цикли, яким вони навчають курсантів. З часу відновлення навчання після Другої Світової цикли все зменшуються в часі проведення і все більше спеціалізуються. Якщо в 1955 році проводили загальні цикли удосконалення та спеціалізації по 4-5 місяців, то в 80-і, в 90-і рр. проводилося вже 4-5-6 циклів по 1,5, 2 місяці.

До 80-х була загальна проблема в недостатці апаратури. Хоч заводи працівників яких лікували клініки пропонували виділити гроші на закупівлю обладнання, але його просто не було в продажу через дефіцит.

Під кінець 80-х кафедри хірургії-1 та гастроентерології намагалися кооперувати свою роботу, але такий підхід партійними органами був визнаний шкідливим і його припинили.

РОЗДІЛ 4.

ХІРУРГІЧНА РОБОТА В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

4.1. Хірургічна освіта та клінічна робота в 1991-2019 рр.

Восени 1991 року Інститут був переданий в підпорядкування Міністерству Охорони Здоров'я незалежної України¹.

Асистент Ю.Ю. Аврамов з хірургії-2 в 1991 році був звільнений. В цьому році для педагогічного процесу окрім своїх відділень та опікового центру кафедра використовувала дитячу обласну лікарні та проктологічне відділення в 9-ій лікарні². В 1992 році на кафедрах були недоїзди курсантів. Професор В.Ф. Гусарев відмічав, що ті ж курсанти які приїхали, цьому факту раді, бо так можна працювати з кожним індивідуально з отримання для кожного хто приїхав більше практики та знань.

В 1992 році на базі 1-ого хірургічного відділення хірургії-2 був створений міський гепатологічний центр на 40 ліжок. Друге відділення було до цього року визнано міським центром гнійної хірургії. Клініка придбала багато нової апаратури (ехотомоскоп, ендоскопи, кольоровий телевізор, рентген телевізор та інші апарати більшість з яких японського виробництва), що дало змогу покращити діагностичні можливості клініки. Разом з адміністрацією 3-ої лікарні був підготований проект будування хірургічного корпусу на 120 ліжок, в якому планувалося розмістити гепатологічний центр. В жовтні асистентом був обраний В.В. Ганжій 1962 року народження.

На хірургії-1 С.Є. Гребеніков був обраний доцентом³.

В 1993 році завідуючим хірургії-2 був обраний доцент В.Г. Ярешко. Згідно з вимогою МОЗ України, доктора медичних наук, яким виконалося 65 років при наявності можливостей мали переходити на посаду консультантів кафедр, що і трапилося з професором В.Ф. Гусаревим⁴.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.368а. Арк.1

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.378. Арк.124-125

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.382. Арк.57-111

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.391. Арк.2-5

З хірургії-2 у 1994 році у зв'язку хворобою пішов доцент А.М. Єгоров. Його обов'язки перейшли на к.м.н. С.Д. Шаповалова, завідуючого гнійно-септичним відділенням. Зав кафедрою Ярешко захистив свою докторську «Апаратні засоби операцій при непрохідності жовчних шляхів»¹. В лікувальний та діагностичний процес була впроваджена зондова рН-метрія і лазеротерапія у хворих на виразкову хворобу, розширений діапазон втручань у хворих на хронічний панкреатит та пухлини печінки. В серійне виробництво впроваджений комплект хірургічних інструментів професора В.Ф. Гусарєва для жовчних шляхів².

Хірургії-1 за 1994 рік вдалося відкрити ендоскопічне відділення, розширити кабінети ультразвукової діагностики апаратурою. Але були і значні проблеми в вигляді погано оснащення загалом хірургічного факультету лікарськими препаратами³.

В 1996 році кафедру хірургії-2 визнали як таку, що за останні роки має найбільший досвід в лікуванні раку підшлункової залози⁴. В 1996 році у зв'язку з недовірою колективу клініки було звільнено асистента В.В. Ганжія. З хірургії-1 сюди перевели доцента С.Є. Гребенікова, а на саму хірургію-1 обрано доцента Милицю Миколая Миколайовича⁵, який раніше довгий час керував роботою хірургічного відділення в Центрі екстремальної медицини м. Запоріжжя⁶.

Хірургія-2 в 1997 році втратила деяку кількість ліжок і тепер в обох відділеннях мала по 60 ліжок⁷. Також в цьому році вона вперше серед клінік міста міста стала широко використовуватись ендоскопічні операції при міліарній патології, з 1999 року діагностичні та лікувальні втручання під контролем сонографа⁸.

Як можна побачити з роботи спеціалізація обох хірургічних кафедр дещо відрізнялася (хірургія-1 – гастрохірургія, проктологія та щитовидна залоза;

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.394. Арк.4

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.408. Арк.30-34

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.412. Арк.22

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.423. Арк.124

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.430. Арк.10-21

⁶ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.440. Арк.73

⁸ Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. – Запоріжжя, «Агенство Орбіта - ЮГ», 2016 – с.

хірургія-2 – хірургія печінки, жовчних шляхів, підшлункової залози та гнійно-септичні операції). Це ж стосувалося і кафедр терапії. Тому керівництво Інституту ще в 1998 році подумувало про те, щоб змінити їм назву з цифри на кінці до чогось більш уточнюючого¹. Але до дійсної зміни назви пройде ще декілька років.

В січні 1998 року завідуючим хірургії-1 став Милиця Миколай Миколайович. Також в цьому році трапилося ще невелике зменшення ліжкового фонду хірургії-1 – проктологічне відділення стало в 50 ліжок, як і загальної хірургії, а гастрохірургічне в 55².

На 1998 рік Запорізька область мала стійку тенденцію щодо збільшення онкозахворювань і складала 342,8 випадків на 100 тис. чол. населення.

Рішенням колегії облздороввідділу на базі 9-ої лікарні був утворений міський центр гастрохірургії, який дозволював об'єднувати працю між хірургами та гастроентерологами, що дозволило покращити лікування виразкової хвороби³.

За 2000 рік Миколай Миколайович зазначав що існує проблема в транспортуванні та госпіталізації хворих. Швидка допомога транспортує хворих у 5 лікарню і в тому разі, коли їм там відмовляють у госпіталізації, хворого через усе місто везуть до 9-ої лікарні, через що втрачається час⁴, що позначається на рівні летальних випадків при невідкладних операціях⁵.

Взагалі в 2000 році хірургія-1 займалася переважно такими видами операцій: розширенні гастректомії при раці шлунку, панкреатодуоденальні резекції, тотальна і субтотальна колектомія при дифузному поліпозі, реконструктивно-відновлюючі операції у хворих з раніше накладеними стомами після онкооперації, лапароскопічні методи діагностики і лікування різних форм панкреатиту, органозберігаючі операції при рецидивних виразках після ваготомій і резекцій шлунку, лапароскопічні холецистектомії, наддіафрагмальні ваготомії та видалення кіст яєчників, а також струмектомії, всі види резекцій шлунку,

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.444. Арк.97

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.456. Арк.118

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.456. Арк.35-37

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.468. Арк.34

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.102-103

вагатомії при виразковій хворобі, розширені операції на позапечінкових жовчних шляхах, раці ободової і прямої кишок.

До 2000 року до кафедри приєднався асистент Мартиновський¹. Хірургія-2 в червні 2000 року створила міський центр малоінвазивної біліарної хірургії. Завданням центру є надання допомоги в лікуванні гепатобіліарної патології за допомогою ендовідеолапароскопічних втручань².

В загально інститутському звіті за 2000 рік відмічалось як велике досягнення те, що завдяки наполегливості та організаторським здібностям завідуючим обох хірургічних кафедр професорам М.М. Милиці та В.Г. Ярешко вдалося впровадити в роботі своїх клінік лапароскопічні операції на органах черевної порожнини³. Також на початок 21 століття стала важливою проблема фінансового розшарування суспільства. Професор В.Г. Ярешко заявляв, що настає час коли хворі гинуть не від недостатнього професіоналізму лікарів, а частіше від економічних причин⁴.

Що за 2000-2001 рік ускладнювало роботу обох хірургічних кафедр, так це відсутність спеціалістів з інших кафедр, від невідкладних станів в 9-ій міській лікарні та він кафедри реанімації та інтенсивної терапії в 3-ій. Також як мінус перевіряюча комісія відмітила незалучення спеціалістів від суміжних/родинних кафедр⁵.

На момент 2001 року хірургія-1 широко використовувала в своїй роботі відділення реанімації та інтенсивної терапії (12 ліжок), а також ендоскопічне відділення.

На 2001 рік кафедра активно співпрацювала з такими установами, як: Центральний Інститут удосконалення лікарів в Москві; Київський НДІ експериментальної та клінічної медицини; Харківський НДІ швидкої та невідкладної хірургії.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.475. Арк.90-91

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.108

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.19

⁴ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.29

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.113-114

В 2001 році кафедру покинув В.Г. Кащенко-Боган. На цей рік він мав 76 написаних наукових праць та 30 років стажу на кафедрі¹. Пішов він вірогідно через проблему з легенями, адже у нього, як і у багатьох старих лікарів за свідченням В.Б. Козлова, раніше була шкідлива звичка майже не випускати з роту цигарку. І в 7 листопада 2007 році В.Г. Кащенко-Боган помер від раку легенів².

В 1998-2001 рр. у зв'язку з проблемою по місту в госпіталізації та правильному розподіленні по профілям лікарень та клінік пацієнтів, кафедра почала проводити незаплановані програмами МОЗ цикли по підготовці лікарів швидкої допомоги, сімейної медицини та дільничних терапевтів з питань діагностики та лікування хворих з невідкладними захворюваннями органів грудної та черевної порожнини³.

На початку двохтисячних М.М. Милиця поїхав в Донецький Обласний Протипухлинний Центр ім. Г.В. Бондаря, де навчився по онкології, так як в цей час все виростала захворюваність раком і окремо раком ободової прямої кишки. А потім почав навчати й сам співробітників кафедри⁴.

10 червня 2002 року окрім хірургічного та терапевтичного факультету був відкритий факультет сімейної медицини, в нього ввійшли 6 кафедр, що були розміщені в 9-ій міській лікарні, а саме кафедри сімейної медицини, хірургії-1, травматології та ортопедії, гастроентерології, кардіології та медицини невідкладних станів⁵.

В 2002 році на хірургії-1 додатково розроблені навчальні плани та програми для 4-ох циклів – 2 місячної «Спеціалізації по спеціальності проктологія», місячних передатестаційних циклів по спеціальності «Проктологія», та «Актуальні питання невідкладної хірургії» та двох тижневого «Діагностика та оперативне лікування захворювань ободової та прямої кишки». В відділеннях

¹ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

² Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.96-109

⁴ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.491. Арк.99-102

загальної хірургії та гастроентерології вдалося знов підвищити кількість ліжок до 60, і тепер загалом кафедра мала 170 ліжок. Разом з кафедрою гастроентерології окрім міського гастроентерологічного діяв і обласний проктологічний центр.

У вересні 2003 року питання щодо уточнення спеціалізації кафедри в її назві для «Хірургії-1» було нарешті вирішено і її перейменували в кафедру «Хірургії та проктології»¹. Чому саме така назва? Тому що кафедра мала довгий час єдине на область проктологічне відділення, та й нині коли проктологічні ліжка з'явилися в обласній лікарні, тут ведеться більше роботи по проктології, тому цю спеціалізацію виділили й в назву².

В 2003 році Запорізький державний інститут удосконалення лікарів був реорганізований в Запорізьку медичну Академію післядипломної освіти³. В 2003 році Козлов В'ячеслав Борисович був обраний доцентом хірургії та проктології⁴. А в червні 2004 року і «Хірургію-2» перейменували в «Хірургію з курсом гнійно-септичної хірургії»⁵.

В 2004 році кількість ліжок в проктологічному відділенні хірургії та проктології була ще скорочена, і там залишилося всього 40 ліжок⁶. В 2006 році також були проблеми пов'язанні з фінансовим станом. Як казав професор Ю.Д. Торопов «лікувати незабезпечених хворих дуже тяжко, коли у хірургічному відділенні на один ліжко-день для лікування виділяється 1 гривня»⁷.

З 2007 року на кафедрі працює асистентом Ангеловський Ігор Миколайович. До того працював тут же в 9-ій лікарні лікарем. Працює на кафедрі

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.504. Арк.190

² Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

³ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.503. Арк.5

⁴ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

⁵ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.519. Арк.127

⁶ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.529. Арк.16

⁷ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.1. Спр.554. Арк.47

за сумісництвом, основним місцем роботи вважається лікарня¹. З цього ж року тут працює Постоленко Миколай Дмитрович².

В 2008 році кафедра хірургії і проктології працювала у такому складі. Завідувач – професор М.М. Милиця, професор Ю.Д. Торопов, – відповідальний за учбово-методичну роботу, доценти В.І. Давидов – відповідальний за роботу з інтернами, В.Б. Козлов – відповідальний за наукову роботу. Асистенти – І.М. Ангеловський, відповідальний за лікувальну роботу, М.Д. Постоленко – не атестований асистент. Також була незмінна з 1983 року старший лаборант Прасолова Наталія Олександрівна. В якості аспірантів навчалися В.В. Солдусова та Милиця Костянтин Миколайович.

В 2008 році розроблено та проведено новий цикл – «Ендоскопічна діагностика і лапароскопічні хірургічні втручання при захворюваннях органів шлунково-кишкового тракту».

Щодо викладання на суміжних кафедрах, то співробітники кафедри вели цикли спеціалізації «Медицина невідкладних станів» та «Сімейної медицини» на однойменних кафедрах в Запоріжжі, Бердянську, Херсоні, та інших містах.

Приблизно в 2007-2008 році В.Б. Козлову запропонували посаду керівника навчальної частини Академії. Спочатку він не бажав йти, бо йому подобалося більше спілкування з людьми на кафедрі, з колегами, з курсантами, з пацієнтами, ніж перспектива сидіння за паперами в адміністрації. Але все ж б через рік був змушений піти на цю посаду, і в звітах за 2009 рік серед співробітників кафедри вже не рахується³. Проте на кафедрі працювати продовжує 3 рази на тиждень, працюючи в основному з інтернами. В лікувальній частині загалом

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Постоленком Миколою Дмитровичем м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

³ Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2009 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

спеціалізується на флебектоміях, захворюванням вен та колопроктології¹. В 2010 році асистентом було обрано Милицю Костянтина Миколайовича².

В 2011 році В.І. Давидов та Ю.Д. Торопов покинули кафедру. Торопову вже на той момент було 80 років, він мав 60 років загального стажу та 55 років стажу за спеціальністю. На 2001 рік за його авторством було опубліковано вже 198 наукових робіт³. На той момент йому вже було важко працювати і його з почестями відправили на пенсію⁴. З учнів у Ю.Д. Торопова вважається лише В.Б. Козлов, хоча той сам вважає себе більше учнем Кащенко-Богана⁵. Новим асистентом була обрана В.В. Солдусова. Відділення загальної хірургії вдалося збільшити на 5 ліжок, і їх стало 65⁶.

В 2012 році М. Д. Постоленко обрали завідувачем відділенням проктології, який на момент написання цієї роботи є вже головним проктологом Департаменту Охорони Здоров'я Запорізької Міської Ради, на сьогодні має 124 опубліковані роботи⁷. У 2013 році М.Д. Постоленко став доцентом. Аспірантом став В.С. Казаков. Відділення загальної хірургії знову стало в 60 ліжок⁸.

В 2014 році асистентом став В.С. Казаков. Проктологічне відділення збільшилося на 5 ліжок⁹. В 2015 році по 5 ліжок додалося і в відділеннях загальної загальної хірургії та хірургічної гастроентерології. В 2016 році асистентом був взятий О.І Маслов та Милиця Костянтин Миколайович був обраний доцентом¹⁰.

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2010 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк. 97-112

³ Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001) – Запоріжжя, 2001. – 264-269с.

⁴ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

⁵ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

⁶ Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2011 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк. 154-167

⁷ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Постоленком Миколаєм Дмитровичем м. Запоріжжя. 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського

⁸ Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2013 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

⁹ Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2014 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

¹⁰ Годовий отчёт факультета семейной медицины за 2016 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

Друга хірургічна кафедра до 2016 року була перейменована на кафедру хірургії та малоінвазивних технологій.

На момент 2016 року професор Милиця є автором 24 винаходів, 324 наукових робіт, 7 навчальних посібників та 3 монографій. Під його керівництвом захищено 1 докторську та 7 кандидатських дисертацій. Курсанти в основному не тільки з Запоріжжя, приїжджають і з Дніпропетровської, Одеської, Херсонської, Харківської області¹.

Із напрямів якими кафедра активно займається в сучасні часи та декілька років перед цим можна назвати операції з приводу ожиріння (або бариатрична хірургія), якими активно займається Милиця Костянтин Миколайович². Декілька років тому в Запоріжжі виконали першу в Україні лапароскопічну операцію по біліопанкреотичному шунтуванню. В липні 2019 року була відкрита Клініка Святого Миколая, медичним директором якої є Милиця Костянтин Миколайович, де активно займаються в тому числі бариатричною хірургією.

Також загалом зараз існує проблема з раком. За словами І.М. Ангеловського, якщо на початку двохтисячних рак ободової прямої кишки займав 4-е місце в популяції, то в нинішній час вже 2-е. В відділення хірургії та проктології оперують ракових хворих не менше ніж в Онкодиспансері (а можливо й більше).

Також хоч кафедра й спеціалізується на хірургії органів черевини, проктології та венозних проблемах, багато з співробітників проходили спеціалізацію і по іншим напрямкам, урології, гінекології, і якщо до них звертаються хворі з комплексними захворюваннями, їм можуть допомогти і без постійних направлень по іншим клінікам. До того ж цьому сприяє реформа по

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Солдусовою Вікторією Вікторівною, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

перетворенню лікарень в комунальні підприємства, і ці лікарні починають набирати штат працівників на як можливу більшу кількість медичних ситуацій¹.

Однією з установ, з якою співробітничав Інститут та окремо кафедра на початку двохтисячних був Московський Центральний Інститут удосконалення лікарів. Після сумних подій з 2013 року на Сході України таке співробітництво спало. Більшість з опитаних хірургів кажуть, що це ніяк не відбилося на роботі кафедри, по лікувальній роботі кафедра від таких зв'язків залежною ніколи не була, шкода лише щодо припинення роботи з окремими спеціалістами. Взагалі в останні роки все більше йде зв'язок з західноєвропейськими установами. Звісно якщо з'являються російські статті по якійсь темі, по якій працює кафедра, то їх читають, адже медицина і допомога людям не знає політики й кордонів.

Із проблем багато з хірургів відмічають недостатню в наш час сан просвітню роботу, у порівнянні з тим же Радянським Союзом, нині люди дуже довго не йдуть до лікарень, клінік, чим затягують протікання у себе хвороб. Немає контролю від держави щодо проходження обстежень. Також із проблем відсутність спадкоємності між суміжними дисциплінами, коли спеціалісти споріднених кафедр не звертаються по допомогу.

4.2. Наукова-винахідницька робота в період незалежної України

Перший час після придбання незалежності по країні трапився спад новаторської діяльності. Пов'язувалося це з соціально-економічними проблемами суспільства, неясністю щодо питань про матеріальне заохочення, впровадження новинок, виготовлення дослідних зразків та відсутністю чіткого законодавства щодо цього питання².

В 1991-1994 роках колектив хірургії-2 (В.Г. Ярешко, В.Ф. Гусарев, А.М. Єгоров, С.А. Сицинский) виконував працю «Трансхоледохіальна сфінктеротомія спеціальним інструментом». В результатах якої було розроблено інструмент який

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.369. Арк.131

в 2-3 рази знижував летальність при хірургічному лікуванні рубцевого ізольованого стенозу великого соска 12-палої кишки.

В 1994 році в Інституті признано раціоналізаторськими 26 пропозицій, а заявок на винахід подано не було. Таке становище пов'язано з високою вартістю патентної експертизи заявок. Мито за патентну експертизу становило 4 мінімальних зарплати, але патентна експертиза проводилася тільки при наявності звіту про патентний пошук, який мали право виконувати тільки певні організації. В Запоріжжі це був Центр патентних послуг, який оцінював цю послугу в 200 доларів США, що становило під кінець 1994 року приблизно 30 млн. карбованців.

Наприкінці 1994 року в Україні було прийнято ряд постанов, згідно яких за клопотанням авторів будуть видаватися патенти без гарантій їх чинності строком на 5 років. Це значно здешевлювало вартість патентів і в Інституті було намічено, що в 1995 році мали подавати заявки на винаходи по тим розробкам, на які в 1994 подавалися тільки рацпропозиції, а також на інші нові рішення¹.

В 1994 році В.Б. Козловим була захищена кандидатська «Профілактика та лікування рецидивів варикозної хвороби»².

Ю.Д. Тороповим в 1991-1995 роках виконувалася тема «Пілорусозберігаючі операції в хірургічному лікуванні виразкової хвороби шлунку та 12-п кишки». В результаті було зроблено зниження тимчасової втрати працездатності, поліпшення медичної і соціальної реабілітації хворих на виразкову хворобу шлунку та 12-п кишки.

Згідно спеціалізації базових клінік основним напрямком наукової роботи хірургії-2 в 1996 році були хірургія печінки, жовчних шляхів, підшлункової залози та питання гнійної хірургії. Згідно плану виконувалася тема «Лікування холециститу методом демукозації жовчного міхура». З 1995 року був початий серійний випуск комплекту Інструментів для хірургії жовчних шляхів на АТ «Запоріжтрансформатор»³. В 1999 по результатам праці була доведена перевага фізичної демукозації жовчного міхура, яка може бути вибором у хворих похилого

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.404. Арк.10-49

² Запорізька Медична Академія післядипломної освіти: URL:<http://zmapo.edu.ua/index.php/surgery1/160-sotrudniki-kafedry>

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.430. Арк.13

та старчого віку при деструктивних формах холециститу в тих випадках, коли запальний процес не вийшов за межі стінки міхура¹.

Всі співробітники хірургії-1 в 1996 р. виконували НДР «Соціально-медична реабілітація хворих з колостомами». В 1996 році по цій роботі були дані рекомендації щодо побічних ефектів колостом та щодо часу їх ліквідації для хворих з різними діагнозами². Доцент М.М. Милиця виконав докторську, присвячену сучасним методам оперативного лікування ускладнень виразкової хвороби шлунку і 12-п кишки. В 1997 році затверджена ВАКом³. Як розповідає сам Миколай Миколайович великим поштовхом до написання докторської було прослуховування лекцій гастроентеролога професора Юрія Івановича Решетілова⁴.

За 1997 рік хірургія-2 впровадила використання ультразвукового скальпеля в хірургії печінки і підшлункової залози та спосіб накладання панкреасюнального соустья⁵.

В справі нововведень М.М. Милиця активно співпрацював з професором Ю.І. Решетіловим, з ним спільно розроблювали зонди для вимірювання внутрішньо просвітного шлункового тиску, рН метричних реакцій, дані щодо яких Миколай Миколайович потім використовував в роботі над виявленням рецидивів виразкової хвороби. Взагалі професор М.М. Милиця дуже добре відзивається про працю професора Ю.І. Решетілова і його впровадження першопрохідця в багатьох сферах⁶.

З 1998 по 2001 рік кафедра хірургії-1 займалася і впроваджувала нововведення які були пов'язані з проблемами гострого холециститу, хімічних опіків стравоходу, раку шлунку, підшлункової залози, товстої та прямої кишки, імунотерапії, реконструктивно-відновлювальних операцій у хворих з раніше

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.459. Арк.9

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.459. Арк.9-10

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.440. Арк.63

⁴ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Милицею Миколаєм Миколайовичем, 1955 р.н., с. Прилуки Черніговської області. 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського

⁵ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.436. Арк.22

⁶ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Милицею Миколаєм Миколайовичем, 1955 р.н., с. Прилуки Черніговської області. 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського

накладеними стомами ободової та прямої кишки, використанням оксигенових розчинів для профілактики та лікування ендогенної інтоксикації.

Хірургія-2 за ці роки займалася проблемами септим печінки та підшлункової залози, внутрішніх відведень жовчі при непрохідності, пунктувань та дренувань жовчних протоків порожнинних утворень печінки та підшлункової залози, накладень зовнішніх стом жовчних протоків, тонкоголковою біопсією¹.

В 1999 році на хірургії-2 затверджена нова тема кафедральної НДР – «Діагностика та сучасні підходи до хірургічного лікування непрохідності термінального відділу холедоуху»². Широке впровадження в хірургічну практику малоінвазивних операцій дозволило підвищити хірургічну активність з 64,5 до 95,5%, знизити загальну післяопераційну летальність з 14,8 до 5,9%, зменшити кількість післяопераційних ускладнень з 13,7% до 6%, скоротити ліжко-день з 19,3 до 12,3. Зменшення об'єму та травматичності хірургічного втручання дозволило різко скоротити матеріальне забезпечення операцій, сприяло зменшенню тимчасової непрацездатності і інвалідизації хворих з цією патологією³.

Хірургія-1 з 2000 року виконує «Значення відеолапароскопії в діагностиці та комплексному лікуванні деструктивних форм панкреатиту»⁴. В результаті був розроблений алгоритм ведення хворих з панкреонекрозом, його спосіб лікування із застосуванням тканинної терапії, спосіб та пристрій для його дренування⁵.

Асистентом Ю.І. Мартиновським виконувалася дисертація на кандидата «Стовбурна ваготомія в лікуванні перфоративних гастродуоденальних виразок». Кліноординатор О.І. Мартиновський виконував пошукову роботу «Діагностико-лікувальний алгоритм на шляху розвитку панкреонекрозу»⁶. В 2001 році аспірант І.М. Ангеловський виконує тему – Сучасні підходи до лікування гострої obturaційної товсто кишкової непрохідності⁷.

¹ ДАЗО. Ф.Р.-2604. Оп.2. Спр.480. Арк.96-109

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.475. Арк.49

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.507. Арк.10

⁴ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.487. Арк.20

⁵ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.507. Арк.12

⁶ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.475. Арк.94

⁷ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.487. Арк.20

З 2002 року на хірургії-2 багато пристроїв та нововведень йдуть за авторством заф кафедрою В.Г. Ярешка та Дмитра Юрійовича Рязанова. В 2000-2004 роках на кафедрі хірургії та проктології проводили такі НДР: В.Б. Козлов – «Значення відеолапароскопії в діагностиці та комплексному лікуванні деструктивних форм панкреатиту», Ю.І. Мартиновський – «Стовбурна ваготомія з дуоденачи пілоропластикою в лікуванні перфоративної виразки», І.М. Ангеловський – «Сучасний підхід до лікування obtураційної товсто кишкової непрохідності», О.І. Мартиновський – «Лікування панкреонекрозу»¹. В 2004 році хірургія та проктологія впровадила спосіб хірургічного лікування екстрасфінктерної параректальної нориці.

Хірургія-2 отримала патент на спосіб лікування непрохідності інтрапанкреатичного відділу загального жовчного протоку при хронічному панкреатиті або злоякісних пухлинах голівки підшлункової залози за авторством В.Г. Ярешко, Д.Ю. Рязанова та Л.М. Бамбізова².

В 2004-2007 роках В.Б. Козлов працював над роботою «Оптимізація діагностики та лікування гострої obtураційної товсто кишкової непрохідності у осіб похилого і старчого віку»³.

М.Д. Постоленко в 2004-2007 рр. працював над «Вибір строку та методу операції при відновленні безперервності товстого кишечника», а В.В. Солдусова над «Іноваційні методи дії на перебіг раневого процесу у хворих на діабетичну стопу»⁴. Остання була пов'язана з проблемою більше гнійно-некротичної форми діабетичної стопи, таким пацієнтам зазвичай до того призначали ампутацію (а якщо хворий має цукровий діабет, то зазвичай при ампутації однієї кінцівки в нього через 3-5 років будуть проблеми і з другою, а при ампутації її він скоро і помре), ця робота була призвана на створення методів лікування, які б дозволяли

¹ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.513. Арк.26

² ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.523. Арк.51-63

³ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.529. Арк.8

⁴ ДАЗО. Ф.Р.2604. Оп.2. Спр.546. Арк.41

людям залишатися з усіма кінцівками що в них є. До цього цією проблемою в Україні займався лише трішки Київський Інститут¹.

В 2005 році І.М. Ангеловський захистив кандидатську по товстій кишкової непрохідності. Ця робота писалася через велику кількість хворих цієї категорії в той час, при чому у більшості з них непрохідність була пухлинного генезу. У своїй роботі він шукав як зменшити кількість пацієнтів яким було потрібно введення стоми. Робота М.Д. Постоленко була якби продовженням цієї роботи, по ліквідації стоми і відновленню природнього процесу виводу речовин з кишок. Постоленко вдалося довести завдяки метриці моторики та іншого, що операції по відновлюванню можна проводити не через 6 місяців, а вже через 3-4. Взагалі є така традиція з дуже великих тем коли аспіранти для кандидатської займаються продовженням та поглибленням результатів з великих наукових проблем, якими займалися асистенти (які можливо писали її й самі аспірантами)².

В 2008 році на кафедрі хірургії та проктології в основному були впроваджені новинки, що були пов'язані з темами стоми, діабетичної стоми, післяопераційних гриж, виразок та резекції кишки³.

В 2008 році був отриманий патент на «Спосіб припинення кровотечі з виразки 12-п кишки» за авторством М.М.Милиці, В.І.Давидова. та Ю.В.Товбіна, який було впроваджено в лікувальну та навчальну практику в наступному році⁴.

Серед нововведень на міжнародному рівні було відмічено «Використання кріоконсервованої хоральної оболонки в комбінованій пластиці передньої черевної стінки» за авторством К.М. Милиці. На українському рівні відмічені 5, серед них «Діагностика та оперативне лікування хворих з гострою спайковою непрохідністю кишечника» та, «Ендоскопічний гемостаз при гострих гастродуоденальних кровотечах з варикозно-розширених вен стравоходу та

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Солдусовою Вікторією Вікторівною, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

³ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2008 год // Архив Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк.135-137

⁴ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2009 год // Архив Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк.140

виразок шлунка і 12-п кишки», обидві за авторством М.М. Милиці, Ю.Д. Торопова, В.І. Давидова та В.Б. Козлова, «Технологія дисплазії з'єднувальної тканини у хворих з реконструктивно-відновлювальними операціями на передній черевній стінці» К.М. Милиці, «Обґрунтування можливості комбінації алло-і гетето-пластичних матеріалів при відновленні передньої черевної стінки» (І.В. Сорокіна, Н.І. Гоголь, К.М. Милиця)¹.

В цьому році писалися такі кандидатські дисертації – асистент. М.Д. Постоленко – Вибір терміну і методу операції при відновленні безперервності товстої кишки; ординатор С.Є. Гребенніков – Оптимізація хірургічного лікування гострого парапроктиту; аспірант В.В. Солдусова – Іноваційні методи дії на перебіг раневого процесу у хворих на діабетичну стопу; та аспірант К.М. Милиця – Реконструктивно-відновлювальні операції передньої черевної стінки у хворих при синдромі недиференційованої системної дисплазії з'єднувальної тканини².

Кафедра гнійно-септичної хірургії в 2008 році вперше в країнах СНД розробила методики використання радіочастотної термоабляції при онкологічному ураженні при підшлунковій залозі³.

В 2010 році продовжувалися нововведення щодо діабетичної стопи, стом, а також по кореляції вмісту оксипролену, методі гемостазу після ліпосакції та методиці інтрасфінктерної проктектомії.

І.М. Ангеловським був розроблений Пристрій для закритої інтраопераційної декомпресії товстої кишки, по якому був отриманий патент⁴. Взагалі щодо створення пристроїв, тут хірурги потребують допомоги технічних спеціалістів. За словами самих хірургів таку допомогу вони отримують або він самих пацієнтів, які мають якісь технічні знання або доводиться на особистих засадах їхати до таких. Так, щодо пристрою згаданому в попередньому абзаці Ігор Миколайович їздив до машинобудівного ВНЗ, де йому допомагали переробляти

¹ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2008 год // Архив Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк.147-149

² Там само. Арк.151-152

³ Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. – Запоріжжя, «Агенство Орбіта - ЮГ», 2016 – с.

⁴ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2010 год // Архив Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк. 97-112

зонд для шлунку в зонд для товстої кишки, перероблювали товщину, датчики. Також допомагають і співробітники кафедр по схожим проблемам, наприклад щодо цього зонду давав деякі підказки професор Ю.І. Решетілов з кафедри гастроентерології. Ну і звісно, що дослідження можуть базуватися на попередніх розробках інших докторів. Так наприклад, щодо іншого нововведення, оксигенування води для промивки кишки, то воно базується на дослідженнях над щурами професора Філімонова з кафедри фізіології медінституту. Оскільки ця кафедра була не клінічною, то могли досліджувати вони лише тварин, а вже співробітники Академії можуть намагатися пристосувати ці результати для пацієнтів людей¹.

Аспірантом В.П. Бакуменко писалася кандидатська по темі «Вибір методу хірургічного лікування хронічного геморою у хворих з синдромом недиференційованої системної дисплазії сполучної тканини»².

В 2011 році почали впроваджувати математичні моделі та алгоритми в виборі тактик лікування, методику профілактики спайкового процесу, застосування самофіксуючого дренажу у хворих на хронічний парапроктит, вирішення проблем при недиференційованій системній дисплазії сполучної тканини, та способи лікування неспроможності колоректального анастомозу³. Багато з цих проблем були продовжені і в дослідженнях 2012 року⁴.

В 2013-2014 рр⁵. почалися активні дослідження проблеми ожиріння, а також сфінктерозберігаючих операцій, продовжувалися роботи по інтраопераційній декомпресії товстої кишки, швах товсто кишкового анастомозу та гострого парапроктиту⁶.

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

² Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2010 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк. 97-112

³ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2011 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти. Арк. 154-167

⁴ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2012 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

⁵ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2014 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

⁶ Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2013 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

В 2019 році кафедра закінчує спільну НДР по мультимодальним підходам до лікування пацієнтів хірургічного профілю. Також кафедра в останній час досліджує клітину терапію, введення пацієнту в рану його власних клонованих тіл/антитіл для прискореного загоєння рани¹.

Загалом як висновок до розділу можна сказати, що в період Незалежності країни, кафедри також отримали незалежність. Тепер колектив кафедри, а не держава вирішують над якими темами працювати. Суспільними зусиллями хірургії-1 та гастроентерології був створений центр гастрохірургії, який не вдавалося створити в радянські часи.

Не зважаючи на скрутне по країні фінансове становище, деякі кафедри змогли розкрутитися, і наприклад хірургія-2 за перші роки Незалежності змогла придбати для себе більше апаратури ніж на останнє десятиріччя в СРСР.

Для відображення спеціалізації кафедри хірургії-1 в назві в 2003 році вона була перейменована на кафедру хірургії та проктології.

В сучасні часи все поглиблюється проблема раку серед населення і багато в клінічній та науковій роботі кафедри присвячено саме цій проблемі. Частково ця проблема пов'язана з відсутністю в пострадянську епоху жорсткого державного контролю за диспансеризацією населення. В цій та інших проблемах люди рідко бажають ходити до лікарень (з чим також пов'язанні і економічний стан населення, який останнім часом все більше розшаровується), погіршуючи стан протікання хвороб. Також нині немає чітких зв'язків з технічними спеціалістами. Для створення нових винаходів працівникам доводиться особисто шукати та звертатися до таких. Однак якщо працівник активний та рухливий, то йому така ситуація навіть вигідніша. В останні часи кафедра веде наукові розробки по боротьбі з ожирінням, клітину терапію.

¹ Інтерв'ю Білівненко С.М, Катрич М.Є. з Солдусовою Вікторією Вікторівною, м. Запоріжжя, 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

ВИСНОВКИ

Праць істориків щодо роботи Академії чи її напрямів, включаючи хірургічний вкрай мало. Інформація в літературі написана в більшості медичними співробітниками. Але й там історія Академії розглянута вкрай бідно, особливо довоєнний період одразу після створення Інституту в Одесі, через знищення довоєнного архіву. І найдена інформація в основному стосується персоналій чи основних організаційних моментів та основних напрямів роботи.

Тож, основою для написання цієї роботи послуговували джерела з Державного Архіву Запорізької області, а також справи з Архіву самої Академії та інтерв'ювання працівників сучасної кафедри хірургії та проктології (колишньої хірургії-1).

Як висновок можна констатувати, що Одеський Інститут вдосконалення лікарів був створений в 1926 році. Тоді ж була утворена і кафедра хірургії. На жаль відомості про довоєнний період дуже малі через те, що архівні дані цього періоду не збереглися. З того, що відомо, в цей період співробітники хірургічної кафедри приділяли питанням лікування невідкладних захворювань органів черевної порожнини. Велика кількість наукових робіт була присвячена діагностиці та лікуванню гострого апендициту, холециститу, кишкової непрохідності, тромбозу та емболії судин грижі. Також займалися дослідження раку, зокрема раку грудної залози.

В 1941-1944 роках Інститут не працював у зв'язку з окупацією Одеси. В 1944 році він був відновлений, але мав проблеми як з приміщенням, так і з обладнанням, персоналом та в цілому в час ще не закінченій Другої Світової йому держава не приділяла великої уваги.

В 1945 році були створені 2 хірургічні кафедри та як їх бази 2 хірургічні клініки. В науковому плані в післявоєнний Одеський період працівники хірургічних кафедр розроблювали питання пов'язані з хірургією органів черевної та грудної порожнин. Особливу увагу в цей час приділяли проблемі раку та розробленню анестезуючих та знеболювальних засобів, саме на ці проблеми

держава виділяла найбільше фінансування. Також у зв'язку з спадком війни в перші 5 років після відновлення активно розроблювали проблему після військового травматизму, з намаганням відновити якусь ступінь працездатності інвалідів. В лікувальному плані основну кількість операцій становили операції черевини та кінцівок.

Спадок Другої Світової позначався і на приміщеннях, яким був потрібен постійний ремонт, які й без цього були замалими для всієї потрібної клінікам лікувальної та навчальної роботи. В ці часи частою проблемою є недоїзд курсантів, на що впливало ігнорування напрямлень Інституту органами обласної влади.

З 1951 року в Інституті фактично були забрані клінічні бази, і кафедри могли ще менше впливати на їх розвиток та роботу. В 1953 році відбулося об'єднання обох хірургічних кафедр.

Взагалі видно, що в ті часи хірурги були доволі узагальненими лікарями. Вони лікували і пальці, і кінцівки, органи грудної та черевної порожнин, серце, судини, займалися кістковим мозком, розроблювали знеболююче та анестезію. Професор Б.Ю. Франкенберга так багато зробив в стоматології та лицьовій хірургії, що в наявних згадках в джерелах, які є можна знайти в Інтернеті та навіть в короткій історії самої Академії його вважають більше стоматологом, та лицьовим хірургом, а ніж загальним.

Переїзд до Запоріжжя позитивно вплинув на роботу Інституту загалом та хірургічних кафедр зокрема. Вони отримали більші ніж в них було в Одесі, приміщення та ліжковий фонд, хоча при переїзді всі хірургічні кадри залишилися в Одесі та перші роки були проблеми з обладнанням, апаратурою та лабораторіями. В 1955 році була утворена кафедра хірургії, яка згодом буде називатися хірургії-2, одразу ж після утворення вона почала масову клінічну роботу. Базою кафедри була 3-а міська лікарня. Наплив курсантів в перші роки після переїзду був настільки великий, що в 1957 році була утворена кафедра, яка була названа хірургії-1. В перші роки співробітники між кафедрами постійно тасували та змінювалися. Клінічною базою хірургії-1 стала 2-а міська лікарня.

Надалі в період завідування Підпригорою Георгієм Ісидоровичем кафедра часто мала якісь проблеми між особистого характеру, але кафедра проводила важливу роботу, особливо в створенні та роботі опікового центру та впровадженні досліджень з анестетиків.

Обидві кафедри мали постійне перенавантаження, але хірургія-2 особливо була загружена невідкладними хворими, часто до неї везли пацієнтів, яких відмовлялися оперувати інші лікарні в області, і тому клініка мала вищі за середні по місту та країні відсотки летальності. Також через це в деякі роки кафедра не могла проводити навчання по частині своїх циклів, так як для них не було планових хворих. В 1968 році кафедру перейменували в невідкладної хірургії.

В 1965 році держава повертає наукову роботу Інституту в сторону вирішення проблем та хвороб робітників та підприємств. Для роботи над цими масштабними темами вже не достатньо сил однієї-двох науковців, як писали наукові праці до цього, і такі теми починають писати колективами кафедр, а то й декількох. Зокрема часто об'єднувалася в таких НДР обидві хірургічні кафедри та рентгенологія.

Обидві хірургічні кафедри мали проблему в малому ліжковому фонді, при збільшенні в той час населення прикріплених до клінік районів. Для вирішення цієї проблеми в 1979 році хірургії-1 виділяють приміщення в ново побудованій 9-ій міській лікарні. За цей час кафедра все більше утверджує себе як обласний центр з проктології. Загалом в 70-х поглиблюється різниця між 1-ою та 2-ою хірургічними кафедрами. Хірургія-2 займалася хірургією печінки, жовчних шляхів (для лікування яких кафедрою були створенні окремі медичні центри), підшлункової залози та гнійно-септичними операціями, тоді як хірургія-1 – гастрохірургією, проктологією, щитовидними залозами та венозними проблемами кінцівок.

Диференціюються і навчальні цикли, яким вони навчають курсантів. З часу відновлення навчання після Другої Світової цикли все зменшуються в часі проведення і все більше спеціалізуються. Якщо в 1955 році проводили загальні

цикли удосконалення та спеціалізації по 4-5 місяців, то в 80-і, в 90-і рр. проводилося вже 4-5-6 циклів по 1,5, 2 місяці.

До 80-х була загальна проблема в нестачі апаратури. Хоч заводи працівників яких лікували клініки пропонували виділити гроші на закупівлю обладнання, але його просто не було в продажу через дефіцит.

Під кінець 80-х кафедри хірургії-1 та гастроентерології намагалися кооперувати свою роботу, але такий підхід партійними органами був визнаний шкідливим і його припинили. В період Незалежності країни, кафедри також отримали незалежність. Тепер колектив кафедри, а не держава вирішують над якими темами працювати. Суспільними зусиллями хірургії-1 та гастроентерології був створений центр гастрохірургії, який не вдавалося створити в радянські часи.

Не зважаючи на скрутне по країні фінансове становище, деякі кафедри змогли розкрутитися, і наприклад хірургія-2 за перші роки Незалежності змогла придбати для себе більше апаратури ніж на останнє десятиріччя в СРСР.

Для відображення спеціалізації кафедри в назві в 2003 році вона була перейменована з хірургії-1 на кафедру хірургії та проктології.

В сучасні часи все поглиблюється проблема раку серед населення і багато в клінічній та науковій роботі кафедри присвячено саме цій проблемі. Частково ця проблема пов'язана з відсутністю в пострадянську епоху жорсткого державного контролю за диспансеризацією населення. В цій та інших проблемах люди рідко бажають ходити до лікарень (з чим також пов'язанні і економічний стан населення, який останнім часом все більше розшаровується), погіршуючи стан протікання хвороб.

Також в сучасні часи немає чітких зв'язків з технічними спеціалістами. Для створення нових винаходів працівникам доводиться особисто шукати та звертатися до таких.

В останні часи кафедра веде наукові розробки по боротьбі з ожирінням, клітину терапію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти

1. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2008 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
2. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2009 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
3. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2010 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
4. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2011 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
5. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2012 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
6. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2013 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
7. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2014 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
8. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2015 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.
9. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2016 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.

Державний архів Запорізької області (ДАЗО)

10. Акт приемки Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького в подчинение Министерства здравоохранения Украины. 1991 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.368а. 11 арк.
11. Годовой план научно-исследовательских работ на 1962 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.884. 34 арк.

12. Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.

13. Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1968 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.58. 189 арк.

14. Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1969 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.59. 208 арк.

15. Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.

16. Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.

17. Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1973 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.110. 276 арк.

18. Годовой отчёт института. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.

19. Годовой отчёт научно-исследовательских работ 1990 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.361. 51 арк.

20. Годовой отчёт о выполнении плана научно-исследовательских работ за 1962 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.888. 117 арк.

21. Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1974 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.125. 290 арк.

22. Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.

23. Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1976 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.156. 375 арк.

24. Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.171. 388 арк.

25. Годовой отчёт о работе института за 1961 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.860. 161 арк.

26. Годовой отчёт о работе института за 1965 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.959. 128 арк.

27. Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1979 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.201. 18 арк.

28. Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1968 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.8. 19 арк.

29. Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1981 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.232. 27 арк.

30. Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1982 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.246. 33 арк.

31. Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1984 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.274. 20 арк.

32. Годовой отчёт по основной деятельности института за 1979 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.207. 77 арк.

33. Годовой отчёт усовершенствования и специализации врачей 1972 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.96. 21 арк.

34. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1978 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.187. 248 арк.

35. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1980 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.220. 274 арк.

36. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1981 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.234. 259 арк.

37. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1983 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.262. 273 арк.

38. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1984 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.276. 172 арк.

39. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1985 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.290. 254 арк.

40. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1986 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.304. 243 арк.

41. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1987 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.318. 179 арк.

42. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1988 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.332. 186 арк.

43. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1989 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.346. 191 арк.

44. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1990 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.365. 155 арк.

45. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1991 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.378. 137 арк.

46. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1994 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.408. 121 арк.

47. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1996 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.430. 115 арк.

48. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2000 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.475. 142 арк.

49. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2001 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.487. 156 арк.

50. Годовой статистический отчёт о выполнении плана специализации и усовершенствования врачей за 1962 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.882. 26 арк.

51. Годовой статистический отчёт о специализации и усовершенствования врачей за 1963 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.906. 25 арк.

52. Годовой отчёт научно-исследовательских работ. 1993 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.394. 23 арк.

53. Годовой отчёт научно-исследовательских работ. 1994 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.404. 54 арк.

54. Годовой отчёт научно-исследовательских работ. 1997 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.436. 32 арк.

55. Годовой отчёт научно-исследовательских работ за 1999 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.459. 68 арк.

56. Годовой отчёт научно-исследовательских работ за 2003 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.507. 109 арк.

57. Годовой отчёт о работе института за 1963 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 910. 126 арк.

58. Годовой отчёт о работе института за 1964 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 937. 98 арк.

59. Годовой отчёт по основной деятельности института за 1983 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр. 266. 43 арк.

60. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1999 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.463. 68 арк.

61. Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2003 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.512. 206 арк.

62. Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2003 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.513. 96 арк

63. Годовые отчёты кафедр за 1955 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 454. 94 арк.

64. Годовые отчёты о работе кафедр за 1962 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.889. 135 арк.

65. Годовые отчёты о работе кафедр за 1963 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.912. 260 арк.

66. Годовые отчёты о работе кафедр за 1964 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.939. 253 арк.

67. Годовые отчёты о работе кафедр за 1965 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.961. 293 арк.

68. Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.

69. Годовые отчёты о работе кафедр за 1969 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.

70. Докладные записки о состоянии работы Ин-та усовершенствования врачей за 1944 г. и материалы к ним. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.2. 12 арк.

71. Доклады о работе института за 1945 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 6. 13 арк.

72. Задания по научно-исследовательским проблемам 1967 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.1003. 22 арк.

73. Задания по проведению научно-исследовательских и опытных работ по важнейшим проблемам естественных и гуманитарных наук на 1964 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.932. 25 арк.

74. Задания по проведению научно-исследовательских работ по важнейшим проблемам Министерства здравоохранения УССР 1965 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.956. 31 арк.

75. Кафедральный отчет за 1946 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 23. 74 арк.

76. Краткий отчет о деятельности института за 1944 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.3. 2 арк.

77. Накази №№ 1од – 143 од. з основної діяльності. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.519. 213 арк.

78. Научно-тематический план на 1953 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 305. 23 арк.

79. Отчёт кафедр и протоколы заседаний научно-преподавательского состава института. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 8. 48 арк.

80. Отчёт о выполнении научной работы за 1945 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 9. 10 арк.

81. Отчёт о выполнении плана внедрения научных работ за 1958 г. Отчёт о выполнении плана научной тематики 1959 г. План внедрения работ, законченных

в 1959 г. в практику здравоохранения в 1960 г. и аннотации этих работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.729. 63 арк.

82. Отчёт о выполнении плана научно-исследовательской работы института за 1947 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 42. 85 арк.

83. Отчет о деятельности института за 1947 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 41. 130 арк.

84. Отчёт о деятельности института за 1953 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 306. 111 арк.

85. Отчёт о деятельности института за 1954 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 350. 105 арк.

86. Отчёт о деятельности института за 1955 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 398. 113 арк.

87. Отчёт о деятельности института за 1956 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 472. 167 арк.

88. Отчёты о деятельности кафедр института за 1949 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 134. 16 арк.

89. Отчёты о деятельности кафедр института за 1951 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 224. 100 арк.

90. Отчёт о деятельности кафедры 1-й хир. Клиники и ВПХ (военно-полевой хирургии). // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 229. 56 арк.

91. Отчёт о научно-учебной деятельности института 1949 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 111. 152 арк.

92. Отчёт о работе Одесского Государственного Института за 1945 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 7. 33 арк.

93. Отчёт об укомплектовании института кадрами за 1955 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 401. 26 арк.

94. Отчет об учебно-педагогической деятельности института за 1948 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 67. 35 арк.

95. Отчёт об учебно-педагогической и научной деятельности на 1951 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 187. 140 арк.

96. Переписка с Министерствами здравоохранения, высшего образования СССР о задачах методической комиссии, о предложениях института, направленных на улучшение специализации и усовершенствования врачей и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 877. 71 арк.

97. Переписка института с Министерством Здравоохранения УССР по вопросу мероприятий внедрения достижения науки в практику. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.530. 107 арк.

98. Переписка с Министерством здравоохранения СССР и УССР и с Министерством высшего и среднего специального образования по учебной и научной работе института, об итогах обществ. смотра качества и культуры. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.76. 26 арк.

99. Переписка с Министерством здравоохранения УССР о проведении научно-исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.853. 247 арк.

100. Переписка с Министерством здравоохранения УССР, медицинскими институтами страны о рассмотрении диссертационных работ научных сотрудников медицинских институтов, участии института в симпозиуме и конференциях Центрального института усовершенствования врачей по радиационной гигиене и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.976. 86 арк.

101. Переписка с Министерством здравоохранения УССР, Министерством Высшего и среднего специального образования СССР о подготовке научных кадров, разработке научных проблем, присвоении ученых званий сотрудникам института и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.926. 181 арк.

102. Переписка с Министерствами здравоохранения УССР об утверждении устава института, внедрении в практику и серийное производство инструмента врача-отоляринголога Тимошева, работе над темами, вошедшими в народохозяйственный план УССР и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 952. 254 арк.

103. План карты научно-исследовательских работ сотрудников института на 1960 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.813. 67 арк.

104. План-карты научных тем, рабочие планы на 1958г. и Отчёты о выполнении научных работ за 1958 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 650. 33 арк.

105. План мероприятий по улучшению условий труда, техники безопасности и производственной санитарии на 1969 год. Переписка с Министерством здравоохранения УССР о работе над диссертациями,

усовершенствовании квалификации врачей и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.32. 210 арк.

106. План научно-исследовательских работ за 1959 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.736. 63 арк.

107. План научно-исследовательских работ на 1955 год и тематические карточки к ним. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 395. 104 арк.

108. План научно-исследовательской работы Запорожского Государственного Института Усовершенствования врачей. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.469. 16 арк.

109. План научно-исследовательской работы и тематические карточки научно-исследовательских работ на 1952 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 245. 71 арк.

110. План научно-исследовательской работы и тематические карточки научно-исследовательских работ на 1952 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 247. 97 арк.

111. План научно-исследовательской работы за 1959-1962 гг. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.735. 27 арк.

112. План научной тематики Одесского института на 1946-1949 гг. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 21. 54 арк.

113. План научно-исследовательской работы на 1957 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.558. 21 арк.

114. План научно-исследовательской работы на 1958-1960 гг. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.645. 21 арк.

115. Планы внедрения в практику здравоохранения результатов научных работ, законченных в 1961 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.858. 19 арк.

116. Планы докторских и кандидатских диссертаций на 1963-1965 гг. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.908. 51 арк.

117. Планы-карты научно-исследовательских работ на 1962 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.886. 64 арк.

118. Приказы и распоряжения Министерства Здравоохранения СССР и УССР и переписка по ним по проблемам за 1957 год. Тематические планы проблемных научно-исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.552. 264 арк.

119. Приказы Министерства здравоохранения Украины. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.503. 12 арк.

120. Приказы Министерства Здравоохранения УССР и переписка с ним об увеличении штатов кафедр о подготовке и повышении квалификации врачей о состоянии медобслуживания и др. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 20. 57 арк.

121. Приказы по основной деятельности. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.327. 90 арк.

122. Приказы ректора по основной деятельности. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.75. 34 арк.

123. Приказы ректора по основной деятельности. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.166. 40 арк.

124. Приказы ректора по основной деятельности за 1979 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.198. 38 арк.

125. Приказы ректора по основной деятельности за 1986 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.299. 14 арк.

126. Приказы №№1-131 по основной деятельности. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.491. 207 арк.

127. Приказы №№1-147 по основной деятельности. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.504. 229 арк.

128. Протоколы директорских совещаний по институту 1960 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.809. 32 арк.

129. Протоколы заседаний Совета профессоров и ученого Совета за 1947 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 43. 68 арк.

130. Протоколы заседаний Ученого Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.410. 51 арк.

131. Протоколы заседаний Ученого Совета за 1956 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.409. 80 арк.

132. Протоколы заседаний Ученого Совета за 1959 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.738. 539 арк.

133. Протоколы заседаний Учёного Совета (№№1-9). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.940. 195 арк.

134. Протоколы заседаний Учёного Совета (№№1-16). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.962. 196 арк.

135. Протоколы заседаний Учёного Совета (№№1-16). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.986. 529 арк.

136. Протоколы заседаний Учёного Совета (№№1-15). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.21. 487 арк.

137. Протоколы заседаний Учёного Совета (№№1-12). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.47. 445 арк.

138. Протоколы заседаний Учёного Совета за 1963 год. Книга № 2. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.914. 221 арк.

139. Протоколы заседания учёного совета и приложения к ним (№№1-6). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.862. 260 арк.

140. Протоколы заседаний Ученого Совета и приложения к ним [№№7-16]. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.863. 240 арк.

141. Протоколы №1-11 заседаний учёного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.117. 140 арк.

142. Протоколы №1-11 заседаний учёного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.163. 166 арк.

143. Протоколи №1-12 засідань ученого Совету за 1977 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.178. 183 арк.

144. Протоколи №1-№10 засідань ученого Совету. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.194. 127 арк.

145. Протоколи №1-10 засідання ученого совета за 1982 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.255. 99 арк.

146. Протоколи №1-10 засідання ученого совета за 1983 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.269. 91 арк.

147. Протоколи №1-10 засідання ученого совета за 1984 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.283. 299 арк.

148. Протоколи №1-10 засідання ученого Совету за 1985 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.297. 260 арк.

149. Протоколи №1-№10 засідання ученого Совету за 1986 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.311. 239 арк.

150. Протоколи №1-№10 засідання ученого Совету за 1987 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.325. 223 арк.

151. Протоколи №№1-10 засідання ученого Совету. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.382. 123 арк.

152. Протоколи №1-№10 засідання ученого Совету за 1988 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.339. 250 арк.

153. Протоколи №№1-11 засідання ученого Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.412. 189 арк.

154. Протоколи №1-10 засідань ученого Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр. 102. 141 арк.

155. Протоколи №№1-10 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.369. 174 арк.

156. Протоколи №№1-10 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.391. 226 арк.

157. Протоколи №№1-10 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.423. 174 арк.

158. Протоколи №№1-11 засідань Научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.444. 205 арк.

159. Протоколи №№1-10 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.456. 234 арк.

160. Протоколи №№1-10 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.468. 275 арк.

161. Протоколи №№1-11 засідань научного Совета. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.480. 284 арк.

162. Протоколи №№1-6 засідань Вченої ради (т.1). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.554. 306 арк.

163. Протоколи засідань ученого Совету за 1958 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 651. 287 арк.

164. Протоколи засідань ученого Совету за 1960 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 816. 397 арк.

165. Протоколи засідань ученого Совету Запорожского інституту удосконалення лікарів за 1956 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 475. 227 арк.

166. Протоколи засідання Ученого Совету інституту. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 408. 126 арк.

167. Протоколи методических совещаний и рецензии на программы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 104. 103 арк.

168. Річний звіт науково-дослідних робіт за 2004 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.523. 79 арк.

169. Річний звіт факультету сімейної медицини за 2004 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.529. 110 арк.

170. Річний звіт факультету сімейної медицини за 2005 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.546. 121 арк.

171. Річний звіт факультету сімейної медицини за 2006 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.563. 153 арк.

172. Річний звіт хірургічного факультету (по кафедрам) за 1997 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.440. 110 арк.

173. Річний звіт хірургічного факультету за 2004 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.528. 211 арк.

174. Справки по выполнению плана специализации и усовершенствования врачей института и рецензии на программы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 131. 166 арк.

175. Тематические карточки научно-исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 263. 57 арк.

176. Тематические карточки научно-исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 322. 72 арк.

177. Тематические карточки научно-исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 325. 30 арк.

178. Тематические карточки научно исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.522. 38 арк.

179. Тематические карточки научно исследовательских работ. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.523. 66 арк.

180. Тематические карточки научно-исследовательских работ за 1958 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.707. 76 арк.

181. Тематические карточки научно-исследовательских работ за 1965 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.958. 41 арк.

182. Тематические карточки научно-исследовательских работ за 1965 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.982. 48 арк.

183. Тематические карточки научно-исследовательской работы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 26. 155 арк.

184. Тематические карточки научно-исследовательской работы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 49. 161 арк.

185. Тематические карточки научно-исследовательской работы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 50. 89 арк.

186. Тематические карточки научно-исследовательской работы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 51. 66 арк.

187. Тематические карточки научно-исследовательской работы. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 52. 60 арк.

188. Тематические карточки научных работ на 1963 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 909. 76 арк.

Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського

189. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. з Ангеловським Ігорем Миколайовичем, м. Запоріжжя, 21.10.2019 р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського.

190. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. з Казаковим Віталієм Сергієвичом с. Велика Знам'янка Дніпровського району Запорізької області. 21.10.2019р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського

191. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. Козловим Вячеславом Борисовичем, 22.10.2019 р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського.

192. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. з Милицею Миколаєм Миколайовичем, 1955 р.н., с. Прилуки Чернігівської області. 21.10.2019 р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського.

193. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. з Постоленком Миколою Дмитровичем м. Запоріжжя. 21.10.2019 р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського

194. Інтерв'ю Білівненко С. М, Катрич М. Є. з Солдусовою Вікторією Вікторівною, м. Запоріжжя, 21.10.2019 р. [Текст стенограми бесіди] // Рукописний відділ Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського.

Монографії та наукові статті

195. С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. Історія медицини. 4-е вид., випр. і допов. К. «Вища школа». 1991. 431 с.

196. Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці. Запоріжжя. «Агенство Орбіта - ЮГ». 2016. 108 с.

197. Загальна хірургія. Вибрані лекції. За ред. Б.І. Дмитрієва. Одеса. Одеський державний медичний університет. 1999. 356 с.

URL:<http://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1213/DmitrievGeneral%20surgery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

198. Запорізький державний інститут удосконалення лікарів. 75 років (1926-2001). Запоріжжя. 2001. 274 с.

199. Я.М. Зильберберг. Профессор Яков Владимирович Зильберберг: Врач, учёный, личность. *Вестник*. 2002. 28 лютого. № 5. (290). URL: <http://www.vestnik.com/issues/2002/0228/win/zilberberg.htm>

200. И.В. Кочин. Пятьдесят лет деятельности кафедры гражданской защиты и медицины катастроф (1967-2017 годы). *История военной медицины*. 2017. 4 выпуск. С. 147-156.

201. Soviet scientific Personalities and Organizations. New York. U.S. Joint Publications Research Service. 1960. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a371741.pdf>

Офіційні веб-сайти медичних установ

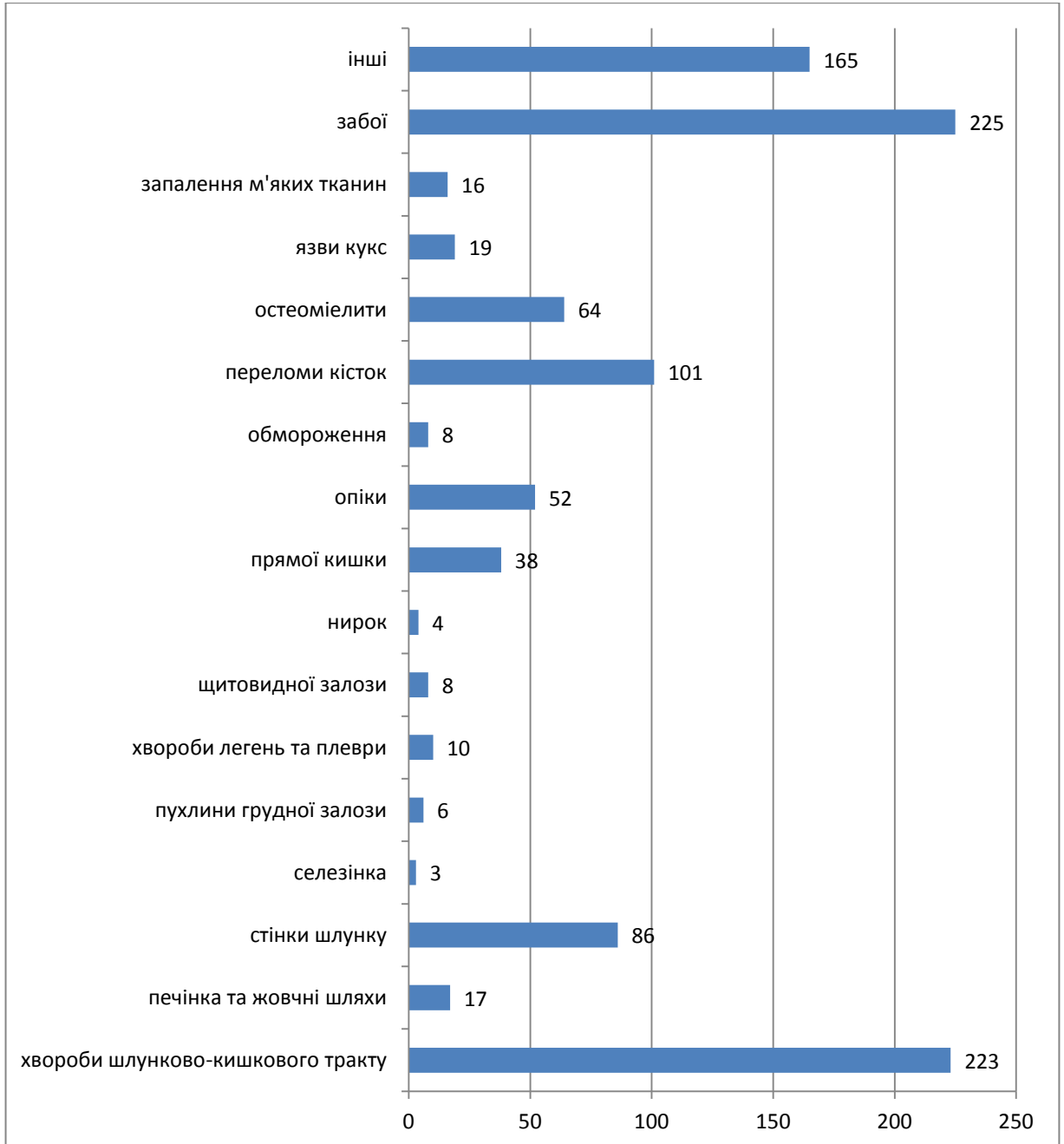
202. Запорізька Медична Академія післядипломної освіти. URL:<http://zmapo.edu.ua/index.php/surgery1/160-sotrudniki-kafedry>

203. Южно-Уральский Государственный Медицинский Университет. URL: <http://www.chelsma.ru/nodes/32503/>

ДОДАТКИ

Додаток А.

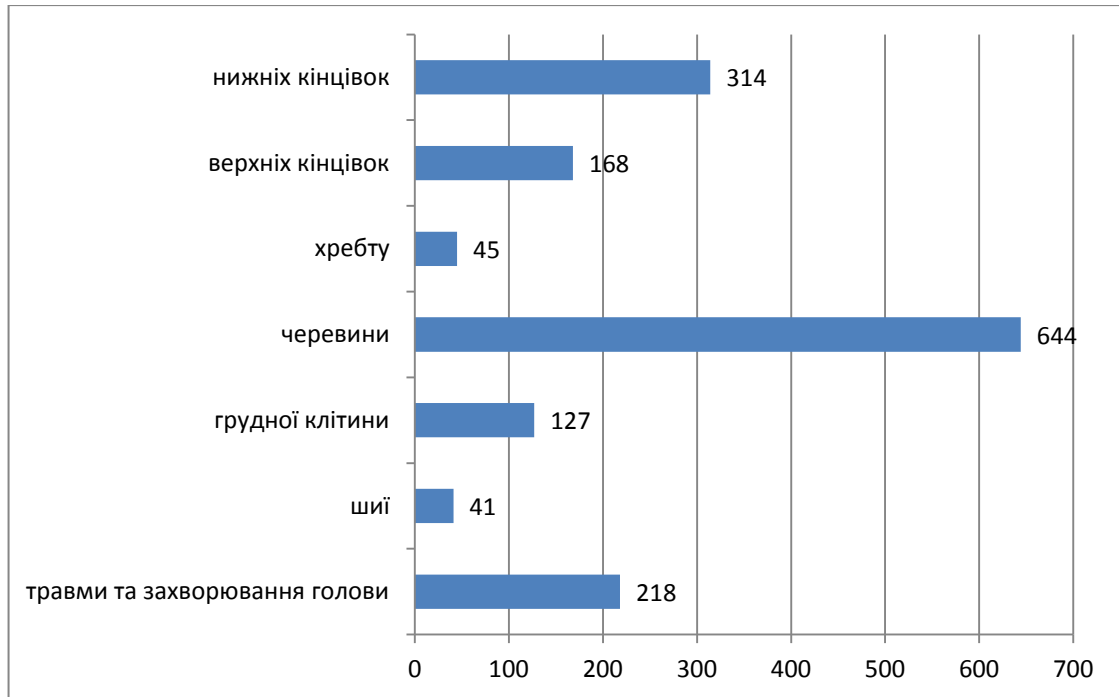
Проблеми з якими зверталися пацієнти в 2-у хірургічну клініку в 1946 році

Джерело: складено автором на основі: Кафедральный отчет за 1946 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів ім.Горького). Оп.1. Спр.23.Арк. 7

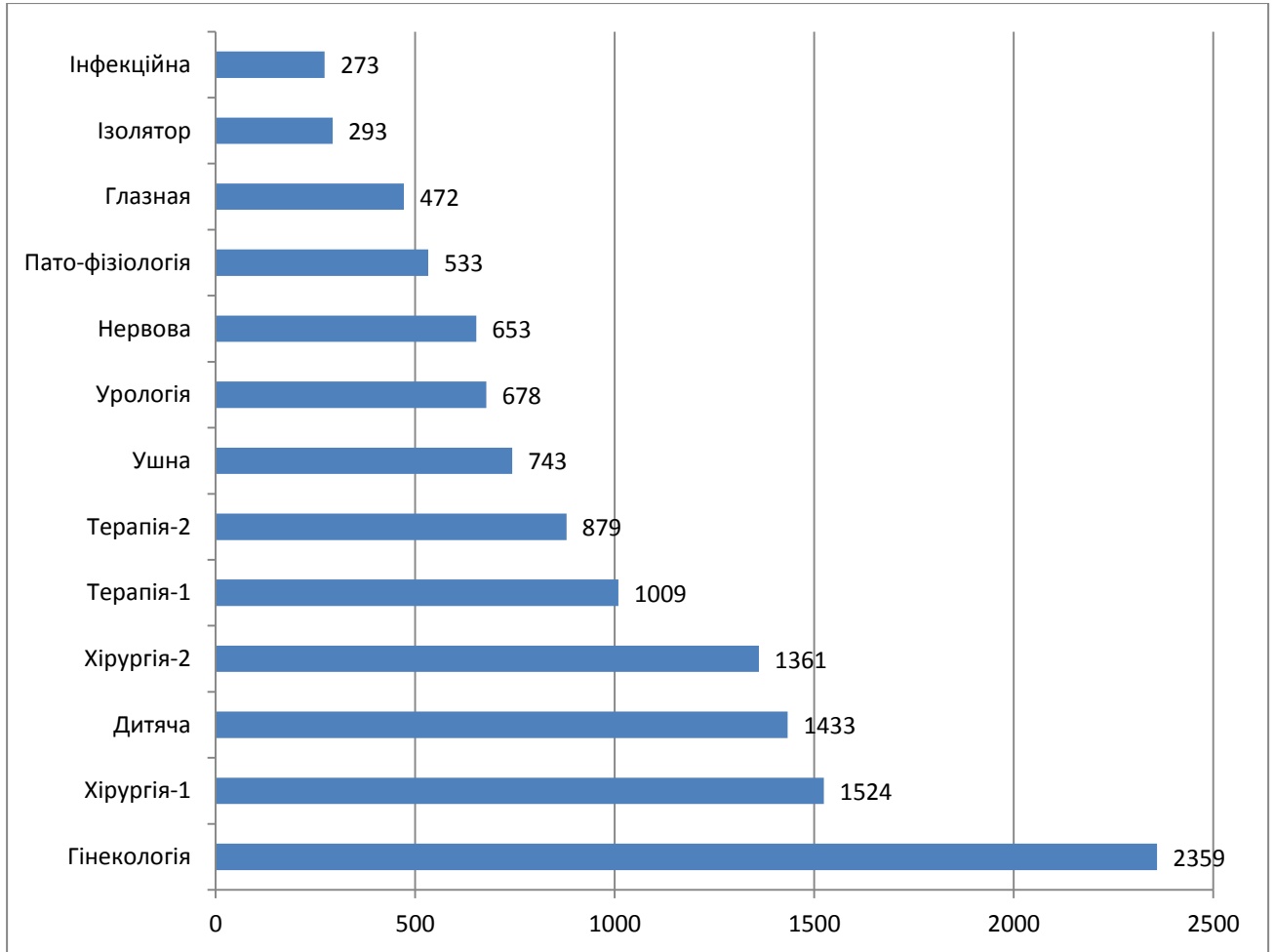
Додаток Б.

Проблеми з якими зверталися пацієнти в 1-у хірургічну клініку в 1946 році

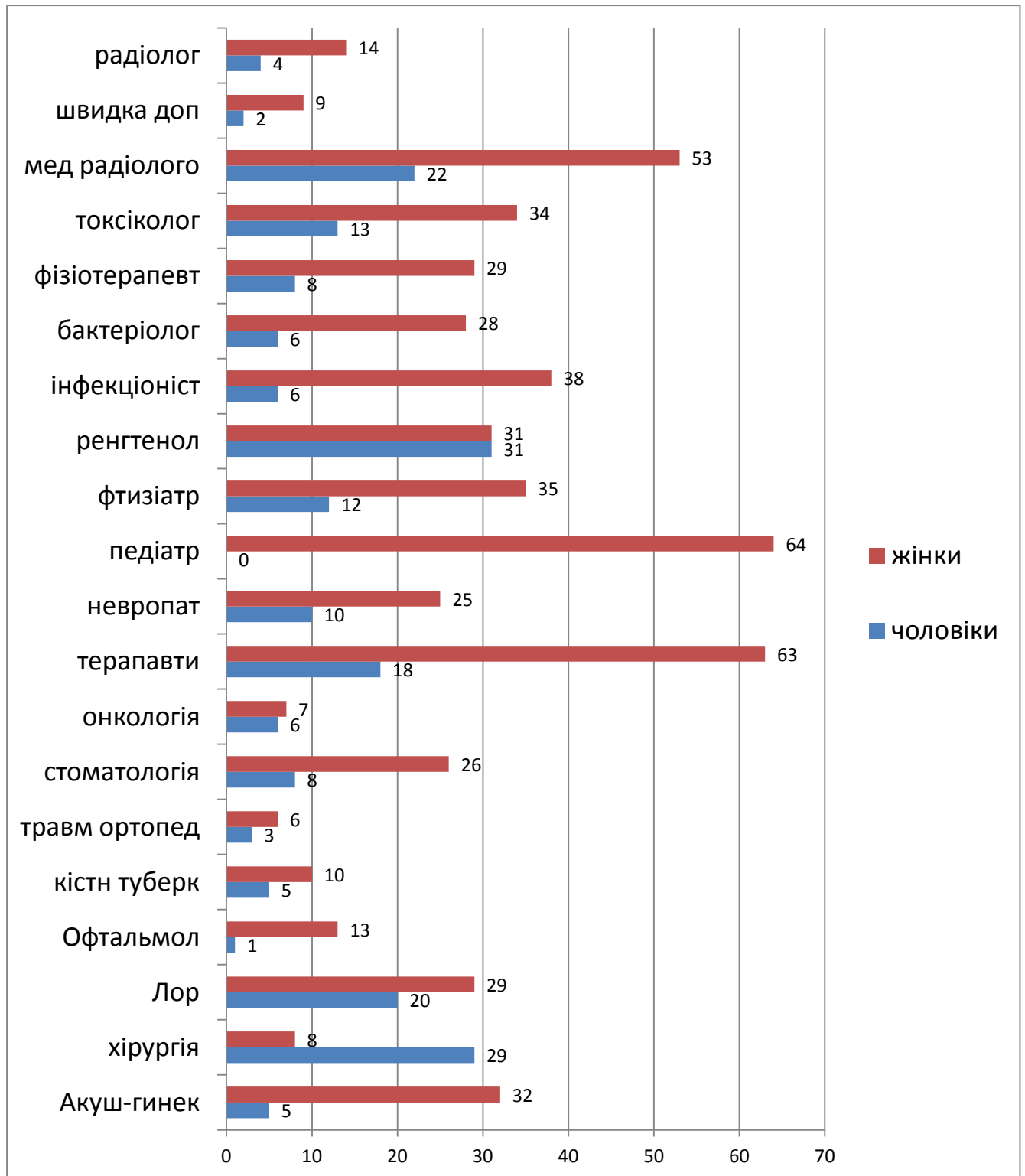
Джерело: складено автором на основі: Кафедральный отчет за 1946 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів ім.Горького). Оп.1. Спр.23.Арк. 12

Кількість хворих в клініках Інституту в 1947 році

Джерело: складено автором на основі: Отчет о деятельности института за 1947 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів ім.Горького). Оп.1. Спр.41.Арк. 126.

Статевий розподіл курсантів по кафедрам на 1954 рік

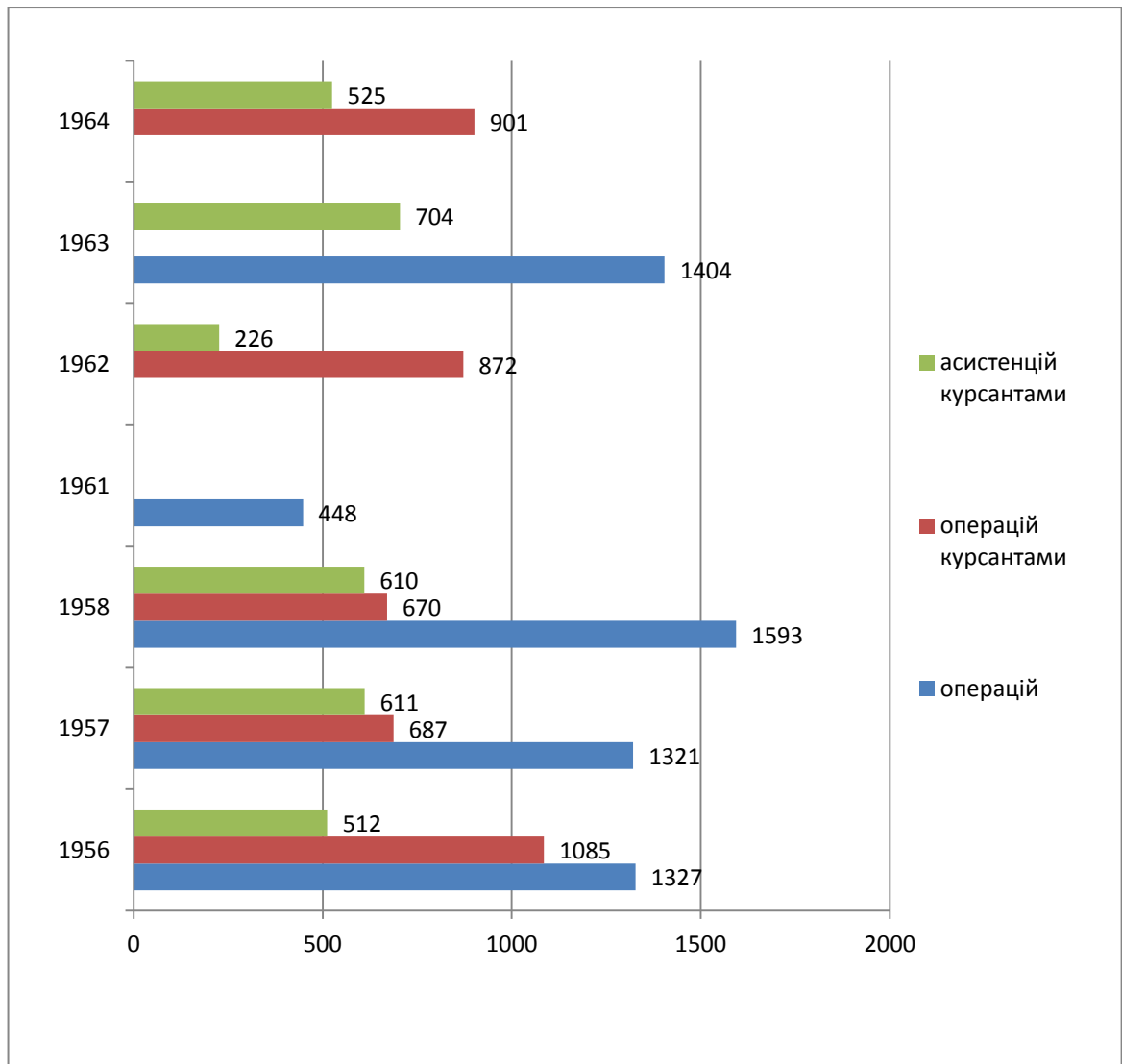
Джерело: складено автором на основі: Отчёт о деятельности института за 1954 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів ім.Горького). Оп.1. Спр. 350. Арк.46

Кількість курсантів на кафедрах хірургії-1 та 2 в 1955-1963 рр.

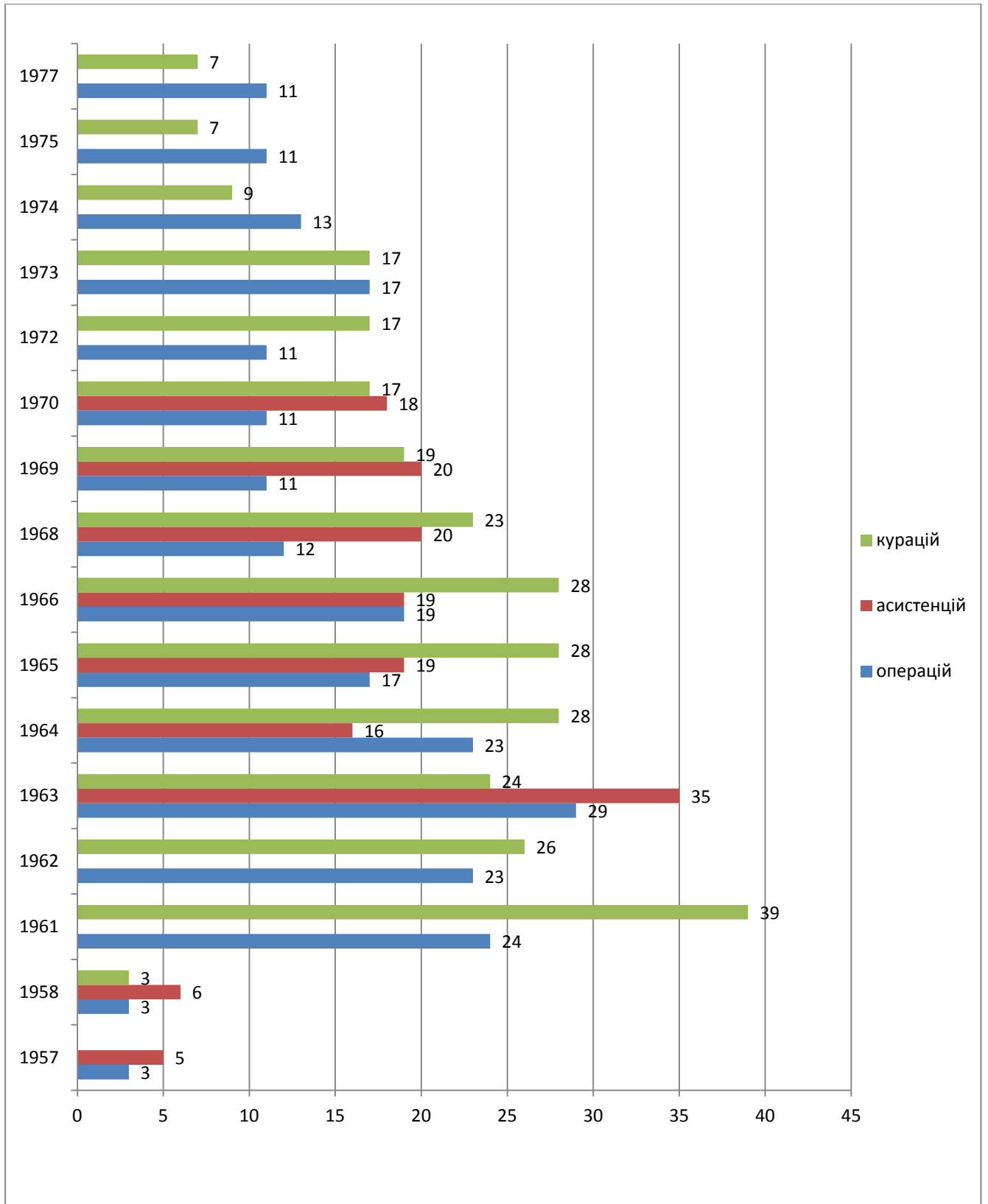
Джерело: складено автором на основі: Протоколи засідання ученого совета и приложения к ним (№№1-6). // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.862. 260 арк.; Годовой статистический отчёт о выполнении плана специализации и усовершенствования врачей за 1962 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.882. 26 арк.; Годовой статистический отчёт о специализации и усовершенствования врачей за 1963 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.906. 25 арк.

Кількість операцій, що проводили в клініці хірургії-2 за 1956-1964 рр.

Джерело: складено автором на основі: Отчёт о деятельности института за 1956 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 472. 167 арк.; Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.; Годовой отчёт института. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.; Годовой отчёт о работе института за 1964 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 937. 98 арк.

Кількість маніпуляцій в середньому на курсанта в клініці хірургії-1

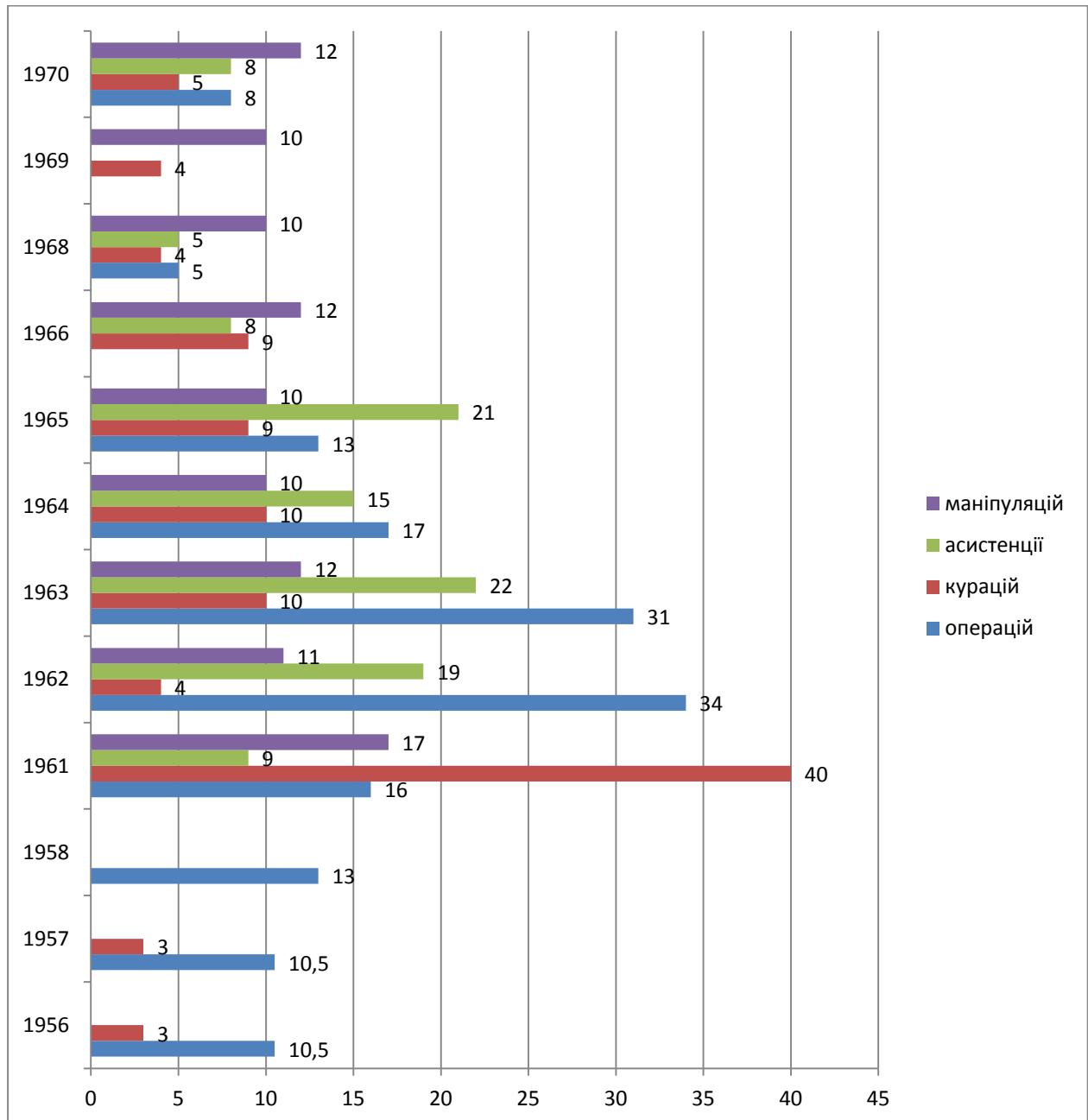

Джерело: складено автором на основі: Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // ДАЗО. Ф.Р.-2604

(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.; Годовой отчёт института. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.; Переписка с Министерствами здравоохранения, высшего образования СССР о задачах методической комиссии, о предложениях института, направленных на улучшение специализации и усовершенствования врачей и др. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 877. 71 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1962 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.889. 135 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1963 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.912. 260 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1964 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.939. 253 арк.; Годовой отчёт о работе института за 1965 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.959. 128 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1969 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.171. 388 арк.

Додаток 3.

Кількість маніпуляцій в середньому на курсанта хірургії-2 за 1956-1970 рр.

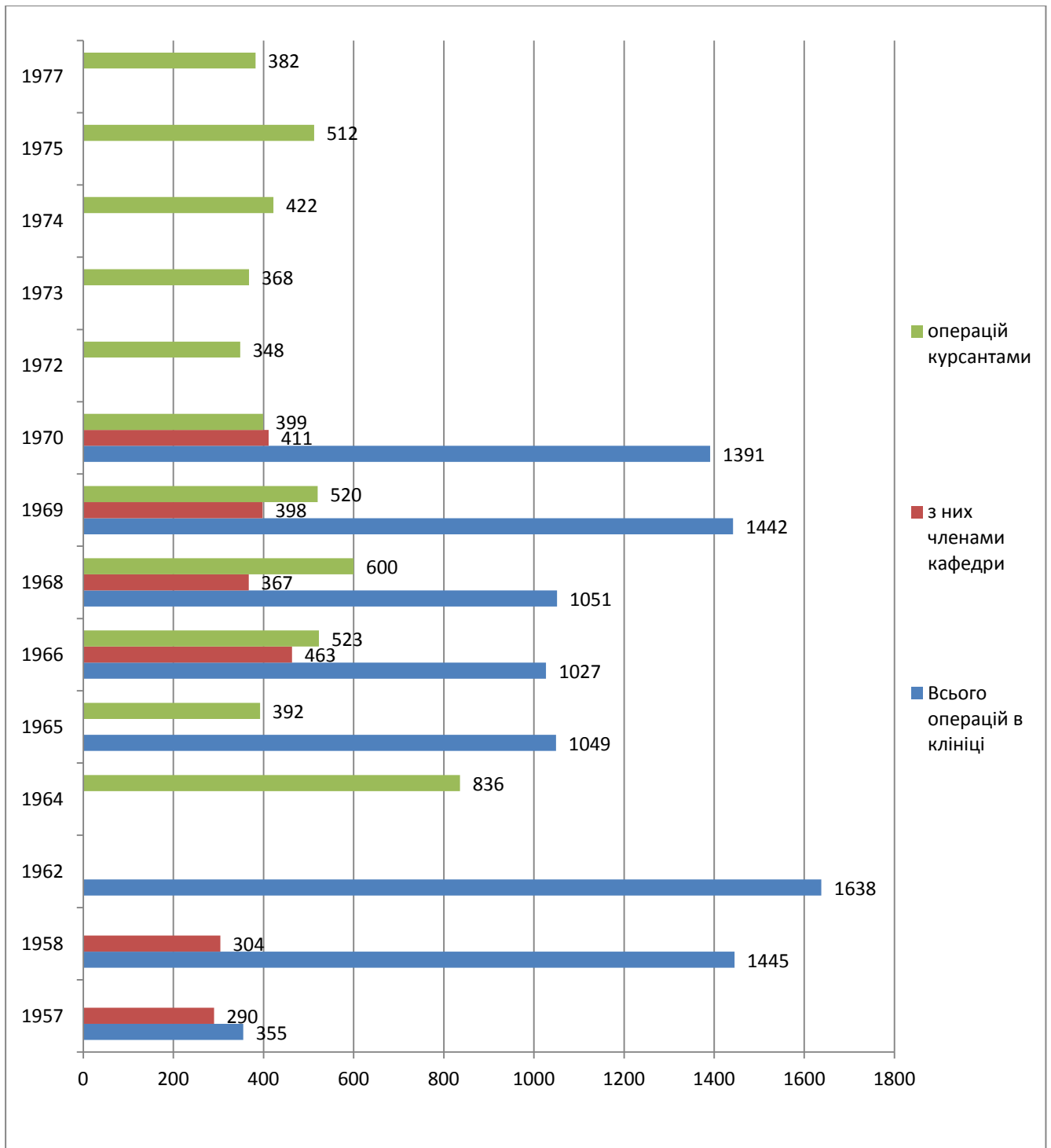

Джерело: складено автором на основі: Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.; Годовой отчёт института. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.; Переписка с Министерствами здравоохранения, высшего образования СССР

о задачах методической комиссии, о предложениях института, направленных на улучшение специализации и усовершенствования врачей и др. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 877. 71 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1962 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.889. 135 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1963 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.912. 260 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1964 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.939. 253 арк.; Годовой отчёт о работе института за 1965 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.959. 128 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1969 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.

Додаток И.

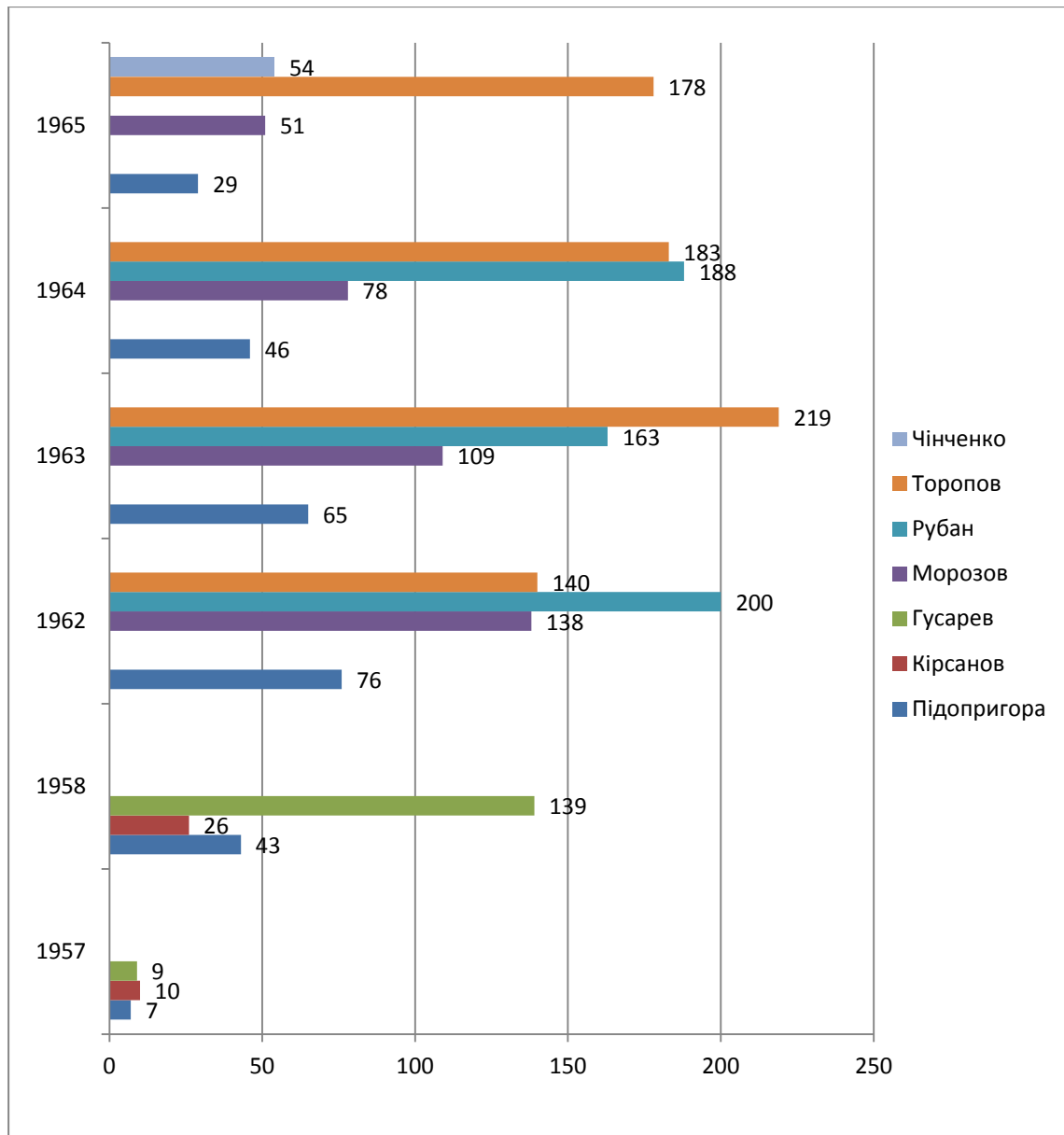
Деякі дані щодо кількості операцій в клініці хірургії-1 за 1957-1977 рр.

Джерело: складено автором на основі: Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.; Годовой отчёт института. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький

державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.; Переписка с Министерствами здравоохранения, высшего образования СССР о задачах методической комиссии, о предложениях института, направлениях на улучшение специализации и усовершенствования врачей и др. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр. 877. 71 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1962 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.889. 135 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1963 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.912. 260 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1964 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.939. 253 арк.; Годовой отчёт о работе института за 1965 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.959. 128 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1969 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.171. 388 арк.

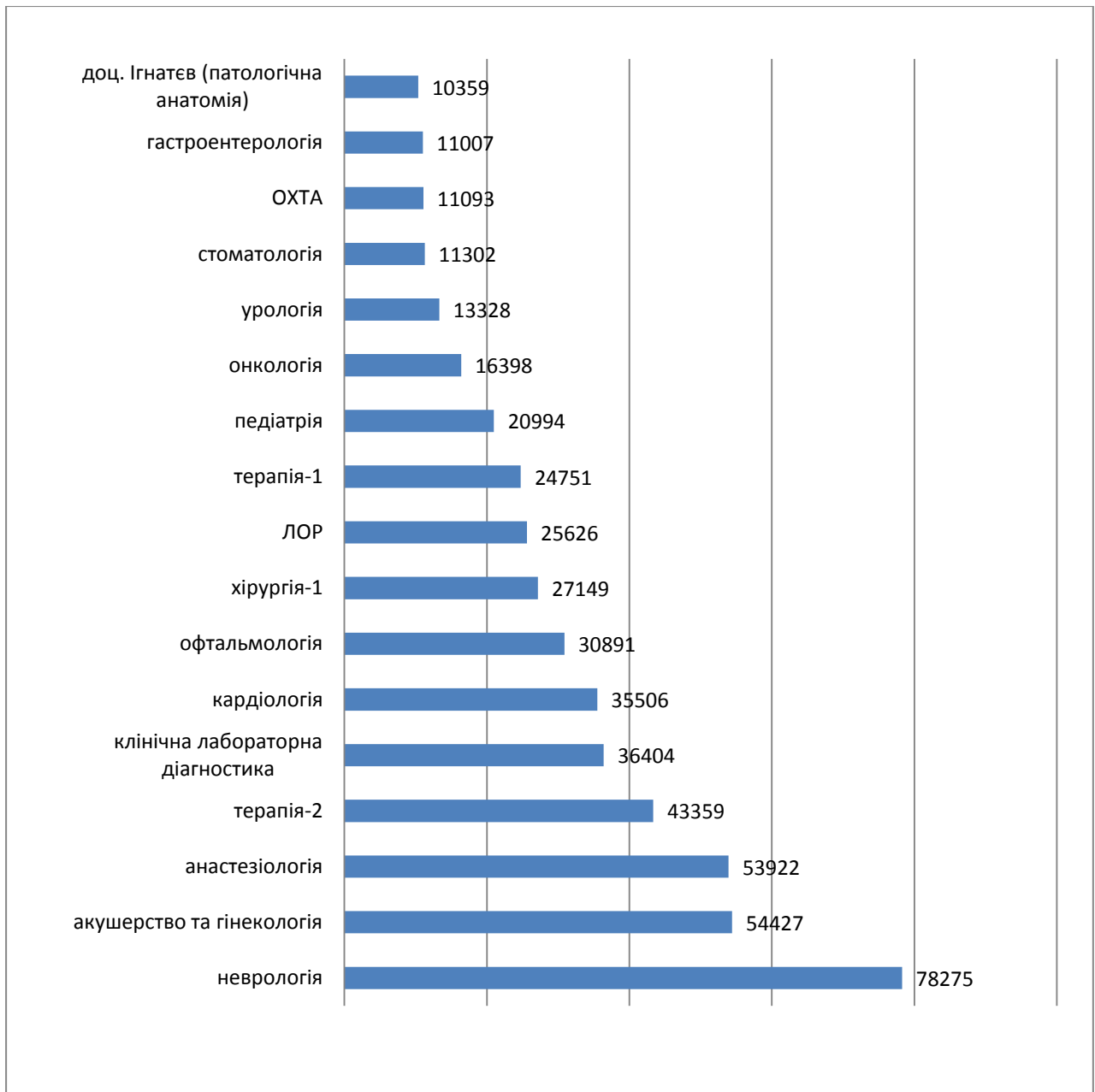
Кількість операцій співробітниками хірургії-1 за 1957-1965 рр.

Джерело: складено автором на основі: Годовой отчёт Запорожского института усовершенствования врачей им. М. Горького. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.555. 234 арк.; Годовой отчёт института. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.657. 226 арк.; Переписка с Министерствами здравоохранения, высшего образования СССР о задачах методической комиссии, о предложениях института, направлениях на улучшение специализации и усовершенствования врачей и др. // ДАЗО. Ф.Р.-2604

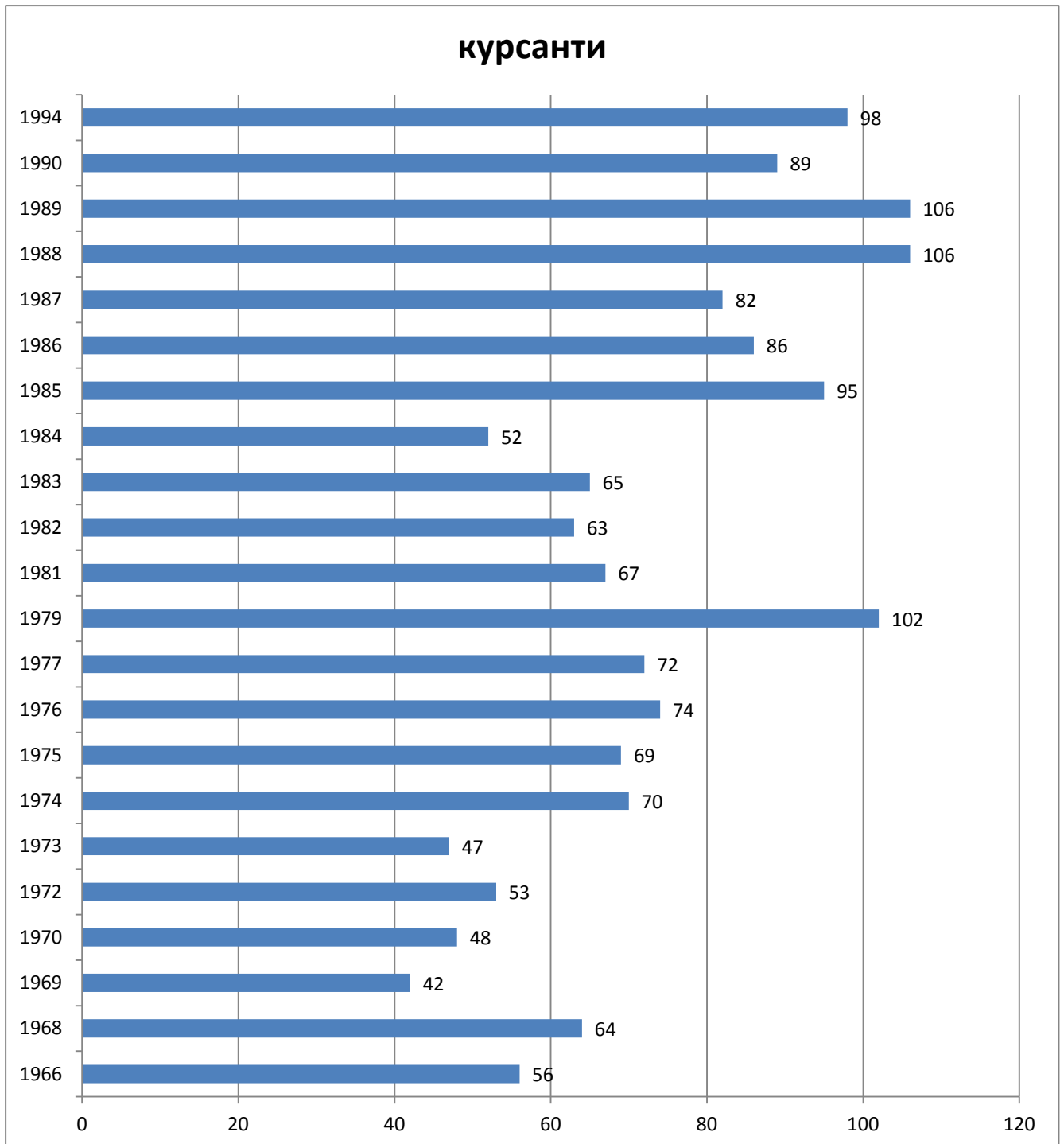
(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1.
Спр. 877. 71 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1962 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604
(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1.
Спр.889. 135 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1963 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604
(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1.
Спр.912. 260 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1964 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604
(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1.
Спр.939. 253 арк.; Годовой отчёт о работе института за 1965 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604
(Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1.
Спр.959. 128 арк.

Вартість апаратури на кафедрах в 1978 році

Джерело: складено автором на основі: Протоколи №1-№10 засідань ученого Совету. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів ім.Горького). Оп.2. Спр.194. Арк. 51

Кількість курсантів на кафедрі хірургії-1 в 1966-1994 рр.

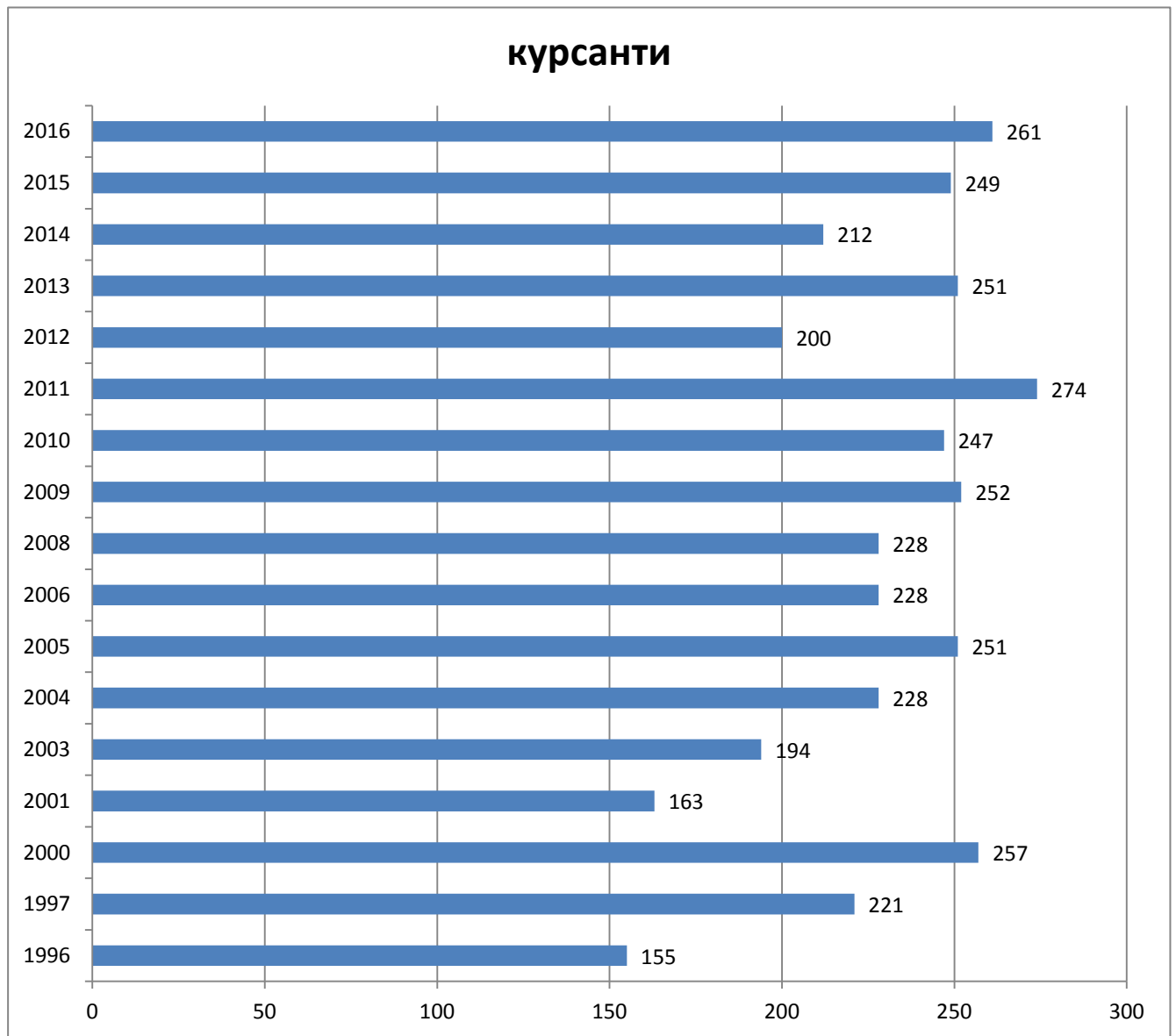

Джерело: складено автором на основі: Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1968 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.8. 19 арк.; Годовые

отчёты о работе кафедр за 1969 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.171. 388 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1979 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.201. 18 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1981 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.232. 27 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1982 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.246. 33 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1983 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.262. 273 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1984 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.274. 20 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1985 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.290. 254 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1986 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.304. 243 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1987 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.318. 179 арк.; Годовой отчёт хирургического

факультета (по кафедрам) за 1988 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.332. 186 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1989 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.346. 191 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1990 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.365. 155 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1994 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.408. 121 арк.

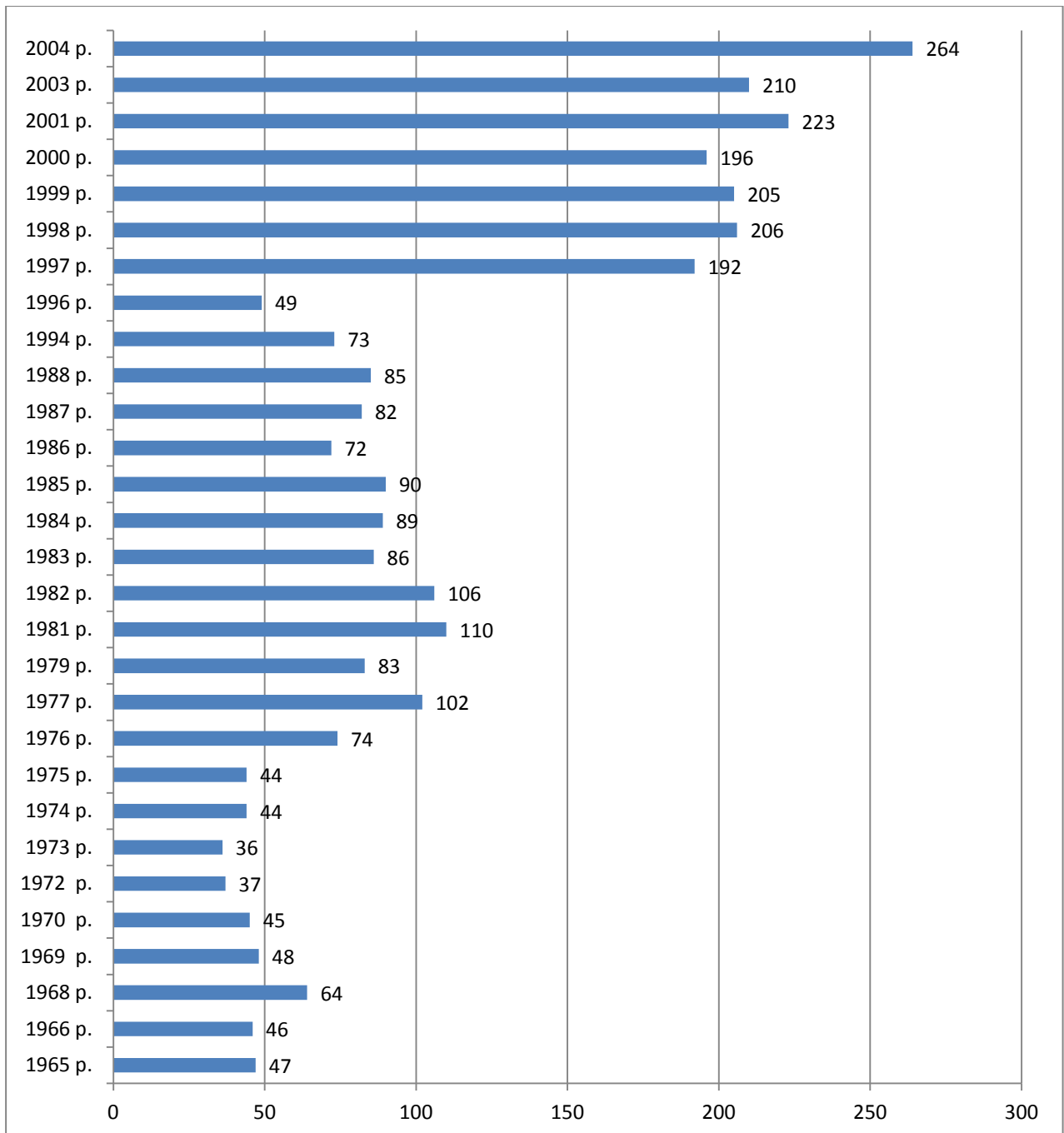
**Кількість курсантів на кафедрі хірургії-1 (хірургії та проктології) в
1996-2016 рр.**

Джерело: складено автором на основі: Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1996 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.430. 115 арк.; Річний звіт хірургічного факультету (по кафедрам) за 1997 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.440. 110 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2000 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.475. 142 арк.; Годовой отчёт хирургического

факультета (по кафедрам) за 2001 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.487. 156 арк.; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2003 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.513. 96 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2004 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.529. 110 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2005 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.546. 121 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2006 рік. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.563. 153 арк.

Кількість курсантів на кафедрі хірургія-2 за 1965-2004 рр.

Джерело: складено автором на основі: Годовые отчёты о работе кафедр за 1966 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.1. Спр.985. 171 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1968 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.8. 19 арк.; Годовые отчёты о работе кафедр за 1969 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний

інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.44. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1970 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.65. 216 арк.; Годовой отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.; Годовой отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.171. 388 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1979 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.201. 18 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1981 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.232. 27 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1982 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.246. 33 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1983 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.262. 273 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1984 г. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.274. 20 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1985 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.290. 254 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1986 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.304. 243 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1987 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.318. 179 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1988 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний

інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.332. 186 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1989 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.346. 191 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1990 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.365. 155 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1994 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.408. 121 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1996 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.430. 115 арк.; Річний звіт хірургічного факультету (по кафедрам) за 1997 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.440. 110 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1999 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.463. 68 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2000 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.475. 142 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2001 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.487. 156 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2003 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.512. 206 арк.; Річний звіт хірургічного факультету за 2004 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.528. 211 арк.

Кількість операцій проведених співробітниками хірургії-1 за 1972-2016

роки

	1972	1973	1974	1975	1977	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Тарасенко	63	64	90	79	69	79	97	115	96	126	93	34	63
Торопов	94	116	101	126	104	89	137	138	133	171	188	156	157
Кащенко	120	186	160	156	119	78	118	123	159		202	165	197
Табаков			88	128	98	34	101	137	75	165			
Давидов						75	96	109	116	168	42		28
Гребеніков										39	144	77	131
Козлов											23	82	182

	1987	1988	1989	1990	1991	1994	1996	1997	2000	2001	2002	2003	2004
Торопов	182	170	148	149	151	178	157	156	169	175	246	204	114
Кащенко	206	186	143	106	150	148	130	125	38	21			
Давидов	88	90	99	106	85	79	116	101	80	176	204	223	243
Гребеніков	86	117	92	65	93	114							
Козлов	135	179	109	109	94	108	120	100	121	170	207	227	267
Милиця М.М.							116	117	434	485	473	492	498
Мартинівський									945	1187	202	296	326

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Милиця М.М.	549	519	608	597	614	614	534	487	311	257
Торопов	88	93	32	22						
Давидов	301	280	292	272						
Козлов	349	314	296	284						
Ангеловський	151	138	294	258	194	194	141	123	69	57
Постоленко	194	182	268	254	267	267	231	237	203	193
Милиця К.М.					231	231	203	198	173	126
Солдусова					153	153	94	78	62	44
Казаков								54	37	2

Джерело: складено автором на основі: Годовий отчёт деканата (по кафедрам) за 1972 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.97. 223 арк.; Годовий отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1975 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.141. 314 арк.; Годовий отчёт о работе деканата (по кафедрам) за 1977 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького).

Оп.2. Спр.171. 388 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1979 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.201. 18 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1981 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.232. 27 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1982 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.246. 33 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1983 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.262. 273 арк.; Годовой отчёт о специализации и усовершенствования врачей 1984 г. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.274. 20 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1985 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.290. 254 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1986 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.304. 243 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1987 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.318. 179 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1988 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.332. 186 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1989 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.346. 191 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1990 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.365. 155 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1994 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.408. 121 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 1996 год. // *ДАЗО*. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення

лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.430. 115 арк.; Річний звіт хірургічного факультету (по кафедрам) за 1997 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.440. 110 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2000 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.475. 142 арк.; Годовой отчёт хирургического факультета (по кафедрам) за 2001 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.487. 156 арк.; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2003 год. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.513. 96 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2004 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.529. 110 арк.; Річний звіт факультету сімейної медицини за 2006 рік. // ДАЗО. Ф.Р.-2604 (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів імені Горького). Оп.2. Спр.563. 153 арк.; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2008 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2009 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2010 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2011 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2012 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2013 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2014 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2015 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти; Годовой отчёт факультета семейной медицины за 2016 год // Архів Запорізької Медичної Академії післядипломної освіти.